

T.C.

**MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇ
ÇALIŞMALARINDA FEMİNİST BİR
METODOLOJİ: MARDİN'DE SURİYELİ
KADINLARIN DENEYİMLERİ**

Seda Günel Yılmaz

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Zehra Nurdan Atalay

MARDİN - 2018

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇ
ÇALIŞMALARINDA FEMİNİST BİR
METODOLOJİ: MARDİN'DE SURİYELİ
KADINLARIN DENEYİMLERİ

Seda Günel Yılmaz

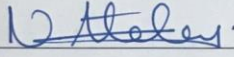
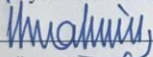
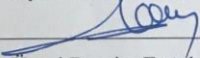
Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zehra Nurdan Atalay

Mardin 2018

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı 15761005 numaralı öğrencisi Seda GÜNEL YILMAZ'ın hazırladığı 'Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmalarında Feminist Bir Metodoloji: Mardin'de Suriyeli Kadınların Deneyimleri' başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 06/09/2018 Perşembe günü saat 14:00'te yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan
Dr. Öğr. Üyesi Zehra Nurdan Atalay (Danışman)
Üye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yücedağ
Üye
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Ertürk

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../2018 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2018
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Ömer Bozkurt

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. GÖÇ VE KADINLIK HALLERİ	8
1.1. Göç.....	9
1.1.1. Göç Kuramları.....	11
1.1.2. Türkiye'ye Yönelik Zorunlu Göçler.....	13
1.1.3. Zorunlu Göç Örneği Olarak Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	15
1.1.4. Türkiye-Suriye Sınırı ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler.....	18
1.1.5. Mardin'de Yaşayan Suriyeliler.....	20
1.2. Göç ve Kadın.....	21
1.2.1. Uluslararası Zorunlu Göçte Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yasal Düzenlemeler.....	25
1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadınlar.....	27
1.2.3. Suriyeli Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikler.....	32
1.2.4. Neden Feminist Araştırma Yöntemi?.....	37
1.2.5. Feminist Araştırma Yönteminde Yeni Olan Nedir?.....	40
1.2.6. Farklı Kadınlar Farklı Deneyimler.....	43

2. YÖNTEM.....	47
2.1. Niteliksel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Feminist Metodoloji.....	49
2.2. Verilerin Toplanma Süreci.....	52
2.3. Sahada Kadın Araştırmacı Olmak.....	54
2.4. Görüşmecilere Ait Bilgiler.....	55
2.5. Araştırmanın Kısıtlılıkları.....	57
3. GÖÇTEN ÖNCE VE SONRA: GÜNDELİK YAŞAM VE EVLİLİK DENEYİMLERİ.....	59
3.1. Suriye’de Gündelik Yaşamda Karşılaşılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri...61	
3.2. Göç Sonrası Gündelik Yaşam Deneyimleri.....	67
3.3. Çocukluğun Unutulmuşu: Suriye’de Erken Evlilikler.....	78
3.4. Yasal Olmayan/Gizli Şekilde Devam Eden Çocuk Gelinler.....	85
3.5. Suriye’de Polijini Evlilikler/Kumalıklar.....	92
3.6. Zorunlu Göçle Artan Kumalık.....	101
3.7. Evliliğin Sonlanması: Boşanabilmek.....	109
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	126
EKLER	141
ÖZGEÇMİŞ	144
İNTİHAL RAPORU FORMU.....	145

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmalarında Feminist Bir Metodoloji: Mardin’de Yaşayan Suriyeli Kadınlar

Seda Günel Yılmaz

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

2018: x+145 Sayfa

Bu tez çalışması göçü kadınların erkeklerden farklı deneyimlemesi üzerinedir. Çalışmanın amacı, göç öncesi ve sonrası kadın deneyimlerini incelemek ve göçten etkilenme biçimlerini görünür kılmaktır. Kadınların deneyimleri gündelik yaşam ve evlilik deneyimlerine aynı zamanda göçün bu deneyimler üzerindeki etkilerine karşılık gelmektedir. Deneyimler üzerine yürütülen bu araştırma, 2017 yılının Aralık ve 2018 yılının Ocak aylarında Mardin ilinin Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde yaşayan kırk yedi Suriyeli göçmen kadımla yapılmıştır. Derinlemesine mülakatlarla toplanan anlatılar feminist yöntemle yorumlanmıştır. Dolayısıyla feminist yöntemden referansla bu anlatılardan edinilen bilgilerle kadınlık hallerinin göç ile birlikte değişip değişmediği, değiştiyse nasıl bir değişim geçirdiği ve bu değişim üzerine etkileri olan sosyo-ekonomik ve siyasi dinamiklerle birlikte tartışılmıştır. Aynı zamanda kadın ve göç ilişkisi ulusal ve uluslararası göç hukuku çerçevesinde ve toplumsal cinsiyet kavramı temelinde incelenmiştir. Feminist metodoloji ile yapılan bu araştırma uluslararası ve zorunlu göç alanında kadın göçmenlerin deneyimlerine ait var olan boşluğu dolduracaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası zorunlu göç, kadın, toplumsal cinsiyet, feminist metodoloji, Suriyeli kadınlar.

ABSTRACT

Master Thesis

A Feminist Methodology in International Forced Migration Studies: Syrian Women Living in Mardin

Seda Günel Yılmaz

Mardin Artuklu University
Institute of Social Sciences
Department of Sociology

2018: x+145 Pages

This thesis is on migration experiences of women whose experience are different from men. The aim of the study is to examine women's experiences before and after migration and to make their various forms visible. The women experiences refer to both everyday life and marriage and the possible effects of migration on them. This research was based on interviews done by forty-seven Syrian immigrant women living in the counties of Artuklu and Kiziltepe in the province of Mardin in between December 2017 and January 2018. The narratives gathered through these interviews were interpreted by feminist methodology. Therefore, with reference to the feminist method, these narratives were interpreted whether these experiences have changed because of migration, if that is so, how they do change and what socio-economic and political dynamics have affected. At the same time, the relationship between women and immigration has been examined on the basis of national and international migration law and on the concept of gender. This research, applied feminist methodology, will fill the existing gap in the experiences of women immigrants in the field of international and forced migration.

Keywords: International forced migration, women, gender, feminist methodology, Syrian women.

ÖN SÖZ

Bu çalışmaya, gündelik yaşamımda ve iş hayatımda karşılaştığım cinsiyet eşitsizliklerini anlama ve bu eşitsizliklerin neden olduğu sorunlara çözüm bulma çabası ile başladım. Akademik çalışmaların yanı sıra pratikte gözlemlemiş olduğum kadın olma hali, mesleki deneyimlerimden yola çıkarak bu halin neden olduğu zorluklarla baş etme yöntemleri geliştirebilme girişimlerim tez çalışmama büyük katkı sağladı. Gözlemlerim, deneyimlerim ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılma amacım bu çalışma ile birlikte bir bütünlük oluşturdu.

Çalışmama doğrudan ve dolaylı olarak birçok kişi katkıda bulundu. Başta canım annem olmak üzere deneyimleriyle beni etkileyen tüm kadınlara ve feministlere ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu tez çalışmasına birlikte başladığım, büyük destekçim ve hocam Devrim Ertürk'e, çalışmaya birlikte devam ettiğim, tez süresince kadınlık hallerini paylaştığım ve tartıştığım tez danışmanım Z. Nurdan Atalay'a, İbrahim Yücedağ'a, sevgili Yasemin Akis'e ve Cavidan Soykan'a çok teşekkür ederim.

Desteği, anlayışı, inancı ve sevgisiyle yanımda olan sevgili eşim Ahmet'in varlığı çok değerli. Kardeşlerim Eda, Selim, Engin ve Babam, hayatımda önemli bir yere sahip olan halalarım Süreyya ve Füzuran; biricik ailem sayesinde şanslı olduğuma inanıyorum. Onlar özel bir teşekkür hak ediyorlar.

Kilometrelerce uzaklıklara rağmen dostluklarını yanımda hissettiğim aynı zamanda akademik katkılarıyla beni güçlendiren Serhat Arslan, Zeynep Çiçek, Tuğba Özcan, Zehra Gem ve yollarımızın Mardin'de kesiştiği şimdi ise çok uzaklarda göçmen bir kadın olan Myrtille Jacquet Duyan'a yürekten bir teşekkür borçluyum.

Hepinize minnettarım.

Seda Günel Yılmaz
2018, Mardin

Annem Sema'ya...

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Göç Öncesi Sosyo-Demografik Bilgiler.....	136
Tablo 2: Göç Sonrası Sosyo-Demografik Bilgiler.....	139

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BM/UN : Birleşmiş Milletler / United Nations

BMMYK/UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği / United Nations High Commissioner for Refugees

CEDAW : Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi)

DEAŞ : Devlet'ül İslamiyye fi'l Irak ve's Şam (Irak Şam İslam Devleti)

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

GK : Geçici Koruma

IOM : International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

LGBTIQA+ : Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Intersex, Queer, Asexuality +

TDK : Türk Dil Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UK : Uluslararası Koruma

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılda yerinden edilen insanların sayısı giderek artmakta, buna bağlı olarak uluslararası göç en yüksek seviyelere ulaşmaktadır. 2018 yılı Dünya Mülteciler Gününde, çatışmalar nedeniyle dünya genelinde altmış sekiz buçuk milyon insanın yerinden edildiği Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiseri Flippo Grandi tarafından açıklandı (UNHCR, 2018a). Eşi benzeri görülmemiş düzeyde olduğu için bu dönem “göç çağı” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Castles & Miller, 1998). Bugün, tüm dünyada tanık olduğumuz göç hareketlerinin artması, yeni göç tiplerini geliştirmekte ve bu alanda yapılan çalışmaları da arttırmaktadır. Sosyal bilimlerde ise göçler, ekonomik ve sosyal değişimlerle bağlı olarak ele alınmaktadır. Bu ele alış biçimi zamanla göç eden kişilerin ya da kitlelerin amaçlarına, göç edilen zamana, göç öncesi yaşanan gelişmelere bağlı olarak değişmeye başlamıştır. Yaşanan gelişmeler ekonomik ve sosyal değişimler, doğal afetler ve savaşlar gibi felaketler sonucunda uluslararası, zorunlu ve kitlesel diyebileceğimiz göçlere neden olmuştur. Bu gibi nedenler göç tanımına ve göçün nedenlerine geniş bir bakış açısı ile yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır. Göç kuramları, göçlerin ve göçmenlerin ne gibi özelliklerle tanımlanabileceğini ve kendilerine özgü yapılarıyla göçlerin birbirlerinden nasıl farklılaştığını ele almaktadırlar. Buna bağlı olarak göçmenler de göçün gerçekleşme şekillerine göre değişik biçimlerde tanımlanmaktadır.

Bugün dünyanın en büyük göçmen grubunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriye’de 2011 yılında çıkan savaş nedeniyle 6,4 milyonu aşkın Suriyeli ülkesini terk etmiş, yarısından fazlası ise kuzey sınır komşusu olan Türkiye’ye göç etmiştir (Erdoğan, 2017: 4). Zorunlu ve kitlesel bir biçimde gerçekleşen bu göç ile Türkiye en fazla göçmen barındıran ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, geçmişten günümüze birçok göçe tanıklık etmiş bir coğrafyadadır. 1940’lardan beri süren kırsaldan kent merkezlerine yönelik hareketler iç göçlere, 1960 ve 1970’lerde Batı Ülkelerine giden işçiler dış göçlere örnektir (Kirişçi & Karaca, 2015: 297). 1980’lerde ise belli ideolojik nedenlerle ve etnik mensubiyet nedeni ile birçok yurttaş iltica hakkı talep ederek dış göç hareketine farklı boyutlar kazandırmıştır (Abadan-Unat, 2015: 267).

Türkiye'nin göç alan bir ülke olduğuna dair en eski örnekler Nazi Almanya'sından kaçan akademisyenler, İkinci Dünya Savaşı sırasında Filistinliler, savaş sonrası Kazak Türkleri, Orta Asya'dan göç eden Türklerdir (Kirişçi, 1999: 116). Yakın tarihte ise 1989 yılında üç yüz binden fazla Bulgaristan vatandaşı, 1991'de ise yaklaşık yarım milyon Iraklı'nın Türkiye'ye göç etmesi Türkiye'nin kitlesel göçler alan ülke olduğunu gösterir (Kirişçi & Karaca, 2015: 297). Dolayısıyla göçlerin gerçekleşme dönemine göre Türkiye göç alan ve göç veren ülke konumunda ele alınabilir.

Türkiye coğrafi konumu gereği günümüzde Doğu'dan Batı ülkelerine yönelen göçlerde geçiş ülke konumunda olmasından dolayı göç hareketlerini gözlemlemek için önemli bir bölgedir. Suriye'de yaşanan savaş sonrası kitlesel ve zorunlu şekilde başlayan göç hareketiyle birlikte Türkiye, sınır kapılarını açarak açık kapı politikası izlemiştir. Bu süreç içerisinde Türkiye bir kısım göçmen için sadece Batı ülkelerine geçiş yapabilmeye transit bir ülke anlamına gelmiştir. Batı ülkelerine gitmeyenler için ise Türkiye, yerleşmeyi tercih ettikleri ya da yerleşmek zorunda kaldıkları bir coğrafya olmuştur. Uluslararası düzeyde yaşanan zorunlu göç hareketiyle Türkiye'de nüfus hareketlerinin yanı sıra ulusal düzenlemelerde de birçok değişim yaşanmıştır. Yaşanan değişimlerle beraber ulusal mevzuatta Suriyelilere yönelik "Geçici Koruma" adı altında yabancılara sağlanan yeni bir hukuki düzenleme getirilmiştir. Söz konusu hukuki düzenleme zorunlu nedenlerle Suriye'den Türkiye'ye sığınan kişilere barınma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi alanlar başta olmak üzere koruma sağlamaktadır.

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurarak yaşanan bu göç hareketinin kadın göçmenler özelinde ne tür niteliklere sahip olduğunu incelememiz bu araştırma açısından önemlidir. Bu çalışmanın Suriye ile sınır il konumunda olan Mardin'de yapılması nedeniyle Suriye - Mardin ilişkileri özelinde bir değerlendirme yapmak gerekir. Söz konusu bölgede heterojen etnik köken ve inanç sistemleri, akrabalıklar, benzer kültürler, gelenek görenekler ve ortak değerlerle oluşan toplumsal bağların önemi ön plana çıkmaktadır. İki ülke arasındaki toplumsal bağlar, belirlenen resmi sınırdan önce aynı imparatorluk altında yaşarken var olan akrabalık, evlilik, dostluk ilişkileri hakkında ipuçları verir. Bu ilişkiler,

Suriye’de yaşanan savaştan sonra gerçekleşen göçü, söz konusu bağları göz önünde bulundurarak ele almamız gerektiğini ön plana çıkarır. Geçmişten bu yana devam eden ilişkiler, zorunlu olmayan şekillerde gerçekleşen evlilik göçleri ile akrabalıkları ve dostlukları devam ettirmektedir. Son yıllarda yaşanan savaş ve yıkıcı yaşam olaylarıyla gerçekleşen göçler ise çocuk ve çok eşli evliliklerle kız çocuklarına ve kadına yönelik şiddeti arttıran, cinsiyetçiliği yeniden üreten uluslararası zorunlu bir göçün altını çizmektedir. Erken ve çok eşli evliliklere bağlı olarak göçmen kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve istismar da üzerinde durulması gereken konular arasındadır.

Bu tez çalışmasının konusu olan kadın göçmenler, erkek göçmenlere göre göçü farklı deneyimlemektedirler. Bu da farklı niteliklerle açıklanması gereken bir araştırma alanı yaratmaktadır. Göç çalışmalarında kadın ve erkeğe özgü deneyim farklılıkları toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanır. Söz konusu farklılıklar kadının yaşadığı mağduriyetler nedeniyle ayrıcalıklı bir değerlendirme gerektirir. Bu sebeple cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten uluslararası zorunlu bir göç ön plana çıkmaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet perspektifi ile ulusal ve uluslararası alanda yapılan yasal düzenlemelerde kadının ayrıcalıklı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla göçün kadın üzerindeki etkilerini incelemeye uluslararası zorunlu göçte kadına yönelik yasal düzenlemelere dayanarak değinmek ve bu düzenlemelerde toplumsal cinsiyet kavramının ne şekillerde ele alındığına bakmak gerekir.

Toplumsal cinsiyet kavramı ulusal ve uluslararası alanda yakın tarihte kullanılmaya başlansa da bu kavram feminist hareket ile birlikte oluşan bir farkındalığa dayanmaktadır. Feminizmin çıkış noktası, özel ve kamusal her alanda toplumsal eşitlik ve özgürlük amacına erişmektir. Feminist araştırma ise egemen sosyal bilim yöntem ve yaklaşımlarından farklı olarak toplumsal cinsiyet temelli, açıklayıcı, yorumlayıcı, eleştirel olmakla birlikte araştırılan alanda ortak bilgi üretmek, farkındalık yaratmak, değişmek, güçlenmek ve özgürleşmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Göçmen kadınların deneyimlerinden yola çıktığım bu çalışmada göçün kadınlık hallerini nasıl değiştirdiğini göçmen kadınlardan bilgi edinerek aynı

zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gözetererek araştırdım. Bu nedenle göçmen kadınları feminist bir metodolojiye dayanarak çalıştım.

Bu tez çalışması “Göç ve Kadınlık Halleri”, “Yöntem” ve “Göçten Önce ve Sonra: Gündelik Yaşam ve Evlilik Deneyimleri” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü olan “Göç ve Kadınlık Halleri”, “Göç” ve “Göç ve Kadın” olmak üzere iki ana başlıkta ele alacağım. İlk olarak geniş kapsamlı göç tanımlarını “Göç Kuramları” konu başlığı altında bu tez çalışmasının çerçevesinde anlatacağım. “Türkiye’ye Yönelik Zorunlu Göçler” başlığında Türkiye’nin coğrafi konumu gereği tanık olduğu göçlere, bu göçlerde gerek transit gerekse hedef ülke konumunda olmasına değineceğim. Bu tez çalışmasında zorunlu bir göç örneği olarak Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmesini, söz konusu göçün ulusal ve uluslararası hukuk sistemindeki karşılığını, bu süreçte izlenmiş olan göç politikalarını ve istatistiklerini “Zorunlu Göç Örneği Olarak Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler” başlığı altında açıklayacağım. Niceliksel ve hukuk sistemindeki karşılığının yanı sıra Türkiye’ye yönelik Suriyeli göçüne öncelikle “Türkiye-Suriye Sınırı ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler”, son olarak ise “Mardin’de Yaşayan Suriyeliler” başlıkları altında betimleyeceğim. Söz konusu iki konu başlığı bu tez çalışmasının Mardin ilinde gerçekleşmiş olması nedeniyle önemlidir. Türkiye ve Suriye arasındaki sınıra rağmen devam eden akrabalık ilişkilerini, tarihsel ve kültürel yakınlıkları, etnik köken, dil, din gibi ortaklıkları ve gelenek görenek gibi benzer değerleri “Mardin’de Yaşayan Suriyeliler” başlığı altında tartışacağım. Tüm bu ortaklıkların söz konusu zorunlu göçten önce de gerçekleşen evlilik göçlerini nasıl açıkladığını bir sonraki kısım olan “Göç ve Kadın” başlığı altında devam edeceğim.

Birinci bölümün ikinci kısmı olan “Göç ve Kadın” başlığı altında, göç etmeyi kadınların erkeklerden farklı deneyimledikleriyle ilgili olarak toplumsal cinsiyet çerçevesinde ele alacağım. Savaş ve şiddet gibi yıkıcı yaşam olayları sonucu gerçekleşen zorunlu göçlerde, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ne gibi durumlarda ve nasıl arttığını, aynı zamanda kadının bu eşitsizlik sonucu yaşadığı mağduriyetler nedeniyle ayrıcalıklı bir konumda ele alınması gerektiğini yine bu bölümde tartışacağım. Göçmen kız çocukların erken yaşta evlendirilmesinden cinsel istismara maruz kalmasına, kadınların annelik rolünden işgücüne katılmasına kadar maruz

kalınan eşitsizlikler, uluslararası zorunlu göç ile birlikte yeniden üretilmekte, buna bağlı olarak eşitliğe duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının ulusal ve uluslararası politikalarındaki karşılığına “Uluslararası Zorunlu Göçte Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yasal Düzenlemeler” başlığında değineceğim. Yasal düzenlemelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini ne ölçüde sağlayabildiğini de yine bu başlık altında tartışacağım. Kadın olmayı, toplumsal cinsiyet temelinde “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadınlar” başlığı altında kadın erkek tanımlarından yola çıkarak eşitsiz güç ilişkileri, bu güç ilişkilerinde cinsiyete atfedilen roller, ataerkil yapı ve bu yapıdan etkilenme biçimleriyle tartışacağım. Bu çalışmada, göçmen kadınların gündelik yaşam ve evlilik deneyimleri ile belirginleşen kadınlık hallerini “Suriyeli Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri” konu başlığında erken evlilikler, erkeklerin çok eşli evlilikleri ve bu evliliklerin sonlanması durumlarını ele alacağım. Söz konusu evliliklerin, Türkiye’de yasal olmamasına rağmen gerçekleşmesine ve göçmen kadın/kız çocuklarına yönelik istismarı arttırmasına, boşanma sürecinin ise Türkiye’deki kadın politikaları açısından Suriye ile kıyaslandığında ne gibi farklılıklar gösterdiğine yine bu bölümde değineceğim.

Ataerkil cinsiyet düzeninden beslenen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik feminizm, çeşitli çözüm yolları geliştirmek amacıyla bir yaklaşımı benimsemektedir. Toplumsal cinsiyeti bir araç olarak gören feminist yaklaşımların eşitlikçi, ayrımcılığa karşı olmasını “Neden Feminist Araştırma Yöntemi?” sorusu altında açıklayacağım. Aynı zamanda akademik alandan toplumsal harekete feminizmin herkes için olduğunun ve bu tez çalışmasında feminist yöntemi tercih etme nedenlerimin altını çizeceğim. “Feminist Araştırma Yönteminde Yeni Olan Nedir?” başlığı altında bilgi kaynağı olarak kadın deneyimlerini ne gibi şekillerde ele aldığımı aynı zamanda bu sürecin güçlendirici ve özgürleştirici yanlarının önemini belirteceğim. Son olarak “Farklı Kadınlar Farklı Deneyimler” konu başlığında tek bir feminist anlayışın mümkün olamayacağını, farklı kadınlık deneyimlerine deneyimin içinden aynı zamanda deneyimin gerçekleştiği koşullarla birlikte bakabilmenin yollarını anlatacağım.

İkinci bölümde ise araştırmanın yöntemini alternatif bir yaklaşım olarak feminist araştırmayı “Niteliksel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Feminist Bir

Metodoloji” başlığında açıklayacağım. Kadın anlatılarıyla bilgilerin toplama aşamasını “Verilerin Toplanma Süreci” kısmında izah edeceğim. Bu süreçte bir araştırmacı olarak kadın olma deneyimini ise “Sahada Kadın Araştırmacı Olmak” başlığı altında değineceğim. Mülakatları bir kadın tercüman eşliğinde gerçekleştirmiş olmam nedeniyle sahada iki kadın olmayı ve tercüman eşliğinde görüşme yapmayı yine bu başlık altında tartışacağım. “Görüşmecilere Ait Bilgiler” kısmında, göç öncesi ve sonrası olmak üzere kadınların sosyo-demografik bilgilerini açıklayacağım. Kadınların yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, medeni ve çalışma durumu gibi bilgileri yine bu kısımda anlatacağım. Yöntem bölümünün son başlığı olan “Araştırmanın Kısıtlılıkları” kısmında ise çalışma süresince karşılaştığım zorluklara ve araştırmanın sınırlılığına değineceğim.

Bu tez çalışmasının üçüncü bölümü “Göçten Önce ve Sonra: Gündelik Yaşam ve Evlilik Deneyimleri” kadınlarla yapmış olduğum derinlemesine mülakatların analizini içermektedir. Kadınların anlatılarıyla gündelik yaşam ve evlilik deneyimleri, göç öncesi ve sonrası olmak üzere dört konu altında topladım. Bunlar gündelik yaşamda karşılaşılan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, çocuk evlilikler, çok eşli evlilikler ve boşanmadır. Bu başlıkları, boşanma konusu hariç olmak üzere göç öncesi ve sonrası dönemlerde ele aldım. Bunlar; “Suriye’de Gündelik Yaşamda Karşılaşılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri”, “Göç Sonrası Gündelik Yaşam Deneyimleri”, “Çocukluğun Unutulmuşu: Erken Evlilikler”, “Yasal Olmayan/Gizli Şekilde Devam Eden Kumalıklar”, “Suriye’de Polijini Evlilikler/Kumalıklar” ve “Zorunlu Göçle Artan Kumalık” şeklindedir. Mülakat yaptığım kadınların Suriye’de boşanma deneyimi olmaması nedeniyle boşanma konusunu ise son başlık “Evliliğin Sonlanması: Boşanabilmek” olarak inceleyeceğim.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında uluslararası zorunlu göçü toplumsal cinsiyet çerçevesinde ele almayı amaçladım. Kadınların göç sürecinden nasıl etkilendiğini, göçmen kadınların öznel anlatılarından yola çıkarak edindiğim bilgiler ile açıklama yolunu seçtim. Göçün kadınlık halleri üzerine etkilerini göçmen kadınların anlatıları üzerinden ele alırken kadınlık göçmen kadınların anlatılarında kadınlık halleri, gündelik yaşam ve evlilik deneyimleriyle öne çıktı. Bu deneyimler üzerine yürüttüğüm tartışmaları, Mardin ilinin Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde

yaşayan kırk yedi Suriyeli göçmen kadınla tercüman eşliğinde yapmış olduğum mülakatlardan edindiğim bilgilerle feminist metodoloji ile yorumladım. Dolayısıyla feminist yöntemden referansla bu anlatılardan edindiğim bilgileri, erkeklerden farklı olarak kadınların gündelik yaşam ve evlilik deneyimlerinin göç ile birlikte değişip değişmediği, değiştiyse nasıl bir değişim geçirdiği ve bu değişim üzerine etkileri olan sosyo-ekonomik ve siyasi dinamikleri anlatmaya çalıştım. Ev kadınlığı üzerinden belirginleşen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, çalışan kadınların ucuz emek gücü olarak kullanılması, erken ve çok eşli evliliklerin cinsel şiddet ve istismara yol açması gibi durumlar bu çalışmada elde ettiğim önemli bilgilerdir. Göç öncesi ve sonrası olmak üzere tartıştığım bu bilgileri kadın ve göç ilişkisini temel alarak ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler çerçevesinde ve bu düzenlemeleri toplumsal cinsiyet kavramı temelinde inceledim.

1. GÖÇ VE KADINLIK HALLERİ

Göçlerin bireysel ve toplumsal belirleyicilerinin olduğunu göz önünde bulundurarak göç kuramları, yapısal olduğu kadar sosyal, kültürel aynı zamanda göç eden aktörlere yönelik açıklamalar getirmektedir. Geliştirilen yeni göç kuramları özneye yönelerek göçlerle kurulan bağların ve ilişkilerin önemini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla göçlerin toplumsal olduğu kadar öznel belirleyicileri, göç kuramlarına yapısal, sosyal, kültürel ve bireysel boyutta açıklamalar getirmektedir. Böylece göçlerle birlikte kurulan bağlar ve ilişkiler göçmen özelinde tartışılmaktadır. Göç ve kadın alanında yapılan çalışmalar ise göçlerle kurulan bu bağlarla birlikte ele alınmaktadır. Evlilik göçü ise bunun bir örneğidir. Kadını aile içi konumu ile ilişkili olarak erkekle birlikte, evlilik ilişkisi temelinde ele alır. Daha iyi şartlarda yaşamak amacıyla gerçekleştirilen bu göçler, göç şekline, göçmene, yaşanılan döneme ya da coğrafyaya bağlı olarak kadın ve kız çocuklarının erken yaşta ve çok eşli evliliklerle birlikte şiddete maruz kalmasına, istismara uğramasına neden olabilmektedir. Bunlarla birlikte göçle kadının işgücüne katılması, göç ve kadın alanında yapılan çalışmalarda üzerinde durulan bir başka konudur. Kadının çalışması, geleneksel kadın ve erkek kimliklerini değiştirerek yeniden kurabilmektedir. Kadın ve erkek kimliklerinin yeniden inşası, kadının iş gücüne katılmasıyla birlikte para kazanması ve buna bağlı olarak söz hakkının artması, karar alabilmesi gibi nedenlerle kadına yönelik avantaj sağlayabilmektedir. Kadınların çocuk bakıcılığı, ücretli ev hizmeti gibi ev içi rollere uygun biçimlerde ucuz emek gücü olarak kullanılması da dezavantaja neden olabilmektedir.

Kadının aile çatısı altında konumlanması, çocuk yaşta evliliği, çok eşli evliliklere dâhil olması, şiddete ve istismara maruz kalması, kadın ve göç ilişkisini açıklamada önemli tartışma konuları olarak ele alınabilir. İş gücüne bağlı dezavantajlara toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayalı erken ve çok eşli evlilikler, şiddet ve cinsel istismara maruz kalma gibi durumlar da eklenince göçmen kadının mağduriyeti belirgin bir biçimde artmaktadır. Dolayısıyla göçmen kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan mağduriyetleri, evdeki yaşantılarından çalışma hayatlarına kadar birçok alanda karşımıza çıkar.

Bu bölümün ilk kısmında temel göç kuramlarını ve yeni göç tiplerini tartışacağım. Uluslararası ve zorunlu Suriye göçünün Türkiye'ye yönelik gerçekleşmesini ise söz konusu göç kuramları çerçevesinde açıklayacağım. Zorunlu göç örneği olan Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin yasal haklarına, Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerle birlikte inceleyeceğim. Mardin özelinde iki coğrafya arasındaki benzerlikleri, geçmişten günümüze devam eden ilişkiler çerçevesinde anlatacağım. İkinci kısımda ise uluslararası zorunlu göç alanında yasal düzenlemeleri toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendireceğim. Toplumsal cinsiyete duyarlı yasal düzenlemeleri ve bu düzenlemelerde toplumsal cinsiyet kavramının ne şekilde ele alındığını açıklayacağım. Kadını cinsiyet eşitsizlikleri ile ele alarak, Suriyeli kadınlar özelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini tartışacağım. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik çözüm üretmeyi amaçlayan feminist araştırma yöntemini ve bu yöntemin ayırt edici özelliklerini açıklayarak kadın deneyimini bu yöntemle çalışmanın önemini açıklayacağım.

1.1. Göç

Göç ile ilgili kullanılan kavramların birçoğunun kökeni, sosyal bilimler disiplinlerinin ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyıla dayanır (Öner, 2016: 13). Birçok sosyal bilim dalı gibi sosyoloji disiplini de göç önemli bir olgudur. Klasik sosyolojinin düşünürleri, göçü çeşitli şekillerde ele alarak göç sosyolojisi alanına farklı yorumlar getirmişlerdir. Auguste Comte'a göre "*endüstrileşme ile topraktan koparılan köylülerin kente gelmeleri ve bununla ortaya çıkan toplumsal kargaşaya bir çözüm bulma*" amacı, Emile Durkheim'in organik dayanışması, "*kentleşme sonucu ortaya çıkan bir iş bölümünün sonucu*" Karl Marx ise daha şiddetli ve eleştirel bir süreç olarak "*Toprağa bağlı köylüler aniden, acımasızca ve zorla işgücü piyasasına itilerek, korumasız bir biçimde proleterleştiriliyordu*" şeklinde değerlendirmiştir (Adıgüzel, 2016: 10). Bu bakımdan göçe ilişkin kavramların sanayileşme ve kentleşme ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Günümüzde ortaya çıkan göçler de tıpkı endüstrileşmeyle birlikte sosyo-ekonomik nedenlerle gerçekleşebildiği gibi yalnızca bu biçimlerde ortaya çıkmamaktadır. Göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların

ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi (Marshall, 1999: 685) ya da belirli bir zaman içinde, bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçiş olarak tanımlanmaktadır (İçduygu & Ünalın, 1998: 38). Söz konusu hareketler ya da geçişler ekonomik nedenlerin dışında coğrafi, sosyal, siyasi, insan eliyle ya da doğal bir şekilde gerçekleşen felaketlerle gerçekleşebilmektedir, ancak göçün nedenleri her zaman bu kadar açık ve net olamamaktadır. Göçler gerçekleştiği yer ve zaman dışında gerçekleşme şekli, göç edenlerin özellikleri ve buna benzer nedenlere bağlı olarak tanımlanabilen bir olgudur. Bireysel ve yapısal nedenlere bağlı olarak göçler çeşitli kategoriler oluşturmaktadır. Bunlar alana bağlı olarak *Yerel* ve *Uluslararası*; zaman bakımından *Geçici* ve *Kalıcı*, boyut olarak *Bireysel* ve *Kitleysel*, sebebine göre *Gönüllü* ve *Zorunlu*, yasal durumuna bağlı olarak ise *Yasal* ve *Yasal Olmayan Göç* olarak beş kriterde açıklanır (Faist, 2003: 47). Gönüllü yapılan göçler ekonomik temelli daha iyi şartlarda yaşamak, eğitim almak gibi nedenlerle gerçekleşebilirken zorunlu göçler doğal ya da insan eliyle yapılmış felaketlerden kaçmak, bir anlamda hayatta kalmaya çalışmak için verilen mücadeleyi örnekleyebilir. Ancak göçlerin her zaman yalnızca bu kategorilere göre açıklandığını söyleyemeyiz. Bu nedenle göç ile ilgili yapılan tanımlamalara daha yakından bakmamız gerekir.

Göç, uluslararası göç hukuku göç terimleri sözlüğünde “*Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir*” şeklinde tanımlanır (Çiçekli, 2009: 22). Daha önce belirttiğim gibi göçler ekonomik, toplumsal, coğrafi, politik, dinsel, doğal afetler gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleşebilir. Göçlerin tanımı da nedenlerine, gerçekleşme koşullarına, göç edenlerin özelliklerine ya da göç edilen yerin şartlarına / imkânlarına göre farklılaşır. Göç hareketiyle yaşanan insan hareketliliğine bağlı olarak nüfus dinamikleri de değişim gösterir (Emiroğlu & Aydın, 2003: 341). Bu da göçle birlikte değişen nüfus boyutunu ön plana çıkarır. Farklı nedenlerle gerçekleşen nüfus hareketlerinin göç ile açıklanabilmesi için göçmenlerin kendi coğrafyasından ayrılması ya da ayrılmak zorunda kalması kritik bir noktayı oluşturur. Bu gibi örnekler ve tanımlamalar göç ile

ilgili yapılan bir kısım çalışmalar olmasına rağmen göçün geniş kapsamlı tanımlarının olduğunu gösterir.

Sonuç olarak göç, kişilerin ya da kitlelerin göç etme amaçlarına, içinde bulunulan dönemin özelliklerine ve yaşanan gelişmelere bağlı olarak tanımlanabilen çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple göçün bireysel ve toplumsal belirleyicilere sahip olduğunu aynı zamanda ulusal ve uluslararası bir yelpazede, geniş olduğu kadar karmaşık bir alanı da kapsadığını söyleyebiliriz. Göçün bu denli çok boyutlu olmasına bağlı olarak tanımlar ve göç ile ilgili kavramlarda yapılan vurgular da bir o kadar çeşitlilik ve farklılıklar içerir. Bu tez çalışmasında ise kategorik olarak uluslararası, zorunlu ve kitlesel göç alanına yoğunlaşacağım. Sadece bu kriterlere göre değil aynı zamanda İtme- Çekme, İlişkiler Ağı (Network) kuramları ve William Petersen'in göç tipleri çerçevesinde ele alacağım. Söz konusu kuram ve modelleri temel alarak Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeliler örneğini tartışacağım. Bu örneği tartışırken Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik, politik, sosyal, kültürel ilişkileri çalışma alanım olan Mardin ili özelindeki etkilerini de dikkate alacağım.

1.1.1. Göç Kuramları

Yaşanan göçleri anlayabilmek için öncelikle temel göç kuramları ve modellerinin nasıl geliştirildiğini incelemek gerekir. Bir coğrafyacı olan Ernst Georg Ravenstein on dokuzuncu yüzyılda yaptığı çalışmalarında göçün genel geçer kanunlarını, Ravenstein'in Göç Kanunları adı ile 1871 ve 1881 yılları arasında yapılan İngiliz nüfus sayım istatistiklerinden yola çıkılarak ve göçle ilgili ilk çalışma olarak 1885'te yayınlandı (Yalçın, 2004: 22). Bu çalışma ilk olması nedeniyle daha sonra yapılan çalışmalara öncülük etmiş, yirminci yüzyılın ortalarına kadar göçle ilgili yapılan çalışmalarda Ravenstein'in göç kanunları geçerli olmuştur. Everett S. Lee 1966 yılında geliştirdiği "İtme - Çekme Kuramı" ile yaşanan ve gidilecek yerde itici ve çekici etkenlerin aynı zamanda bireysel faktörlerin yanı sıra yaşanan ve gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler ve göç sürecinde işe karışan engeller olmak üzere dört temel unsurun altını çizer (Adıgüzel, 2016: 25-26). Bu kurama göre göçler ayırıcı niteliklerine göre ele alınmakta, itici ve çekici faktörler ise göç sürecinde

etkili olmaktadır. William Petersen, beş göç tipi ile bazı insanların göç ederken bazılarının göç etmediğini vurgulayarak *İlkel (primivite)*, *Serbest (free)*, *Kitlesel (mass)*, *Zoraki (forced)* ve *Yönlendirilen Göç* şeklinde isimlendirir (1958: 258-263). Bu göç tipleri ile göç edenlerin göç etmeyenlerden farkını ortaya koymaya çalışır. Aynı zamanda göçün gerçekleştiği zaman ve koşullar da göz önünde bulundurulur. Ravenstein'in göç kanunları, Lee'nin itme-çekme kuramı ve Petersen'in göç tipleri göç çalışmalarında temel sayılabilecek açıklamalar olsa da günümüzde yaşanan göçlerde göçmen etkisini açıklamada yeterli değildir.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru sosyal bilimlerde göç çalışmaları özneye yönelerek göç edeni, göçmenin yaşam alanını, ilişkilerini ve öznelliğini inceledi (Akbaş, 2016: 346). Bu incelemeyle birlikte göçler sosyal ve kültürel boyutta ele alınmaya başlandı. "İlişkiler Ağı (Network) Kuramı" yapısal boyutlardan özneye yönelen bir açıklama getirmektedir. Bu kuram, göçmenlerin göç ettikleri yerlerde kurdukları sosyal ağlar ve bu ağların devam eden karşılıklı göçler üzerine olan etkisiyle açıklanır (Çağlayan, 2006: 85). Bahsi geçen sosyal ağlar, göç edenlerin terk ettikleri ülkeler ile yerleştikleri yeni coğrafyaya daha önceden göç edenler ya da göç etmemiş olan kişiler arasındaki ortak köken, akrabalık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağları ifade eder (Güllüoğınar, 2013: 117). Bu bağlar farklı değişkenlere bağlı olabileceği gibi göçmenlere ve göç edilen yere göre değişebilmektedirler. Yeni göç hareketleri ile birlikte oluşan ağlara günümüz araştırmacıları çeşitli yorumlar getirmektedirler. Edward J. Taylor'a göre günümüzdeki göçler arkadaşlık ya da aynı kökeni paylaşma gibi unsurlarla desteklenen ağlar sayesinde gerçekleşir (akt., Sever, 2012: 55-62). Russell King (2012) ise göçün temel nedenlerinden biri olarak görünen bu ağların göçmenlerle potansiyel göçmenler arasında güçlü bir bağ oluşturduğunu söyler (akt., Kaya & Kıraç, 2016: 20). Ağ teorisi yaklaşımları göçe, kurulan ilişki ağları çerçevesinde yaklaşarak göçmenlerin yerleşim yeri seçimlerini yönlendiren unsurları açıklamaya çalışmaktadır ki bu özelliği ile diğer göç kuramlarından farklılaşır.

İtme-çekme kuramında olduğu gibi ağ teorisi yaklaşımı da göçün özelliklerinden ziyade göç eden kişiyi merkezi konumda değerlendirir. Göç ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda ise göçün yapısal boyutlarının vurgulandığını ancak göçmen

özelliklerinin öncelikle ele alınmadığı görülür. Petersen'ın göç tiplerine göre Suriye'den Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göç, kitlesel ve zoraki göç tipine karşılık gelir. Yapısal boyutta açıklama getiren bu göç tipleriyle birlikte göç ve göçmen özelinde sınır il olan Mardin'in aynı dil, din, etnik köken, gelenek görenek gibi benzerlikler çekici özellikleri ve iki ülke arasındaki ağlar itme-çekme kuramı ile açıklanabilir. Ağ teorisi yaklaşımı ise göçün yapısal özellikleriyle birlikte göçmenin göç ettiği yeni yerle kurmuş olduğu bağlar ve dönüştürdüğü alanlar aynı zamanda kurduğu yeni yapılarla göçü birçok boyutta ele alan bir kuramdır. İki ülke arasındaki akrabalık, dostluk gibi bağlar ağ teorisi yaklaşımını örnekler niteliktedir. Tüm bunlara rağmen gerçekleşen göçler ve göçmenler birbirinden farklı özelliklere sahip olması sebebiyle genel geçer bir göç kuramı bulunmadığını eklemek gerekir.

1.1.2. Türkiye'ye Yönelik Zorunlu Göçler

Günümüzde savaş ve şiddet olayları ile zorunluluktan kaynaklanan göçler büyüyerek devam etmekte ve derinleşmektedir. Türkiye ise geçmişten bu yana coğrafi konumu gereği zorunlu göçlere ev sahipliği etmiş bir ülkedir. Osmanlı'dan Cumhuriyetin kuruluşuna kadar yaşanan kitlesel göç hareketlerinin etkisiyle Türkiye göçlerle kurulmuştur (Karpas, 2015: 7). Nazi Almanya'sından kaçan akademisyenler, İkinci Dünya Savaşı sırasında Filistinliler, savaş sonrası Kazak Türkleri ve Orta Asya'dan göç eden Türkler örnek kitlesel göçlerdir (Kirişçi, 1999: 116). Yakın tarihte 1989 yılında üç yüz binden fazla Bulgaristan vatandaşının, 1991'de ise yaklaşık yarım milyon Iraklı'nın sığınmış olması, dış göç alan bir ülke olarak tecrübe ettiği kitlesel göç hareketleriyle Türkiye, zengin bir göç tarihine sahip olduğunu gösterir (Kirişçi & Karaca, 2015: 297). Aynı zamanda Batı ülkelerine geçiş güzergâhında bulunmasıyla, Türkiye göç hareketlerinin gözlemlenebileceği bir coğrafyadır.

Türkiye son yıllarda Suriye, Irak, İran, Afganistan gibi ülkelerin sınırlarını aşarak Batıya doğru yol alan bir kısım göçmenin durağı olmuştur. Bu göç hareketi kimi göçmenler için durak olurken kimileri için ise zorunlu bir göç ve yerleşme anlamına gelmektedir. Doğu ülkelerinden göç edenler için, etnik ve kültürel benzerlikler açısından Türkiye göç ettikleri bir ülke konumunda olurken Avrupa'ya

gitmeye çalışan ancak Türkiye’de takılıp kalan göçmenler için ise transit geçiş ülkesi pozisyonunda olmaktadır. Doğu ülkelerinden Batıya yönelen göç hareketlerinde göçmenler Avrupa ülkelerinin uyguladıkları göç politikaları nedeniyle güvenli olmayan yollar denemektedir. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization of Migration, IOM) deniz ve kara yolu ile 2015 yılında 1.005.504, 2016 yılında 363.401 kişinin Avrupa’ya ulaştığını, 5.079 kişinin ise savaş ve yoksulluktan kaçarken Akdeniz’de hayatlarını kaybettiğini açıkladı (akt, Şimşek, 2017: 11). Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Batı’ya yönelen göçler için Türkiye’nin transit bir ülke konumunda olduğunu altını çizmektedir (UNHCR, 2011). Diyebiliriz ki günümüzde Türkiye’ye yönelik göç hareketleri, Batı ülkelerine ulaşma amacından kaynaklanabilmektedir. Bir geçiş ülkesi olarak görülmesi ise göçmenlerin Türkiye’de geçirdikleri süreci açıklamada önemli bir anlam taşımaktadır. Yerleşme amacında olmayan göçmenler, Batı ülkelerine geçememeleri durumunda Türkiye’ye adapte olmakta zorluk yaşayabilmekte, zorunlu bir biçimde gerçekleşen bu göç hareketlerinde ise söz konusu zorluklar artabilmektedir.

Zorunlu nedenlerle gerçekleşen göçlerde hayat koşullarını iyileştirmekten ziyade hayatta kalma mücadelesiyle kitlesel bir göçmen akını yaşanır. Zorunluluktan kaynaklanan her harekette olduğu gibi zorunlu göç etme hali de göç edenler üzerinde olumsuz etkilere sebep olur. Göçlerin zorunluluktan kaynaklanıyor olması göçmenlerin anayurtlarından istemleri dışında ayrılıp başka coğrafyalarda yaşamalarına neden olan bir hareket olarak okunabilir. Göç edinilen yere entegre olamamak, adaptasyon sorunu yaşamak, ilişkilene ve bütünleşme gibi süreçlerde zorluklar yaşamak, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmak gibi durumlar olumsuz etkilere örnek olarak verilebilir. Entegrasyon, yani bütünleşme, etnik, kültürel sınırlandırmaları kaldırarak aynı zamanda tüm vatandaşlara aynı hakları tanıyarak toplumun birleşmesidir (Yaldız, 2014: 397). Dolayısıyla göçmenlerin entegre ve adapte olması zorunlu göçün olumsuz etkilerini asgari düzeye indirir. Göçmen ve göç edinilen ülkeye bağlı olarak entegrasyon süreci değişebilmektedir.

Günümüzde zorunluluktan kaynaklanan göçe bağlı olarak Türkiye’ye sığınanların göz önünde en açık örneğini Geçici Koruma kapsamında Suriyeliler

başta olmak üzere Uluslararası Koruma altında İran, Irak, Afganistan, Somali gibi ülkelerden gelenler oluşturmaktadır. İzleyen bölümde ise zorunlu göç örneği olarak Geçici Koruma Kapsamında bulunan Suriyelileri ele alacağım.

1.1.3. Zorunlu Göç Örneği Olarak Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Gündelik dilde her ne kadar göçmenler, sığınmacılar ya da mülteciler benzer anlamlarda kullanılsa da bu ifadeler hukuki olarak birbirinden farklı durumlara karşılık gelir. Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesine göre mülteci, “... Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen...” kişi olarak ifade edilir (MHM, 2017: 13). Türkiye ise bu tanımı Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen kişiler için kullanarak coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Bunun bir sonucu olarak Avrupa Konseyi üyesi dışından gelen kişilere mülteci statüsü verilmemektedir. Göç etmiş ancak henüz mülteci olmamış kişiler için sığınmacı ifadesi kullanılır. Bu ifade, “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler” olarak tanımlanır (Çiçekli, 2009: 49). Göçmenler için ise genel geçer bir tanım yapılamamakla birlikte göçün yapılış şekillerine, göç etme nedenlerine ya da amacına göre göçmen tanımı değişebilmektedir. Bu nedenlerle birlikte göç edinilen ülkenin hukuki tanımlama biçimleri de belirleyicidir. Türkiye’de ise zorunlu nedenlerle Suriye’den göç etmiş olan sığınmacılar ulusal mevzuat gereği Geçici Koruma altındadır.

Zorunlu göçlerde insanları ilk etapta harekete geçiren ana nedenler şiddetin nedeni, seviyesi ve çeşidi olarak açıklanırken hedef seçiminde ise coğrafi yakınlık ve önceden var olan bağlar iki ana etkidir (Sert, 2016: 37-38). Zorunlu bir göç örneği

olarak Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesi de bu iki ana etkenle açıklanabilir. Suriye'de 2011 yılında rejim karşıtı gösteriler ile başlayan kanlı çatışmalar büyük bir iç savaşa dönüşerek komşu ülkelere doğru bir insan kaçışına neden oldu ve ülkesini terk eden 6,4 milyonu aşkın Suriyelinin %51,6'sına Türkiye ev sahipliği yaptı (Erdoğan, 2017: 3-4). Türkiye bu oranla dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna geldi (Şimşek, 2017: 11). Sınır kapılarının koşulsuz açılmasıyla izlenen açık kapı politikası Türkiye'yi Suriyeliler için transit bir ülke olmasının dışında göç edilen ülke konumuna da getirdi. Sınır kentlerinde barınma merkezleri kurularak "misafir" adı altında Suriyeli göçmenler kabul edildi (Akbaş, Babahanoğlu & Yelman, 2016: 98). Uluslararası hukukta misafir kavramının bir karşılığının olmaması nedeniyle Suriyeli göçmenler için Geçici Koruma kavramı kullanılmaya başlandı (Tunç, 2015: 39). Zorunlu nedenlerle Türkiye'ye sığınan Suriyelilere ulusal mevzuat kapsamında Geçici Koruma adıyla yeni bir tanımlama getirildi. Böylece başta misafir olarak adlandırılan Suriyelilerin Geçici Koruma statüsü ile ivedi bir şekilde temel ihtiyaçları giderilmeye çalışıldı.

Günümüzde Suriyeliler mülteci tanımındaki coğrafi kısıtlama nedeniyle Geçici Koruma Statüsü kapsamında tanımlanırlar. Bu sebeple Suriye'den ülkemize gelen göçmenler için uluslararası hukuka göre yeri olsa da ulusal mevzuat gereği mülteci ya da sığınmacı değil Geçici Koruma statüsü kullanılmaktadır. Geçici Koruma yönetmeliği, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesi gereğince; *"Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı"* ifade etmektedir (GOC, 2018). Ulusal mevzuatta ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyelilere yönelik Geçici Koruma kapsamında yeni düzenlemeler getirildi. Bu koruma, güvenlik başta olmak üzere barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaç ve hizmetleri içeren ulusal bir mevzuattır. Söz konusu kanun kapsamında göç alanında uzmanlaşma yoluna gidilerek Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kuruldu. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu 11.04.2013 tarihinde 6458 sayılı kanunun 103. maddesi gereğince; *"Göç*

alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur” şeklindedir (GİGM, 2018). Geçici Koruma Yönetmeliğinde 16.04.2018 tarihinde yapılan yeni düzenlemelerde ise mülteci kampları da dâhil olmak üzere Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sorumluluğu altındaki görevler Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredildi (GKY, 2018). Böylece göç alanına ilişkin politika geliştirme ve uygulama yetkisi Göç İdaresi Genel Müdürlükleri'ne verildi.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 28.06.2018 tarihi itibari ile Türkiye'de kayıtlı Suriyeli sayısı 3.562.523 kişidir (GK, 2018). Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Temmuz 2017'de yaptığı istişare toplantısında Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, Suriyeli olmayan Uluslararası Koruma kapsamındaki kişilerle birlikte Türkiye'ye göç eden kişi sayısının yaklaşık dört milyon göçmen olduğu ifade edilmiştir (GİGM, 2017). Geçtiğimiz yıldan bu yana yeni gelen göçmenlerle birlikte kayıtlı olmayan ve düzensiz göçmenler de göz önünde bulundurulduğunda bu sayının dört milyonu geçtiği tahmin edilebilir. Söz konusu göçmenler ulusal mevzuatta Geçici ve Uluslararası Koruma kapsamındaki kişiler olarak tanımlansa da uluslararası düzeyde birbirinden farklı tanımlamalar içerir.

Göçmen terimi göç hareketini gerçekleştiren aktörler için kullanılan genel bir ifadedir ancak uluslararası düzeyde kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır (Çiçekli, 2009: 22). Ulusal ve uluslararası literatürde sığınmacı, göçmen, mülteci tanımlamaları ise birbirinden farklı anlamlara karşılık gelmektedir. Göç eden bireyin statüsü ise bu tanımlamalarla isimlendirilmektedir. Bu çalışmada ise hukuk sistemindeki karşılığının farkında olarak, gündelik hayatta yaygın kullanımını ve sosyolojik bağlamını göz önünde bulundurarak Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeliler için daha genel bir ifade olan göçmen tanımlamasını kullanacağım. Göçmenlerle ilgili tartışılması gerekenler yapılan tanımlamalardan, hukuk sistemindeki karşılığından ya da rakamlardan ibaret değildir. Göçmenleri niceliksel

bilgilerle birlikte niteliksel olarak ifade etmek bize önemli bir araştırma alanı yaratır. Suriye ve Türkiye arasında geçmişten günümüze süregelen ilişkiler, kitlesel bir biçimde gerçekleşen Suriye göçünü niteliksel açıklamalar sunar. Bu nedenle öncelikle iki ülke arasındaki ilişkileri inceleyeceğim.

1.1.4. Türkiye - Suriye Sınırı ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler

Türkiye ile Suriye arasındaki sınır 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasıyla belirlenmiş olup 877 km ile Türkiye'nin en uzun kara sınırındadır (Atasoy, Geçen & Korkmaz, 2012: 2). Bu sınır günümüzde batıda Hatay'dan başlayarak doğuya doğru Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak ilinin bir kısmını kapsar. Aslında söz konusu anlaşma imzalanırken; Hatay Türkiye sınırları içinde bulunmamaktaydı. Hatay'ın 1939 yılında Türkiye sınırlarına katılmasıyla, Suriye'nin işgal altında bulunan bu bölge üzerindeki egemenliğini kaybetmesine ve bu iki ülke arasında önemli sorunların başlamasına neden oldu (Saitkorkmaz, 2015: 79). Hatay sorunu olarak tartışılan bu mesele, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri de etkileyerek siyasal zeminde ön plana çıktı. İki ülke arasındaki su politikaları da uluslararası ilişkileri etkileyen ve gerginliklere neden olan bir diğer meseledir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında 1970'li yılların başında yapılan barajlarla Türkiye'nin Dicle ve Fırat Nehirlerinden dökülen suyu kontrol altına alması Suriye ve Irak tarafından tepkiyle karşılandı (İstif, 2011: 84). Suriye ile politik ve ekonomik ilişkileri etkileyen GAP projesi ve Hatay ili, yıllarca devam eden gerginliklere ve bu gerginliklerle başa çıkma girişimlerine neden oldu. Bu çalışmada ise Suriye ile olan ilişkileri geçmişte yaşanan sorunlar kapsamında ele almaktan ziyade Suriye'de 2011 yılında başlayan savaş sonrası zorunlu göçün bir parçası olarak iki ülke arasındaki benzerlikler bağlamında ele alacağım.

İki ülke arasında geçmişte yaşanan sorunların yanı sıra coğrafi yakınlık, kültürel benzerlikler, ortak bir geçmişe sahip olmak gibi etkenler de ilişkileri belirlemektedir. Suriye, 1516 yılından itibaren yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Saitkorkmaz, 2015: 2). Dolayısıyla Suriye ve Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi öncesine kadar aynı imparatorluk sınırları içinde yaşadığının altını çizmemiz bu noktada önem kazanır. Suriye ile sınır komşusu olan Hatay, Kilis,

Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin gibi illerde yaşayan Arap, Kürt ve Türkmen aşiret ve ailelerin yakın akrabaları Suriye'nin Halep, İdlip, Kobani, Rakka, Kamışlı, Haseki bölgelerinde ikamet etmekte ve giyim kuşamdan mutfak kültürüne, müzikten folklorla, mimariden sanata, anma ve eğlenme merasimlerinden birçok kültürel ritüele kadar ortak bir hafızayı paylaşmaktadırlar (Kaya, 2017: 23). Türkiye ile Suriye arasındaki tarihsel ve kültürel yakınlık ile birlikte geçmişten bu yana var olan söz konusu ortaklıklar ve akrabalık ilişkileri günümüze kadar sürmüştür. İki ülke arasındaki sınırlara rağmen akrabalıkların devam etmesi, devletlerarası gerginliklere rağmen bu ilişkileri güçlendirmiştir.

Nitekim son dönemlerde yapılan çalışmalar iki ülke arasındaki benzerliklerden yola çıkarak Suriyelilerin Türkiye'de yaşamayı tercih etme nedenlerini ortaya koymaktadır. Suriyelilerin Türkiye'ye gelme nedenlerinin genelde kültürel ve dini yakınlık, özelde ise toplumsal ağlar olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Kaya & Kıracı, 2016: 5). Önceki bölümde tartıştığım ilişkiler ağı kuramı, toplumsal ağların belirleyiciliğini destekler. Suriyelilerin akraba, arkadaş, dost ilişkilerini gözeterek Türkiye'de Mardin gibi sınır illere göç etmeleri ilişkiler ağı kuramına örnek olarak okunabilir. Yine başka bir çalışma Suriyelilerin Türkiye'de yaşamayı tercih etmelerinde İslam dininin, ortak değerlerin, geçmişin ve kültürel benzerliklerin önemli referanslar olduğunu önemini tartışır (Erkan, 2016: 31). Bu da yine daha önce açıkladığım itme çekme kuramındaki çekici faktörler ile açıklanabilir. Suriye - Türkiye arasındaki kültürel benzerlik algısı ile ilgili yapılan bir başka çalışmada ise Suriyeliler için benzerlik vurgusu çok güçlüdür (Erdoğan, 2017: 58). Bu gibi çalışmalar iki ülke arasındaki ilişkilerde benzerlikleri ve Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesindeki nedenleri anlamamızı sağlar.

Suriye ve Türkiye'nin ortak bir geçmişi paylaşmasıyla birlikte benzer gelenek görenekler ve değerlere sahip olmak, aynı dil, din, etnik kökene mensup olmak, iki ülke arasında süregelen evlilikler ve devam eden kültürel yakınlıklar toplumsal ağları ve bağları örnekler niteliktedir. Bu sebeple iki toplum arasındaki ilişkinin zorunlu göçle birlikte başladığını söylemek eksik kalır. Zorunlu göçten önce sürdürülen ilişkiler, geliş gidişler, akrabalıklar, evlilikler 2011 yılından sonraki ilişkileri de

etkilemiştir. Araştırmanın yapıldığı yer olan Mardin ilini de bu ilişkiler çerçevesinde inceleyeceğim.

1.1.5. Mardin’de Yaşayan Suriyeliler

Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımını incelediğimizde en çok Suriyeli nüfusuna sahip iller arasında Mardin %11,41’lik bir oranla (92.417 Suriyeli) altıncı sırada yer almaktadır (GK, 2018). Araştırma alanım olan Mardin’de Suriyeli nüfus yoğunluğu bakımından ilk sıralarda yer almasını sınır il olmasıyla ele almamız eksik bir açıklama sunar. Daha önce vurguladığım gibi nasıl ki Suriyelilerin Türkiye’de yaşamayı tercih etmesini sadece sınır ülke olmasıyla ilgili olarak değil, aynı zamanda Türkiye ile Suriye arasındaki benzerliklerle açıklayabiliyorsak Mardin için de benzer bir yaklaşımda bulunabiliriz. Bu nedenle Mardin ili dinamiklerine, Suriye ile ilişkilere ve benzerliklerin izlerine daha yakından bakmamız gerekir.

Mardin; Süryani, Arap, Kürt, Türk, Müslüman, Hristiyan gibi çok dinli ve birçok etnik kökenin birlikte yaşadığı bir kenttir (Sarı, 2009: 233). Mardin’deki etnik köken ve inanç sistemlerinin heterojen yapısından Suriye için de bahsedebiliriz. Suriye etnik ve dini bakımdan Arapların, Kürtlerin, Hıristiyanların, Türkmenlerin, Çerkezlerin, Ermenilerin, Süryanilerin ve Yahudilerin yaşadığı bir ülkedir (Akdemir, 2000: 202). Bir önceki bölümde değindiğim gibi Suriye ile Türkiye arasında resmi sınır çizilmeden evvel Mezopotamya coğrafyasında insanlar birlikte yaşamakta, birbirleri ile aile, akraba olmaktadır. Bu akrabalıklar sınır çizildikten sonra da devam etmiştir. Çizilen sınıra rağmen Suriye’de ve Türkiye’de akrabalık ve aşiret kimlikleri ile birlikte etnik kimlikler ve içkin kültürler korunmuştur (Uluç, 2016: 193). İki ülke arasında devam eden akrabalık ilişkileri ile birlikte sınır tanımayan evlilikler de söz konusudur.

Pek çok ülkede evlilik göçü kadınlar için aile oluşumu ve daha iyi yaşam olanaklarını ifade eder (Deniz & Özgür, 2013: 152). Suriyeli kadınlar için ise bunlarla birlikte dil, din, etnik köken gibi ortaklıklar belirleyici olmaktadır. Suriye savaşından önce Mardin’de evlilikler ile ilgili yapılan bir araştırma Suriyeli akrabasıyla evlenen, din, dil gibi ortaklıklar çerçevesinde evlilik yolu ile Suriye’den

gelen ya da kaçırılan pek çok kadınla karşılaştığımı gösterir (Bulut, 2011: 74). Bu gibi evliliklerin söz gelimi Antalya'ya evlilik yolu ile gelen Rus gelinlerle Mardin'e yine aynı niyetle gelen Suriyeli gelinler arasındaki farkı akrabalık bağları, ortak gelenekler, etnik kimlik, dil ve din ile açıklayabiliriz.

Suriye göçünü kategorik olarak kitlesel ve zorunlu göç biçiminde ele almakla birlikte aynı zamanda ilişkiler ve benzerlikler temelinde İlişkiler Ağı (Network) Kuramı ile göçmenlerin göç ettikleri yerlerdeki ortak köken, soydaşlık, dostluk bağları ile ilişki kurulması biçiminde tartışmışım. Mardin ili özelinde de söz konusu ortaklıkların izini görmekteyiz. Aynı zamanda itme çekme kuramına göre göç edinilen yerin çekici faktörleri Suriyelilerin neden Mardin ilini tercih ettiğini açıklamamıza yardımcıdır. Gelenek ve görenekler, akrabalık ilişkileri, sosyal ve kültürel benzerliklerin yanı sıra aynı din, ırk, etnik köken gibi hususlar Suriyeliler için Mardin'de yaşamayı seçmelerinin nedenleri arasındadır. Suriyeli kadınlar özelinde ise evlilik, zorunlu göçten önce gerçekleşen bir başka göç nedenidir.

1.2. Göç ve Kadın

Buraya kadar Suriyelilerin Türkiye'ye uluslararası zorunlu göç kapsamında gelişlerini kuramsal, hukuki ve iki ülke arasındaki ilişkiler boyutunda ele aldım. Bu kısımda ise göç eden kadınların göçü erkeklerden farklı deneyimlediklerinden dolayı toplumsal cinsiyet temelinde açıklayacağım. Öncelikle göç alanında yapılan çalışmalarda kadınların nasıl ele alındığına bakmak gerekir. Göç ve kadın ilişkisini ele alan araştırmalar uluslararası ve zorunlu göç biçimlerine dayanarak kadını evlilik, çalışma hayatı, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve şiddet mağduru gibi alanlarda tartışmaktadırlar. Göçmen kadının; evlilik göçü ile erkeğe eklenmesi (Erder, 2011), aile içi konumu ile ilişkilendirilmesi (Abadan-Unat, 2002), işgücü alanında aleyhine durumlarla karşılaşması (Gökbayrak, 2006) ve bu alanda çoğu zaman ev içi rollerini üstlenmesi (Toksöz & Ünlütürk, 2011) söz konusudur. Cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak cinsiyetçi tutumların kadının annelik rolü (Sancar, 2013), cinsel şiddet mağduru olması (Özgür-Baklacıoğlu & Kıvılcım, 2015), seks işçisi (Coşkun, 2014) ve sadece kadınlara değil kız çocuklarına yönelik cinsel istismara maruz kalması (Şenol & Dinç, 2017) çerçevesinde göç ve kadınla ilgili çalışmalarda vurgulanır.

Uluslararası göç literatüründe erkeklerin göçe öncülük ettiği, eşlerinin ve çocuklarının ise erkeklere eklenerek aile birleşimi yolu ile pasif izleyiciler olduğu tartışılır (Erder, 2011: 187). Bir önceki bölümde evlilik göçünün kadınlar için aile oluşumu ve daha iyi bir yaşam olanağı sunduğundan söz etmiştik. Bu alanda yapılan çalışmalarda kadının evlenme çağındaki genç kız, bir eş ya da anne olarak aile içi konumu ile ilişkilendirildiği yönünde olduğu görülür (Abadan-Unat, 2002: 147). Bu çalışmalar kadını evlilik kurumu ve evli olduğu ya da evleneceği erkek çerçevesinde inceler. Göç aynı zamanda çok kültürlülüğün bir versiyonu olarak karşımıza çıkarak ve çok uluslu kapitalizmin geleneksel bağlardan kopararak kadın ve erkek kimliklerini kronik bir krize sürükleyebilmektedir (Eagleton, 2011: 78). Burada değinilen kriz, kadının işgücüne katılarak geleneksel erkek kimliğinin sarsılması şeklinde yorumlanabilir.

Kadınların öğrenme biçimleri, kendilerini ifade edişleri ve öznel deneyimleri erkeklerden farklıdır (Belenky, Clinchy, Goldberger & Tarule, 1986: 64). Göç deneyimini de kadınlar ve erkekler farklı biçimlerde tecrübe edinirler. Kadınlar için zorunlu göç, erkeklerden farklı deneyimlere karşılık gelir (Demirler, 2008: 14). Kadınların erkeklere oranla daha farklı bir süreçten geçtiğini inceleyen çalışmalar bu farklılıkları çeşitli boyutlarda değerlendirirler. Bu boyutlar evlilik göçünde, erkeklere eklenmesinde ya da kadının işgücüne katılma biçimlerinde tartıştığım gibi çeşitli cinsiyet eşitsizlikleri temelinde de incelenmektedir. Söz konusu eşitsizlikler cinsiyetçiliğe dair olumlu ve olumsuz yönleri açığa çıkarabilmektedir. Bu yönleri kapsayan bir kavram olan “*çelişik duygulu cinsiyetçilik*”, cinsiyetçiliğe dair düşmanca ve korumacı olmak üzere iki boyutta ele almaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2008: 2-3). Kadının korunmaya ihtiyacı olması üzerinden iş hayatına girmemesi gerektiği ya da ağır olmayan iş sektörlerinde çalışmasının uygun görülmesi çelişik duygulu cinsiyetçiliğe örnek verilebilir.

Toplumsal cinsiyet temelinde yapılan göç çalışmaları yerli kadın, göçmen erkek ya da vasıflı göçmen işçi karşısında göçmen işçi kadının dezavantajlı konumda olduğunu gösterir (Gökbayrak, 2006: 23). Ucuz emek gücü olarak kullanılabilen kadınların cinsiyetlerine biçilen gündelik temizlikçi, çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalıştırılarak ücretli ya da ücretsiz emeğinin sömürülebileceği bir zemin yarattığı ön

görülebilmektedir. Bir diğer yandan ucuz işgücü olarak kadın göçmenlerin enformel sektörde çalışmalarıyla birlikte “işgücünün feminizasyonu” kavramıyla karşılaşılır (Purkis, 2008: 10). Bir yandan kadınların işgücüne katılım oranları artmakta ve işgücünde görünür olmaları sağlanmaktayken diğer yandan cinsiyetçi işbölümü ile erkek kadına göre daha avantajlı konumda olmaya devam etmektedir.

Dünyanın pek çok yerinde kadının işgücüne katılım oranının yükselmesiyle birlikte ev içi emeğine yönelik bir talep artışı olduğu, artan oranda işgücüne katılan kadınların ise geleneksel olarak kendilerine verilmiş olan ev içi rollerini ücretli göçmen işgücüne aktardıkları görülmektedir (Toksöz & Ünlütürk, 2011: 161-162). Göçmen kadının işgücüne katılımı bir yandan erkeklik kimliğinin yeniden inşa edilmesi olarak yorumlanabileceği gibi kadınlık kimliğinin de göç sürecinde yeni baştan kurulduğu şeklinde ele alınabilir. Kadının para kazanmaya ya da erkeğin ev işlerinden sorumlu olmaya başlaması gündelik yaşamda kadın ve erkeğin sorumluluklarının yeniden tanımlanmasına örnek verilebilir. Bu örnekte olduğu gibi kadınlık ve erkeklik yeniden tanımlanır. Dolayısıyla göçle birlikte kadın ve erkek pozisyonlarının karşılıklı olarak yeniden tanımlandığının altını çizmek gerekir. Zorunlu bir şekilde gerçekleşen göçlerde kadın ya da erkek kimlerinin yeniden inşa edilmesi ya da bu inşa sürecinde kimliklerin krize sürüklenmesi iki cinsiyetin toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte göçü farklı şekillerde deneyimlemesi ile açıklanabilir. Göçün bir sonucu gibi görünen inşa sürecinin toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte geniş bir çerçeveden yorumlamamız kadın ve göç ilişkisini anlamamız açısından önemlidir.

Uluslararası zorunlu göçlerin savaş ve şiddet gibi olaylar sonucunda gerçekleşebileceğini tartışmıştık. Savaşın görünmeyen öteki yüzünde ise askerliğe oğlunu teşvik eden anneler ve militarist değerlere dayalı cinsiyetçi pratiklerin altı çizilmiştir (Sancar, 2013: 154-155). Savaşın kadın boyutunda annelik değerli kılınırken amaç vatani koruyacak asker yetiştirmeye dönüşür. Bu da kadınların dünyaya daha fazla çocuk getirme amacı ile evlenmesini ve doğum oranını arttıran bir neden olarak okunabilir. Bir zorunlu göç nedeni olan savaşın beraberinde kadına yönelik şiddeti doğurduğunun ve fiziksel, cinsel, ekonomik gibi çeşitlerle ortaya çıkan şiddet durumlarının altını çizmemiz gerekir. Eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri

ve ataerkil toplum yapısına dayalı sebeplerle kadınlar cinsel şiddet görmeye erkeklerden daha açık durumdadırlar (Akis, 2016: 385). Savaş sürecinde kadının hedef olarak cinsel şiddet mağduru olduğunu gösteren çalışmalar söz konusu şiddet durumlarından biridir. Oswin (2001) tecavüzün çatışmalar sırasında savaş silahı olarak kullanılmasını ele alır (akt., Buz, 2006: 21). Kadın bedeninin savaş alanına dönüşmesi, tecavüzün bir iletişim biçimi olarak galip gelen tarafın yenilen tarafa zayıflığını ispatlamaya çalışması gibi şekillerde açıklayabileceğimiz tecavüzün silah olma hali, kadının maruz kaldığı cinsel şiddeti görünür kılar. Dünyanın pek çok yerinde cinsel sömürü amaçlı kadın ticareti hedef, transit ve kaynak ülkelerin çeşitlenmesi ile birlikte seks ticaretiyle ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2014: 187). Suriyeli kadınlar ve kız çocukları özelinde *“tecavüz, zorla ve erken yaşta evlendirilme, kadın ticareti, zorla seks işçiliği başta olmak üzere kadınların silahlı çatışma ortamında Suriye’de ve bunun ardından kaçtıkları ülkelerde cinsel içerikli zulme uğradıkları bilinmektedir”* iddiası toplumsal cinsiyete dayalı zulüm fiillerini örnekler (Özgür–Baklacıoğlu & Kıvılcım, 2015: 28). Kadına yönelik cinsel şiddeti görünür kılan savaşla birlikte göç eden kadınların maruz kaldığı şiddet durumları insan hakkı ihlallerini de tartışmaya açar. Bu nedenle göçmen kadınlara yönelik şiddeti biçimlendiren özel yapısal boyutlara da dikkat çekmek gerekli ve önemlidir.

Uluslararası göç alanında yapılan çalışmalar kadınlar ve çocukların savaş sonrası göçlerden en çok etkilenen gruplar olduğunu altını çizer (Dinç & Çifter, 2016: 12). Çocuklara yönelik yapılan bir çalışma, erken evliliğe maruz kalan kız çocuklarını, yine kız çocuklarının seks ticaretine maruz kalmasını, fuhuşa zorlanmasını, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve yasal olmayan çok eşli evliliklerin artması gibi sorunları vurgulamaktadır (Şenol & Dinç, 2017: 243). Çok eşli evliliklerle kadının ikinci ya da daha çok sayıda eş olması durumunun kastedildiğinin altını çizmek gerektir. Çocuk yaşta evlendirildikten sonra erken yaşta hamile kalmanın da bedensel ve ruhsal olumsuz sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bu durumun ne yazık ki sadece cinsel şiddeti değil farklı boyutlarda şiddet ve insan hakkı ihlali olduğu görülmektedir. Dolayısıyla zorunlu göç deneyimi ile birlikte travmatik bir süreçten geçen kadınlar ve kız çocukları göçmen olmanın getirdiği

zorluklarla birlikte cinsiyetleri nedeniyle göçü erkeklerden farklı ve zorlu biçimlerde deneyimler.

Uluslararası zorunlu göçler cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten ve büyüten bir sonuç olarak ele alındığında, göçle birlikte eşitliğe duyulan ihtiyacın da artması söz konusu olmaktadır. Eşitliğin sağlanmasında ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeleri incelemek ve bu çerçevede değerlendirme yapmak önemlidir. Bu nedenle öncelikle toplumsal cinsiyete duyarlı yasal düzenlemeleri açıklayacağım. Daha sonra bu yasal düzenlemelerde kadının ve kız çocuklarının nasıl ele alındığını inceleyeceğim. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, kadın ve erkek olmanın tanımı ve ataerkil toplumlardaki karşılığı ile tartışacağım. Kadına ve erkeğe atfedilen roller ile oluşan normları, Suriyeli kadınlar özelinde ise erken evlilikler ve çok eşlilik gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten ve büyüten durumları yine toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde ele alacağım. Son olarak bu çalışmada feminist metodolojiyi tercih etme nedenimi, feminist metodolojinin ayırt edici özelliklerini ve bu yöntemde bilginin kaynağı, taşıyıcısı olan kadın deneyimlerinin önemini vurgulayacağım.

1.2.1. Uluslararası Zorunlu Göçte Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yasal Düzenlemeler

Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve sonrasında söz konusu sözleşme ile ilgili yapılan iyileştirmeler de göz önünde bulundurularak toplumsal cinsiyet kavramına yer verilmemesi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yok sayması nedenleriyle eleştirilmiştir (akt., Akis, 2016: 379). Cinsiyet eşitsizliklerinin göçlerle birlikte artmasıyla, Cenevre Sözleşmesine yönelik yapılan eleştiriler de dikkate alınarak toplumsal cinsiyet, ulusal ve uluslararası kurum / kuruluşların üzerinde durmakta olduğu önemli bir konu olarak ele alınmaya başlandı. Uluslararası mevzuatta sınıraşan, örgütlü suçlara karşı Birleşmiş Milletler sözleşmesine ek olarak insan ticaretinin, özellikle kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesine, durdurulmasına ve cezalandırılmasına ilişkin protokol ile bu suçu önlemede ve bu suçla mücadelede faydalı olacağına kanaat getirilmiştir (MHM, 2017: 39). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) mülteci kadınları, yardım edilmesi gereken listede ayrı bir başlık altında ele almakta, bu

grupta yalnız kadınları, yalnız ebeveynleri, yaşlı, hamile, emziren kadınları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanları hassas olarak değerlendirerek özel gereksinimlere dikkat çekmektedir (UNHCR, 2018b). Yine “*BMMYK’nin yetki alanında mülteci statüsü belirlemek için prosedürel standartları*”nı incelediğimizde kadın mülteciler için BMMYK bürolarında güvenlik personelinden tercümanına kadın çalışanların tahsis edilmesi gerektiği, bireysel korunma ihtiyacı olabilecek kadınların kendilerini güvende hissedecekleri ve bu konuyu BMMYK personeli ile rahatça konuşabilecekleri bir atmosferin yaratılabilmesi için toplumsal cinsiyet ve kültür konularında hassasiyet gösteren mülakat teknikleri kullanmaları gerektiği belirtilir (BMMYK, 2018: 27-28). Bu gibi düzenlemeler, uluslararası mevzuatta toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri göz önünde bulundurularak kadını daha ayrıcalıklı değerlendirme amacı taşımaktadır.

Türkiye’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre yalnız anne ve hamile kadın, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişileri “*özel ihtiyaç sahibi*” olarak tanımlanır (YUKK, 2013). Bunun yanı sıra Suriyeli kadınlar diğer tüm yabancılar gibi 6284 sayılı “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*” kapsamında Türkiye’de yaşayan tüm kadınlarla eşit haklara sahiptir (Barın, 2015: 51). Türkiye’de şiddete maruz kalan kadınlara yönelik bu kanun şiddeti önleyici ve kadını koruyucu tedbirler içermektedir; aynı zamanda söz konusu kanunun oluşturulma sürecinde Uluslararası İstanbul Sözleşmesi’nden yararlanılmıştır (Özdemir, 2013: 46). Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) ise kadınların uluslararası anayasası olarak bilinmesine ve evrensel yakın devlet onayına sahip olmasına rağmen kadın hakları konusunda söylem ile eylem arasındaki kopukluğu, sözleşmenin hayata geçirilişinde iradeden ziyade zafiyet hâkim olmasıyla kendini göstermektedir (Ertürk, 2015: 42). Göç hareketleri üzerinde devletin rolü sınır kontrolü, güvenlik, göçmenlerin var olan toplumsal yapıya dâhil edilmeleri, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının ele alınmasında etkindir (Çatır, 2016: 217). Dolayısıyla devlet politikaları göç alanında etkin rol olarak ulusal göç politikaları geliştirmelidir. Uluslararası anlaşmalar, kadın göçmenlerin haklarını düzenleyen iç hukuk karşısında üstün sayılsa da; sınırlar,

uluslararası hukukun askıya alınabildiği mekânlar olması sebebiyle toplumsal cinsiyet ve sınıfsal eşitsizliğin aynı zamanda yapısal şiddetin derinleştiği yerler konumundadır (Özgür-Baklacıoğlu, 2017: 89). Bu nedenle uluslararası düzenlemelerde eşitsizliğe karşı yöntemlerin geliştirilmesi demek, geliştirilen bu yöntemlerin tam olarak uygulanıyor olduğu anlamına gelmemektedir.

Yapılan ulusal ve uluslararası sözleşmeler, bu sözleşmelere eklenen protokoller kadını ayrıcalıklı bir değerlendirmeye tabi tutmaya çalışsa da pratikte toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmadığı vurgulanmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı belirtilen ayrıcalıklı durumlar uluslararası korumada toplumsal cinsiyete daha duyarlı bir şekilde ele alınmalıdır. Kadın göçmenlerin maruz kaldıkları bu durumları anlayabilmemiz için toplumsal cinsiyet perspektifi ile yaklaşmamız gerekir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasında göçü deneyimleme biçimlerindeki farklılıkları açıklayabilmemize yardımcı bir kavramdır. Uluslararası zorunlu göç deneyimini bir kadın ve bir erkeğin aynı şartlarda deneyimlemediğine dayanarak göçün, cinsiyetlendirilmiş bir olgu olarak ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet kavramını biraz daha açmamız gerekir.

1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kadınlar

Cinsiyet, heteronormatif yani normlar çokluğunu ifade eden düzene göre kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönüdür (Saygılıgil, 2016: 9). Toplumsal cinsiyet ise biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadına ve erkeğe atfedilmiş rollere karşılık gelmektedir. Toplumsal ve kültürel olarak belirlenen, yere ve zamana göre değişebilen “cinsiyet konumu” ya da “cins kimliği” sadece cinsiyet farklılığını değil aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirten bir kavramdır (Berktaş, 2011: 8). Biyolojik olarak kadın ve erkek olmanın üzerine, sosyal ve kültürel olanın eklenmesiyle toplumun kadın ya da erkek olmaya yüklediği anlamlar ve bu anlamlara göre oluşan beklentiler toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklanabilir. Gündelik yaşantımızda sosyal ve kültürel olarak, kadın ve erkek olmanın üzerine toplumsal rollerin eklenmesinin eşitsizlik ve güç ilişkilerine neden olduğunu görmekteyiz. Bir örnekle açıklayacak olursam evde oturmak kadına;

dışarıda çalışıp para kazanmak ise erkeğe yüklenen toplumsal rollerdir. İşte bu toplumsal rolleri incelediğimizde kadının evinde oturması ile erkeğin çalışıp elinde parasının olması eşitsizlik doğurabilmektedir. Bu eşitsizlik ise, erkeğin kadına para vermesi gibi bir davranışta dahi kendisini bir güç ilişkisi olarak gösterebilir. İşte bu eşitsizlik ve güç ilişkileri toplumsal cinsiyet alanında önemli bir tartışma alanı yaratır.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, kadın ve erkek olmaya dair rollerin üretilmesi ile devam eder. Kadınlık ve erkeklik üzerine inşa edilen bu roller bir anda ortaya çıkmazlar. Kadın ve erkeğin toplumsal olarak nasıl tanımlandığına Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yapılan kadın ve erkek tanımlamalarıyla inceleyelim.

Kadın: 1. (isim) Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, 2. (sıfat) Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan, 3. Hizmetçi bayan, 4. Bayan (TDKa, 2018).

Kadın Olmak: 1. Kızlığını yitirmek, 2. Kadın kocasını, evini iyi yönetmek (TDKb, 2018).

Erkek: 1. (isim) Yetişkin adam, bay, er kişi, 2. İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiye dölleyecek cinsten olanı, 3. Koca, 4. (biyoloji) Sperma oluşturan organizma, 5. (sıfat) Sözüne güvenilir, mert, 6. (sıfat) Girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olan, 7. (sıfat) Sert, kolay bükülemez (TDKc, 2018).

Erkek Olmak: 1. Kadıncı cinsiyet değiştirmek, 2. Erkeğe yaraşır davranışlardan bulunur duruma gelmek, 3. Sünnet olarak erkekliğe adım atmak (TDKd, 2018).

Kadın kelimesi, erkek gibi cinsiyet belirten bir kelimedir ancak TDK'nin yaptığı tanımlamalara baktığımızda bu iki cinsiyetin, cinsiyetin ötesinde birbirinden çok farklı anlamlara geldiğini iddia edebiliriz. Kadın, erişkin dişi olmak, analık ve ev yönetimi ile ilişkili olarak erdemleri olan bir sığata karşılık gelir. Erkek ise yetişkin adam, mert, sözüne güvenilir, sert, kolay bükülemez gibi sıfatlar için kullanılır. Kadın olmak, cinsel öykü belirten bir kelimeye yani kızlığını yitirmek, erkek olma eylemi ise erkekliğe yaraşır davranışlarda bulunur duruma gelmek anlamlarına gelir. Bu kelime anlamları bize kadın ve erkek olmanın toplumsal anlamda nasıl farklılaştığını gösterir. Bir kız cinsel deneyimi ile kadın olmakta, kadın olmak da annelik anlamına gelmektedir. Yani aslında kadın olarak geçirilen süre de bir o kadar kısaldır. Ya da hiç evlenmemiş bir kadın için bu durum daha karmaşık bir hal alır; zira kız ya da anne arasında sıkışıp kadın olarak yaşamını sürdürmek demek, aslında kadın olamamış bir cinsiyete karşılık gelir. Sadece evlenip çocuk doğurana kadar

geçen sürede kadın olunabildiğini düşündüğümüzde kadının kendisinin olmadığı, hatta Luce Irigaray'ın söylediği gibi “*Kadının Cinsiyeti Yoktur*” ya da Julia Kristeva'nın “*Doğrusu 'kadınlar'ın var olduğu söylenemez*” dediği gibi kadının tanımını yapmak bir hayli zordur (Butler, 2014: 43). Sözelimi bir kadına kadın diyebilmek için cinsel öyküsünü ya da medeni durumunu bilmek gerekir. Kadın bedeni üzerinden ifade edilen bu tanımlamalar erkek olmakta olduğu gibi sözüne güvenilir, mert gibi pozitif ifadeler de barındırmaz. Hal böyle olunca kadınlık halleri de kadının cinsel ya da evlilik öyküsü çerçevesinde şekillenir. Kadın ve erkeği cinsellikleri ile konumlandırmak da bir o kadar tezat anlamlar taşır. Erkekler toplumunda cinsel performansları ile ne kadar yer edinebiliyor ise kadınlar da cinsel deneyimleri ile bir o kadar utandırılabilir. Bu da erkek egemen değerlere sahip toplumlarda erkeğin kadın üzerinde hak iddia etmesi, kadın bedeni üzerindeki denetim ilişkileri ve kadın bedeninin metalaştırılması sarsıcı bir biçimde güç eşitsizliklerine yol açar.

Tüm bu tanımlamalar aslında henüz dünyaya gelmeden atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgilidir. Doğduktan sonra yetiştirilişimiz, cinsiyetlerimize göre biçilen rollere uygun büyütülme usullerimiz ve bizden bu biçilen kalıpların gerektiği biçimde davranmamız beklenir. Cinsiyet rolleri ve buna ilişkin değerler göz önünde bulundurularak mesela kadının güler yüzlü, sıcakkanlı, yumuşak huylu, fedakâr, söz dinleyen, uysal, sessiz olması beklenirken erkeklerin de bir o kadar sert soğukkanlı, hükmedici, kontrol edici hatta yargılayıcı ve suçlayıcı olması yakıştırılır (Kar, 2010: 40). Böylece bu gibi rol ve beklentiler ile yetiştirilen çocuklar da yetişkin bireyler olduktan sonra aynı şekilde ebeveyn olma yolunda ilerler, cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına olanak sağlarlar. Gelişim döneminde öğrendikleri bu rolleri sadece ebeveynlerinden edinmezler. Okulda, sokakta, masallarda, oyun alanında, dizilerde, filmlerde kısacası birçok alanda öğrenirler. Özellikle çizgi filmlerde, oyunlarda ve masallarda kadınların el değmemiş bir kız yani bakire olmasıyla birlikte erkeğin cam fanustaki kadını korumacı bir biçimde evinin kadını yapması karşılaştığımız klasik senaryolardır. Bu senaryolarda evlenmek olabildiğince kutsallaştırılır. Kız olmaktan kadınlığa geçen süreç evlilikle bekâretin ortadan kalması biçiminde işlenir. Kadının bekâretine yüklenen anlam ataerkil

toplumlarda yaşamın hemen hemen her alanına yayılmış durumdadır. İnsana özgü bir tasarım olarak bekâret kültürlere, dinlere, yasal sistemlere, sanat eserlerine hatta bilimsel bilgi üreten çalışmalara yayılan bir fikirdir (Blank, 2014: 45). Günümüzde ise bekâret daha çok evlilik deneyimi ile tanımlanmaktadır. Bu sebeple kadınlık tanımının kadının cinsel öyküsü ya da medeni durumu temelinde yapılması şaşırtıcı değildir.

Bekâret denilince akıllara gelen bir diğer kavram ise namustur. Bekâreti namus ile birlikte düşünmek ataerkil toplumlara özgü geleneksel bir bakış açısidir. Namus kelimesinin tam karşılığını bulmak biraz güçtür. Kadın bedeni üzerinden tanımlanan namus, kadının bekâretinin korunmasıyla anlam bulmaktadır (Delaney, 2009: 59). Mısırlı yazar Nawel el Saadawi “*Havva'nın Gizli Yüzü: Arap Dünyasında Kadınlar*” adlı eserinde Arap toplumlarında namus kavramı ile ilgili bir çelişkiyi “*Bizim Arap toplumumuzda çarpık bir namus kavramı vardır. Bir adamın namusu, ailesinin kadın üyelerinin himenleri sağlam olduğu sürece güvendedir. Namus, adamın kendi davranışlarından çok, ailedeki kadınların davranışlarıyla ilişkilidir*” şeklinde açıklar (akt., Ergün, 2014: 15). Çevirmen İngilizcedeki “hymen” kelimesini kızlık zarı yerine “himen” olarak, feminist bir çeviri ile kullandığını ifade ederek aslında kadın bedenini erkek odaklı tanımlamaya karşı bir söylem oluşturma amacıyla olduğunu ifade etmiştir (Ergün, 2014: 14). Kadının bekâretini koruması, ailenin erkeklerinin namusuna dil uzatılmasını engelleyebilecek ya da tam tersini düşünürsek kadının kendi isteği ya da isteği dışında yaşayabileceği cinsel deneyimi ailenin namusunu kirletebilecektir. Bu nedenle kadınlık kendini kontrol etmek, davranışlarına dikkat etmek zorunda olan bir cinsiyete karşılık gelebilmektedir.

Kadın erkek eşitsizlikleri sadece evlenene kadar geçen süreci kapsamaz. Kadının cinsel öyküsü ya da evlenene kadar deneyimlediği eşitsizlikler evlendikten sonra büyüyerek ve şiddetlenerek devam eder. Evliliğin ailelerin ittifakı olarak tanımlandığı toplumlarda eş seçimi kadının kendi kararı değil, ailesinin sorumluluğudur (Kandiyoti, 2015: 80). Aileler bu sorumluluğu yerine getirirken toplumdaki statüleri ne olursa olsun sevmedikleri bir aileye kızlarını vermezler, bilakis ihtiyaçları olan ilişkiler için toplumsal bir yol açarak tercihlerini yaparlar (Delaney, 2009: 133). Evliliğin kişisel bir tercih olmaması ve ailelerin

sorumluluğunda gerçekleşmesi ataerkil toplumlarda evliliğin zorunlu bir biçimde gerçekleştirildiği sonucuna götürmektedir. Söz konusu toplumlarda evlilik yaşamın belli döneminde olması gereken bir şeydir ve kadının görünür olması da ataerkil düzende evli olarak mümkün olmaktadır (Delaney, 2009: 133-136). Bu görünürlük ise evin içinde, dışarıya kapalı bir biçimde gerçekleşir. Evlilik ataerkil toplumlarda kadını korumaya aynı zamanda kapatmaya hizmet eden bir araçtır. Kadınlar evlenerek daha dengeli ve toplumsal bir yetişkine dönüşmekte, tüm toplumsal faaliyetlerini evin kapatılmış dünyasında gerçekleştirmektedir (Delaney, 2009: 140). Klasik ataerkil ailelerin en genç erkeği dahi aile üzerinde otorite sahibi olurken kadın evlendiği erkeğin ailesine verilerek kayınpederine, kocasına, kocalarının akrabalarına ve özellikle kayıinvalidelerine boyun eğer, hatta erkek çocuk doğurarak konumlarını ve ekonomik güvencelerini korurlar (White, 1994: 64-65). Kadının değeri evlenmeden önce bekâretine bağlı olurken evlendikten sonra soyun devamı için doğurganlığına anlam yüklenir (Delaney, 2009: 61). Ataerkil toplumlarda doğurganlık bu kadar anlamlı olmasına rağmen cinsellik ve üreme bastırılan ve gizlenmesi gereken konulardır (Somay, 2012: 120). Bekâret, namus, doğurganlık gibi kavramlarla açıklanan, geleneksel aile yapılarında karşılaştığımız bu evlilikler önceden belirlenmiş kurallar dizisi gibi gerçekleşir.

Modern kültürde kadının ev işlerinden sorumlu olması, hayatının büyük bir bölümünü evde geçirmesi “ev kadını” tanımlaması ile kendini gösterir. Ev kadınlığının bir kadınlık normu oluşu, kadınlığı “ev” üzerinden üreten; yaş, eğitim, sınıf gibi değişkenlerden bağımsız bir biçimde tanımlar (Bora, 2018: 21). “Ev” ve “kadın” kelimeleri öylesine bir arada anılır ki birbirinden bağımsız telaffuz edildiklerinde birbirini çağrıştırmakta, bir arada kullanıldıklarında ise birbirleri üzerinde mülkiyet hakkına sahip olurlar (Şenol-Cantek, 2001: 102). Böylesine iç içe geçmiş iki kelimenin birlikte kullanımı kadınlık ve evliliğin birlikteliğine vurgu yapar. Kadınlığın ev ile normalleştirilmesi ev dışındaki kadının anormal ya da norm dışı tutulmasına neden olur. Kadın evde yani içerde tutulurken dış dünyaya kapalı vaziyettedir ya da dışardaki kadın erkeksi tavırlarla var olabilmektedir. Bu da kadının ev dışındaki yaşam alanının sınırlandırılmasına buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açar.

Evlilik süreci gibi, evliliğin sonlanması da cinsiyet eşitsizliklerinin kendini gösterdiği bir süreç olarak karşımıza çıkar. Evliliğin bitmesi yani boşanmak bireysel, toplumsal, ekonomik gibi boyutlarıyla birlikte ve birçok sosyal değişikliklerle deneyimlenir (Acar, 2017: 12). Bu süreç kadınlar için psikolojik ve sosyal yıpranma, ekonomik zorluklar getirdiği gibi aynı zamanda evliliğin sonlanması ile yaşanan sıkıntıların da sona ermesi, rahatlama anlamına gelir (Kavas, 2010: 250). Bu bağlamda Ned Levine'in (1982) de vurguladığı gibi boşanma muhafazakâr söylemlere ve politikalara karşı kadını güçlendiren bir eylem olarak okunabilir (akt., Yıldırım, 2017: 16). Dolayısıyla boşanma her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görüldüğü bir süreç olsa da boşanmanın gerçekleşmiş olması kadını güçlendiren bir anlam taşımaktadır.

Görüldüğü gibi cinsiyete atfedilen roller kadın ve erkek arasında eşitsiz güç ilişkilerine neden olmakta, bu güç ilişkileri ise büyütülme usullerinden toplumsal alanlara kadar pekiştirilerek devam etmektedir. Çocukken oynanan oyunlar, anlatılan masallar, evlilik hikâyeleri erkeğin kurtarıcı ve koruyucu olması üzerinden cinsel öykü ya da evlilikle kadın olmaya doğru giden bir süreci anlatmaktadır. Kadına ve erkeğe atfedilen bu rollerin sonucu olarak ataerkil toplumlarda bekâret, namus gibi kavramlarla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri artar. Evliliğin kadınlar için kişisel bir tercih olmaması aynı zamanda evin kapalı dünyasına bir görünürlük sağlaması kadının ev ile tanımlanmasına neden olur. Boşanmak ise bir noktada bu eşitsizliklere karşı bir duruş olarak okunabilir. Çocukluktan boşanmaya kadar geçen bu süreçte kadının maruz kaldığı eşitsiz güç ilişkileri göçle birlikte artabilmekte, göç ve göçmen özelinde ise bu durum değişebilmektedir. Suriyeli göçmen kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri de gerek göç ettikleri zamana ve mekâna, gerekse göçmen özelliklerine bağlı olarak açıklanabilir. İzleyen kısımda söz konusu eşitsizlikleri açıklayacağım.

1.2.3. Suriyeli Göçmen Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, toplumun kadına ve erkeğe attığı rol farklılıklarının yarattığı eşitsiz ilişkilerdir. Cinsiyet eşitsizliği ile ilgili önceki kısımda verdiğim örnek, göçmen bir kadın üzerinden değerlendirildiğinde kadının ev, erkeğin

ise dışarıdaki işlerden sorumlu olması, uluslararası göç durumunda kadını eve ve erkeğe daha çok bağımlı hale getirebilecek bir durum olarak okunabilir. Uluslararası zorunlu göç yalnızca evden ya da yaşanan mahalleden ayrılış değil aynı zamanda bir ülkeden başka bir ülkeye geçiş yapmaktır. Bu durum bilindik ve alışık olunmayan, yabancı olduğu bir ülkede kadınların evleri ile daha fazla ilişkilenebilmelerine neden olabilmektedir. Kadınlar ise ülkelerinde hâkim olmadıkları dışarıdaki hayatın yerine göçten sonra çok daha fazla yabancı olduğu bir hayatla karşılaşabilmektedirler. Bu karşılaşmanın ne ölçüde eşitsizlik doğurduğu ise daha önce göçmen kadın ve işgücü ile ilgili yapılan tartışmalarda ele aldığım gibi göç ve göçmen özelinde değişebilir. Bu değişim kadınların içinde buldukları duruma toplumsal zorunluluklarla uyum sağlaması olan “*ataerkil pazarlık*” kavramı ile açıklanabilir (Kandiyoti, 2015: 137). Bu kavram kadın ve erkek arasındaki beklentilere aynı zamanda karşılıklı rıza gösterilen ilişkilere karşılık gelebilmektedir. Toplumsal bağlamlara göre farklılaşabilen bu pazarlık kadının ev, erkeğin ise iş hayatından sorumlu olmasına duyulan karşılıklı memnuniyetle örneklendirilebilir.

Göç ile birlikte yaşanan değişim kadın erkek arasındaki güç dengelerini değiştirebilmektedir. Kocaların iktidarı aile içinde ortaya çıkmaktadır ancak aile içindeki ataerkil yapı çevrenin desteğine bağımlıdır ki erkeğin iktidarı göç ile birlikte ataerkil otoritenin aşınması ile ilgili çalışmalarda görünür (Connell, 2016: 186). Söz gelimi kendi ülkesinde çalışmayan bir kadının göç ettiği ülkede çalışıp para kazanması, aile içi güç ilişkilerini değiştirerek erkeğin toplumsal rolü gereği para ile güç ilişkisi kurmasını engelleyebilir. Göçmen kadınların işgücüne katılmasıyla birlikte ucuz emek gücü olarak kullanılması, işgücü alanında cinsiyetçi tutumlarla karşılaşması gibi nedenler ise cinsiyetler arasındaki eşitsiz ilişkileri ve kadının avantajlı bir değişim yaşamadığını göstermektedir. Çalışan kadınların gündelik temizlik işçisi, aşçı, bebek bakıcılığı gibi ev içi rollere uygun işlerde çalıştığı görülmektedir. Kuaför, terzi gibi mesleklerde ise yine kadın kuaförü ya da kadın terzisi olarak toplumsal cinsiyetle belirlenen ve kadınlarla bir arada çalıştıkları işler yapmaktadırlar.

Cinsiyet eşitsizliklerini Suriyeli kadınlar özelinde anlayabilmek için toplumsal yapıyla birlikte evlilik biçimlerini; göçün eşitsizliği arttırıp arttırmadığını

ise ulusal ve uluslararası alanda kadın ve göç konularında sosyal ve hukuksal yapıları göz önünde bulundurarak incelemek gerekir. Suriye’de yaygın olan geleneksel geniş aile yapısı da cinsiyet eşitsizliklerini arttıran özellikleriyle ele alınmaktadır. Geniş aileler, akraba gruplarının etkililiğini arttırması, evliliğin oluşturulması ve aile içi alınan kararlarda erkek egemen yapıya sahip olması, kadınların karar mercii sayılmaması gibi yapılar barındırır (Can, 2013: 85). Geniş aileden çekirdek aileye geçişlerde ise söz konusu eşitsizliklerin azaldığı görülür.

Uluslararası belgelere göre çocuk evlilik, on sekiz yaş altında, ruhsal ve fiziksel gelişim tamamlanmadan yapılan her türlü evliliktir (Aydemir, 2011: 1). Henüz on sekiz yaşının doldurulmamış olması sadece erken değil aynı zamanda erişkin birey olmadan dolayısıyla zorla yaptırılan evlilik tartışmasını da beraberinde getirir. Bu nedenle çocuk istismarı olan erken evlilikler insan hakkı ihlali olarak tartışılması gereken bir konudur. Çok eşlilikte ise söz konusu durum erkeğin birden fazla kadınla evli olmasıdır. Dünyada en yaygın olan evlilik türü bir erkekle bir kadının evli olması yani *monogami*, bir erkeğin ya da bir kadının çok eşli evlilik türü *poligami*, erkeğin birden fazla kadınla evli olması *polijini*, kadının birden fazla erkekle birlikte olması ise *poliandri* olarak adlandırılmaktadır (Kaya, 2017: 60). Suriyeli kadınlarda tartışılan çok eşli olma durumu ise polijini evlilik türüne girer. Suriye Arap Cumhuriyeti polijini evlilikleri serbest bırakarak erkeklerin dört kadınla evlenebilmesi için yasal dayanak oluşturmaktadır (İpek-Akçadağ & Vural, 2018: 369). İslam dini referans alınarak yapılan bu evlilikler şiddet ve savaş gibi yaşam olaylarında kadının namusunu korumak amacıyla gerçekleşebilmektedir. Savaşlarda erkeklerin ölmesiyle kocasız kalan kadınlar savaş sonunda kazanılan ganimet olarak sağ kalan erkeklerin eşleri olur (Koçak, 2017: 253). Sadece savaşlarda değil, erkeğin eşinden mekânsal olarak uzak olması durumunda da çok eşlilik meşrulaşabilmektedir. Dini bir nikâh olan Mut’a buna bir örnektir. Özellikle yabancı bir ülkede geçici olarak bulunan erkekler şehvet duygusunu tatmin etmek için Mut’a nikâhıyla evlenirler (Koçak, 2017: 248). Geleneksel bir evlilik olan Levirat evliliği ise, abinin ölmesi ile dul kalan kadınla gerçekleşir (Poyraz-Tacoğlu, 2011; 118). Kadının ve erkek kardeşin başka bir kişiyle evliliğine engel olan bu gelenek yenge ile kayınbiraderin zorla evlendirilmesine karşılık gelir. Erkek birden fazla kadınla evli

olabilirken kadının birden fazla erkekle evlenememesi yahut kız çocukları kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilirken erkek çocuklarda buna benzer evlilik biçimlerinin görülmemesi cinsiyet eşitsizliklerine örnektir. Çocuk ve polijini evliliklerin ataerkil toplumlar tarafından desteklenmesi ise toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirir.

Ataerkillik cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dair güçlü sansür odakları geliştirir (Civelek, 2013: 99). Ataerkil toplumlarda erkek egemen anlayışın kadın üzerindeki etkisi biçilen roller ile ortaya çıkar. Bu rol tanımlamaları ise bize toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gösterir. Ataerkil toplumların cinsiyet eşitsizliğini üreten yapısı göçmen kadınlar üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Suriyeli kadınlar hem göçmen hem de cinsiyetlerinin getirdiği eşitsizlikleri ataerkil toplumun bir parçası olarak çok eşli ve erken yaşta evliliklerle deneyimleyebilmektedirler. Daha önce belirttiğim gibi çocuk yaşta evlendirilme ve kadının ikinci yahut üçüncü, dördüncü eş olma durumu kadın ve göç alanında yapılan çalışmalarda ön plana çıkmaktadır (Türkay, 2016: 54). Türkiye’de ise Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler önceki bölümlerde vurgulamış olduğum gibi iki ülke arasındaki ortaklıklar ve ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda zaten geçmişten beri süregelen birlikteliklerdir. Söz konusu birlikteliklerin zorunlu göçten sonra daha erken yaşlarda ve çok eşli evliliklerle görünür olması ve bu evliliklerin aynı zamanda boşanmaların Türkiye’deki yasal boyutu, Suriyeli göçmen kadınların evliliklerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini tartışabilmek için üzerinde durulması gereken konulardır.

Suriye’den Mardin’e göç etmiş kadınlar için büyük toplumsal ya da kültürel değişikliklerin yaşandığını söylememiz zordur. İki ülke arasındaki sınır, söz konusu bölgelerde yaşayan insanların kültürlerini, gelenek ve göreneklerini farklılaştırmamaktadır. Bu benzerlikler dışında hukuk sistemindeki farklılıklara bağlı olarak kadınların yasal haklarında belirgin ayrımlar da söz konusudur. Cumhuriyet reformlarıyla birlikte kadınların yasal haklarında radikal bir dönüm noktası olarak Türkiye, İslam Ülkeleri arasında şeriata dayalı hukuki düzenlemeleri terk etmiş tek ülkedir (Kandiyoti, 2015: 48). Türkiye’de 1926 yılında Medeni Kanun ile yasaklanana kadar Suriye’de olduğu gibi çok eşli evlilikler yasal bir haktı (Kaya, 2017: 131). Şeriat hükümlerinin geçerli olduğu Suriye’de ise çok eşli evlilikler gerek

yasal bir hak olarak devam etmekte gerekse çocuk yaşta evlilikler toplumsal olarak meşru sayılabilmektedir. Türk Medeni Kanunu'nun çocuk evliliklere ve çok eşliliğe izin vermiyor olması, iki ülke arasındaki önemli farklardan biridir (Kirişçi, 2014: 37). Türkiye'de yasal olmamasına rağmen görülen çok eşli ve çocuk evlilikler ise altı çizilmesi gereken önemli bir problemdir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de gerçekleşen çocuk evliliklerin oranının, tüm evlilikler içinde %28-%35 arasında olduğu tahmin edilmektedir (TÜİK, 2014). Yine TÜİK verilerine göre 2013-2017 döneminde on yedi binden fazla Suriyeli kadınlarla resmi evlilik yapılmıştır (TÜİK, 2018). Sadece resmi kayıtlara geçmiş olan bu evliliklerin sayısı Türkiye'de yasal olmaması nedeniyle çocuk evlilikleri ve çok eşli evlilikleri tam olarak yansıtmamaktadır. Erken ve çok eşli evlilikler resmi olmaması nedeniyle kayıtlara geçilemediği için bu konuda sayısal bilgi vermek güçtür. Resmi nikâh yapılmadığı için imam nikâhı ile yapılan evliliklerle birlikte yasa dışı evlilikler kadın ve kız çocuklarına yönelik istismarı attıran nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Tabipler Birliği'nin hazırlamış olduğu bir rapor Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının şiddete maruz kalmaları, rızaları dışında ve zorla yerel hanelere ikinci, üçüncü eş olarak evlendirilmeleri ve seks ticaretine zorlanma tehdidi ile karşı karşıya oldukları ön plana çıkarır (TTB, 2014: 62-63). Bir başka rapora göre ise Suriyeli sığınmacı kadınlar ve on sekiz yaş altı kız çocukları erken yaşta ve ikinci, üçüncü eş olarak çok eşli evlilikler yapmaya zorlanarak istismar edilmektedir (Şenol & Dinç, 2017: 245). Göçmen kadınlar ve kız çocuklarının cinsel istismara açık hale gelmesi ve yasa dışı evliliklerin ticarete dönüştüğü ile ilgili haberlerle karşılaşılmaktadır (Kirişçi, 2014: 37). Yaş sınırının on ikilere kadar düştüğü evliliklerde küçük kızların imam nikâhı ile evlendirilmesi yaygınlaşmakta, nikâh görüntüsü altında zorla fuhuş ve kadın ticareti yapılmaktadır (Türkay, 2016: 72). Zorunlu göç alanında kadına yönelik sosyal politikalar ulusal ve uluslararası alanda ayrıcalıklı ele alınmaya çalışılmaktadır. Söz konusu evliliklerle ulusal ve uluslararası düzenlemelerin uygulanmasının ne kadar kısıtlı bir alanla sınırlı kaldığı ise yayınlanan raporlarla ortaya koyulmaktadır. Dolayısıyla göç alanında söz konusu düzenlemelerle kadın ve

kız çocukları her ne kadar imtiyazlı bir biçimde ele alınmaya çalışılsa da gündelik yaşamdaki tablo bu ele alınışın hayata geçirilmesindeki kopukluğu göstermektedir.

Tüm bu eşitsizliklerin yanı sıra göçle birlikte Suriyeli kadınların elde etmiş oldukları hukuki haklar Suriye ile kıyaslandığında daha dengeli bir değerlendirmeye ele alınmaktadır. Suriye’de evlilik gibi şiddet ve boşanma sürecinde de kadın ve erkek eşit haklara sahip olamamaktadır. Suriye Arap Cumhuriyeti’nde dini referanslar erkeklere dört eşle evlenmeyi yasal hak olarak tanımlamış olduğu gibi boşanma kararında da kadına neredeyse hiç söz hakkı tanımaz (İpek-Akçadağ & Vural, 2018: 344). Dolayısıyla Suriye’de evlilik ve boşanma sürecinde cinsiyet eşitsizliği hukuki yapı ile desteklenir durumdadır. Bu eşitsizlik Türkiye’ye göçle birlikte kadınlar için olumlu olacak şekilde değişir. Suriyeli kadınlar diğer tüm yabancılar gibi yasal düzenlemelerde “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*” kapsamında Türkiye’de yaşayan tüm kadınlarla eşit haklara sahiptir (Barın, 2015: 51). Söz konusu kanun, kadının sahip olduğu haklar çerçevesinde Suriye’deki kadın hakları ile kıyaslandığında evlilik ve boşanma gibi süreçlerde pozitif farklılıklar gösterir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ataerkil toplumlarda kadına ve erkeğe atfedilen rollerle birlikte evlilik biçimlerinde ve boşanma süreçlerinde karşılık bulmaktadır. Feminist yaklaşımlar ise ataerkil cinsiyet düzeninden beslenen şiddet mekanizmalarına ve toplumsal çelişiklere yönelik çözümleme girişimlerini içerir (Kaylı, 2015: 16). Bu nedenle göçmen kadınların deneyimledikleri toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini feminist bir yaklaşımla ele almak önem kazanır. Bir sonraki başlıkta neden feminist bir araştırma yöntemi kullandığımı açıklayacağım.

1.2.4. Neden Feminist Araştırma Yöntemi?

Feminizmin tarihini incelediğimizde 1790’da Amerikalı Judith Sargent Murrey’in “*Cinsiyetler Arasındaki Eşitlik*” (*On the Equality of the Sexes*) eseri, Fransız Devrimi döneminde “*Kadın Hakları El Broşürü*” (Eylül, 1791), 3 Ocak 1792’de Mary Wollstonecraft’ın “*Kadın Haklarının Savunusu*” (*A Vindication of the Rights of Woman*) gibi kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunan çalışmalarla karşılaşmaktayız (Donovan, 2015: 21). Bu eserler feminist teori tarihindeki ilk

çalışmalar olmaları nedeniyle önemlidir ancak feminizmin akademik alanda ortaya çıkışı uzun yıllar sonra karşımıza çıkar. Feminist çalışmalarda temel metinlerden biri olan Simone de Beauvoir'ın 1949 yılında yazmış olduğu "*İkinci Cins*" adlı, orijinali "*The Second Sex*" olan eserinin çocukluk adlı bölümü "*İnsan kadın doğmaz: sonradan olur*" (1971: 231), orijinali; "*One is not born, but rather becomes, woman*", (2011: 330) sözü ile başlar. Bu kitabıyla Beauvoir, kadınlık hallerini gerek sosyoloji gerekse psikoloji ve felsefi temellerde inceler ve cinsiyete ilişkin geniş bir tartışma alanı yaratır. Kadının bir mit olduğu görüşünü "*Hiçbir biyolojik, psikolojik ya da ekonomik yazgı yoktur ki, dişi insanın toplumda büründüğü figürü belirlesin: kadın diye tanımlanan bu yarattığı, erkek ve hadım arası bu ürünü üreten medeniyetin bütünüdür*" sözleriyle ifade eder (Wittig: 193-194). Bu ifade ile bedenin cinsiyeti ile toplumsal bir form olarak kadın ya da erkek olmak arasındaki fark vurgulanır. Kadının ve dolayısıyla kadınlık hallerinin kültürel ve toplumsal bir mit olduğu varsayımından hareketle Beauvoir feminist çalışmalarda önemli bir tartışma alanı açmıştır.

Feminist çalışmalarda başlayan bu tartışmalar kadın alanında akademik araştırmaları da harekete geçirmiştir. Kadınlarla ilgili yapılan araştırmalar yakın geçmişte çeşitli isimler altında gelişmiştir. Üniversitelerde kurumsallaşma tarihleri ve bir disiplin olarak tanımlanma süreçlerinde farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurularak 1970'lerde "*kadın araştırmaları/çalışmaları*", 1980 ve 90'larda "*toplumsal cinsiyet çalışmaları*", 90'lardan sonra ise "*feminist araştırmalar*" terminolojisi ile yaygınlaşmaya başlayan bir akademik alan vardır (Öztaş, 2016: 276-277). Kadın alanında çalışan birçok araştırmacı, akademisyen ya da kuramcı feminizmi farklı açılardan tanımlarlar. Siyasal bir akım olarak feminizm cinslerin eşitliği kuramına dayanarak, eşit haklar ister ve kadın - erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlar (Arat, 2010: 29-30). Bir başka ifadeye göre feminizm kadın ve erkek arasında ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan aynı zamanda kadın erkek ayrımcılığına karşı duran bir yaklaşımdır (Taş, 2016: 173). Feminist kuramın çıkış noktası, erkek egemen ve ataerkil toplumsal yapıları anlamak, çözümlmek için kuramsal araçlar geliştirmektir (Akis, Öztaşın & Sancar, 2009: 245). Feminizmin temel amacı ise kadınların ve erkeklerin eşit

haklardan yararlanmasını engelleyen toplumsal yapıların, sistemlerin ve bu sistemin olgularının ortadan kalkmasını sağlamaktır. Kadınların şiddete ve baskıya maruz kalmadan özgür bir şekilde kendilerini ifade ederek özel ya da kamusal her alanda kendilerini meşrulaştırıcı haklarıyla var olması feminizmin hedefidir. Dolayısıyla feminist araştırmada toplumsal cinsiyet, kadın ile erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini anlamak, sorgulamak ve çözümlmek için önemli bir kavramdır.

Feministler, toplumsal cinsiyeti bir araç olarak kullanarak gündelik yaşamda üzeri örtülü, gizlenmiş iktidar ilişkilerini ve diğer eşitsizlik ilişkileri ile iç içe geçişleri ortaya çıkarır (Ecevit, 2011: 6). Feminist bakış açısı, hayvan haklarından ekolojik dengeye kadar geniş bir alanda tüm canlıların doğa önünde aynı olduğunu savunan eşitlikçi bir bakış açısına sahiptir. Toplumsal bir hareket olarak feminizm, toplumun tüm kesimini ilgilendiren meselelere değinir. Bu konuları sadece kadınlar için değil herkes için konuşmak gerektiğine inanır çünkü *“feminizm herkes içindir”* (Özkazanç, 2015; 199). Gündelik yaşamda karşılaştığımız birçok sorun feminizm içinde vardır ve feminizm gündelik yaşamın sorunlarını irdelerken, bu sorunların kadınlar üzerindeki etkisini ele alır. Bu nedenle gündelik yaşamda maruz kalınan ayrımcılıklar kadının çalışma hayatında yaşadığı sorunlar, şiddet, göç, savaş, taciz, tecavüz, çocuk yaşta gelinler, erkeklerin çok eşli evlilikleri gibi konular feminizm temelinde incelenebilir.

Feminist yöntem tartışmaları ise modernleşme sürecinde ortaya çıkan bilim ve metot anlayışı bağlamında ele alınır (Güçlü, 2012: 107). Bu nedenle yeni ve farklı bir metodolojidir. Feminist araştırma isminden de yorumlayabileceğimiz üzere feminist bir bakış açısına sahip olmayı gerektiren, feminizmi benimseyen ve kullanan araştırmacının yöntemidir. Göçün feminizasyonu ise (feminization of migration) göç olgusu içinde artan kadın katılımını ele alır (Çiçekli, 2009: 23). Bu anlamda göç alanına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Göçmen kadınlar yalnızca kadın ya da göçmen olmaları ile değil, bu çalışma özelinde yaşları, gelir düzeyleri, eğitim durumları, Suriyeli olmaları gibi özellikleri birbirinden ayrı tutmayarak, örtüşen ve kesişen bağlamlar ile anlaşılabilir. Diyebiliriz ki bu çalışmada feminist metodoloji kadın ve göç ilişkisi çerçevesinde yaşanan zorlukları görünür kılmaya çalışarak güçlenmeyi hedefleyen bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Bu anlamda feminist

perspektifli toplumsal cinsiyet tartışması yapmak ve bu bakış açısı ile cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan göçmen kadınları anlamak önem kazanır.

Feminist yaklaşım kadınların yaşamış olduğu çaresizliğin aslında yine kadın gücüyle üstesinden gelinebileceğinin altını çizer. Bu anlamda kadınların göç hali ile birlikte karşılaşabileceği zorluklar tümüyle olumsuz bir durum olarak yorumlanmamalıdır. Söz konusu zorluklar karmaşık bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Göçün kadınlık hallerini olumlu ya da olumsuz ne şekilde değiştirdiği incelenirken kadının yine kendi gücünün farkına varması ile güçlü olabileceği sağlanmalıdır. Kadının çocuksuz da var olabileceği, kocasız da yaşam sürebileceği, evli olmadan da gündelik hayatına devam edebileceği bir alan oluşturma çabası ile ataerkil sisteme ve bu sistemin ürettiği toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik feminist bir duruş geliştirilebilir. Feminist araştırmalar toplumsal cinsiyet ilişkilerine odaklı, gündelik hayat deneyimlerine önem vererek, araştırmacı ile araştırılan arasındaki hiyerarşiyi reddedip kadınların özgürleşmesini hedefler (Öztan, 2016: 277). Feminist araştırma yönteminin ayırt edici özellikleri diyebileceğimiz bu niteliklere daha yakından bakmak gerekir.

1.2.5. Feminist Araştırma Yönteminde Yeni Olan Nedir?

Araştırmacı, çalışmak istediği konuyu var olan teorik çerçeveye elverişli bir zeminde ve uygun yöntemi seçerek bilimsel bir çalışma yapar. Feminist araştırma yöntemiyle çalışmak ise bununla birlikte araştırmacı ile araştırılan arasında eşit bir ilişki kurarak aynı zamanda var olan yöntemleri eleştirerek, gerektiğinde bu yöntemlere karşı bir duruş sağlayabilmeyi gerektirir. Kadın çalışmalarının akademik bir disiplin olarak geleneksel disiplinlerdeki düzenlemeleri izlemekten kaçınarak, daha geniş bir bakış açısına ve ileri görüşe sahip olup, aynı zamanda üretilenler ile bu alandaki araştırmacıların ilgisini çekerek anahtar çalışmalar ortaya çıkarması gerekir (Coyner, 1995: 28). Bu gibi yaklaşımlar, feminist araştırmalar için kullanılabilecek yöntemleri geliştirilerek kadın deneyimlerini anlaşılır ve görünür kılabilmektedir.

Feminist bir kuramcı olan Sandra Harding, feminist yöntemi açıklarken sınırları belirlenmiş bir yöntem fikrine karşı çıkar, ancak bunu ifade ederken yöntemle ilgili çalışmanın feminist araştırma aşamalarının en ilginç yanlarını

görmemize engel olabileceği iddiası üzerinden söyler (1995: 34). Feminist bir araştırmanın aşamalarında dikkat çektiği ve üzerinde durulması gereken noktanın deneyim olduğu fikrindedir. Feminist çözümlenelerde ayırt edici olan kadın deneyimidir. Kadının bilginin taşıyıcısı, bilen kişi olmasından yola çıkarak araştırma için yeni malzemeler çoğunlukla kadın deneyimleri ile sağlanır ve kadın deneyimini açıklayacak kimseler “*ilk defa kadınlar*” olması gerektiği vurgulanmalıdır (Harding, 1995: 40). Burada feminist düşünceye sadece kadınların katkı sağlayabileceği görüşü savunulmamaktadır. Harding, erkeklerin de feminist düşünceye katkı sağlayabileceğini eklemektedir. Ona göre John Stuart Mill, Karl Marx, Friedrich Engels gibi isimler feminist düşünce tarihine önemli katkıları olan erkekler iken Marabel Morgan, Phyllis Schlagly gibi kadınların ise cinsiyetçi ve kadın düşmanı düşünceler üretmeye meyilli kişiler oldukları örneklerini vererek feminist anlayışa katkı sağlamanın cinsiyetle bir bağlantısı olmadığını vurgulamıştır (1995: 44). Belirleyici olan gündelik yaşantıda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair söz söylemektir. Buradan cinsiyetçi ve erkek egemen söylemlere sahip bir kimsenin feminist bir araştırmaya dâhil olamayacağını çıkartabiliriz. Asıl amaç ise kadının birçok alanda görünür olmasını sağlamaya çalışarak kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğidir.

Maria Mies ise gerek bir sosyal bilimci gerekse kadın hareketi üyesi olarak edindiği deneyimlerinden yola çıkarak feminist araştırmaların yeni ve farklı metodolojik ilkelere ihtiyacı olduğu görüşünü “*yeni şarap eski şişelere doldurulmamalıdır*” sözlüyle metaforlaştırır (1995: 50). Burada demek istediği şey kadın çalışmaları alanında egemen sosyal bilim teorileri ile çalışılmaması gerektiğidir. Egemen teoriler olarak pozitivist, kantitatif araştırma metodolojileri kastederek, bu yöntemlerin kadın araştırmacılar tarafından eleştirilmesi gerektiğini iddia eder. Bu inancını ise üç eleştiri ile açıklar. Bunlardan ilki kantitatif metodolojinin araştırma öznesi ile nesnesi arasında belirgin bir egemenlik ilişkisinin olması; bir diğeri yine aynı yöntemin politik ve etik konular üzerinde odaklaşması, son olarak da pozitivismde teori ile pratiğin yapısal olarak ayrıştırılması ve değerlerden arınmışlık ilkesi ile eleştirerek bu yöntemlerin kadın özgürlüğü için bir araç olarak kullanılmasının mümkün olmayacağını savunur (Mies, 1995: 49-50). Bu

sebeple farklı ve yeni bir metodolojiye ihtiyaç vardır. Mies bu metodolojik ilkeleri belirli özelliklerle açıklar. Bunlar; araştırma nesnelere ile “*bilinçli bir taraflılık*” benimsenmesi, araştırma nesnelere dikey ya da yukarıdan değil, “*aşağıdan bakışa*” bakılması, sadece düşünmeye dayalı katılımsız seyirci bilgisinin “*eylemlerde, hareketlerde ve mücadelelerde aktif katılıma*” bırakılması, kadınların sömürülmesine ve ezilmesine karşı savaşılmaması, araştırma süreci ile bilinç yükselmesinin yaşanması, kolektif bir iç sorgulama yapılması ve son olarak kadınların kendi deneyimlerini kolektifleştirilmesi gerektiği şeklindedir (Mies, 1995: 52-55). Mies’in feminist metodoloji ilkeleriyle araştırma yaparken egemenlik ilişkisi kurmadan, eleştirerek ve kadınların özgürlüğü için araç olabilecek bir yöntemin önemi vurgulanır.

Feminist araştırmalar yöntemsel olarak geleneksel araştırma yöntemleriyle kıyaslandığında çeşitli farklılıklar içerirler. Alternatif bir yöntem olarak feminist araştırmalarda yeni olanın kadın hakkında çalışmalar yapmak olduğunu ifade etmek eksik ve hatalı olacaktır. Kadın hakkında yapılan çalışmalar tabii ki yeni değildir. Yeni olan, bu çalışmaları yaparken kadın deneyimlerini bilginin kaynağı kabul edilmesidir. Ann Oakley feminist yöntemi sosyal bilimlerde geleneksel yaklaşımların aksine araştırmacının mesafe koymaksızın araştırılan alanın içinde konumlanması şeklinde açıklar (1981: 30). Bu da feminist çalışmaların salt bilgi toplama amacını taşımamasından farklılaştırarak araştırmanın öznesi olan kadınlarla birlikte bilgi üretildiğini gösterir.

Feminist araştırmanın amacı kadın yaşantılarını anlamak ve kadınlara ait deneyimleri görünür kılmaktır. Deneyimleri anlama ve görünür kılma girişiminin, kadınların kendileri için kendi adlarına bilgi üretme amacından yola çıkarak 1970’lerde yükselen feminist hareketle birlikte başladığından söz etmiştik. Aslında sadece kadınların bilgi üretme amacıyla başladıkları bir hareket olarak okunmamalıdır. Öteki olan kadının varlığını kabul etmek ve anlamak adına bilimin salt bir erkek deneyimi olmadığını göstermek, gerek doğa bilim gerekse sosyal bilimlerdeki cinsiyetçiliği çok yönlü sorgulamak gibi amaçlarla 1970’lerde yükselen feminist dalga sonrası akademi bünyesinde yeni bir disiplin oluşturmak üzerinde durulmuştur (Akgökçe & Çakır, 1995: 7). Yükselen feminist hareket, mevcut pozitivist yöntemlerin sadece yetersiz değil aynı zamanda hareketin hedefleri ile

çeliştiğinin altını çizmiştir. Feminist araştırma yöntemi ile bir yandan bilimin erkek egemen yapısı sorgulanırken diğer yandan kadın araştırmaları için yöntem yetersizliği önemli bir sorundu; zira var olan pozitivist yöntemler kadın çalışmaları için yetersiz bulunmaktaydı. Mies (1995) gibi diğer feminist araştırmacılar da yeni bir yöntemin gerekliliğini belirtirken temel olarak geleneksel yöntemleri kadını bilen özneler olarak kabul etmemesinden yola çıkarak çeşitli şekillerde eleştirmektedirler.

Feminist araştırmacılar, geleneksel kuramların kadınların sosyal yaşama katılımını ya da erkeklerin cinsiyetçi toplumsallaşmasını kavramayı zorlaştırıcı biçimde uyguladıklarını iddia ederler ve geleneksel bilgi teorilerinin kasıtlı ya da kasıtlı olmadan kadınların bilgi taşıyıcı olma olasılığını sistematik olarak yok sayarak geleneksel sosyolojik bir cümlede öznenin erkek olduğunu varsayığını belirtirler (Harding, 1995: 36). Bu sebeptendir ki feminist araştırmacılar kadınları “bilen özneler” olarak kabul eden alternatif bilgi teorileri arayışına yöneldiler. Bilgi kaynağının kadın deneyimi olması noktasından hareketle kadınların bilginin taşıyıcısı olması ile feminist araştırmacılar geleneksel araştırmacılardan farklılaşmaktadır. Böylece araştırma için verilerin toplanmasında kadınların deneyimleri sürece katılır. Gündelik yaşamdaki kadın deneyimleri teoriye giden yolun başında yer alarak toplumsal bir araştırma yapabilmeye imkân verir. Bunu yaparken cinsiyetçilik problemi temelinde tartışabilmek ve toplumsal cinsiyet kavramı ile çözümlenebilmek gerekir. Kadının doğrudan katkı sağlaması ile yeni bilgiler oluşturulurken tüm bunlar her kadının farklı olduğu göz önünde bulundurularak karşılıklı bir öğrenme sürecinde gerçekteşir.

1.2.6. Farklı Kadınlar, Farklı Deneyimler

Erkek merkezli görüşleri bir kenara koyarak kadın deneyimi dedik ancak deneyim dediğimiz şey de içinde birçok farklılığı barındırmaktadır. Bu sadece deneyimin bir kavram olarak tanımlanması ile ilgili değildir. Farklı kültürlerden, sınıflardan, ırklardan kadınların deneyimleri üzerinden bir tartışma alanı oluşmaktadır. Günümüzde feminist kuramcılar deneyim ve onu çevreleyen kavramların tartışmalı aynı zamanda sorunlu olduğunu belirtmektedirler (Mediatore, 2000: 110). Salt nesneyle karşılaşan özneye ait bir özellikten ibaret olmadığını

savunan birçok kuramcı deneyimi özne ve nesne arasındaki diyalektik bir ilişkiyle bağdaştırır (Jay, 2012: 490-491). Dolayısıyla başkalarından ayrı, yalnız bir şekilde var olan bir kadınlık deneyimi söz konusu değildir. Çeşitli farklılıklardan gelen kadınları düşündüğümüzde ise tek bir feminist anlayışla hareket edemeyeceğimizi çıkarsayabiliriz.

Feminist araştırmacılar farklı kadınları “siyah feminizm” ile açıklar. Bu kavrama göre kadınlar kendi aralarında da çeşitli nedenlerle eşitsizliğe maruz kalırlar. Bu eşitsizlik adından da anlaşılacağı üzere siyah kadınlar üzerinden yorumlanır. Patricia Hill Collins’e göre Afrika kökenli Amerikalı kadınlar gündelik yaşamda gösterdikleri direnmeyle ve dayanışmayla siyah feminist düşüncenin biçimlenmesinde önemli rol oynamışlardır (1995: 99). Farklılık konusunun feministler arasında da tartışma konusu olması beraberinde bazı fikir ayrılıkları getirmiştir. Feminist düşüncenin içeriği gereği feministlerin hemfikir olma çabasıyla bir dayanışma ruhu içinde olması beklenir. Ancak feministlerin feminizm alanında gösterdikleri fikir ayrılıkları ve bir erk mücadelesi içinde olmaları sorunsal bir alanı işaret edebilmektedir. (Birkalan-Gedik, 2009: 324). Hindistan’ın Mumbai bölgesinde dünyaya gelen feminist araştırmacı Chandra T. Mohanty, Batılı feministlerin Batı’yı evrensel olarak inşa ettiklerini ve bunu yaparken üçüncü dünya kadınlarını Batılı değerlerin evrenselliğini teyit etmeye yarayan bir öteki olarak konumladıklarını belirtir (akt., Ahmed, 2009: 187). Diyebiliriz ki siyah ve üçüncü dünyalı olmak ile beyaz ve batılı değerlere sahip olmak kendi içinde yaratılan hiyerarşi ile büyük bir farklılığa neden olmaktadır.

Siyah feminist düşünce sadece Afrika kökenli Amerikalı kadınların gelenek ve kültürlerindeki öznelliklerinin değerini bilme konusunda cesaretlendirmez aynı zamanda bunu bütün ezilme biçimlerine karşı direnmede araç olarak kullanarak ve farklılıklara yeni anlamlar yükleyerek farklı bir bilincin oluşumuna katkıda bulunur (Collins, 1995: 101-102). Bu anlamda beyaz feministlerden farklı bakarak geleneksel, kültürel, etnik özelliklerle farklı deneyimler oluşturulur ve söz konusu bakma biçimleri ile farklı bir sorgulama alanı yaratılır. Ortadoğu kadınlarını da siyah feminist epistemolojinin yarattığı bağımsızlıkla sorgulamamız gerekir; çünkü

Ortadoğu'da feminizm ile Batıdaki feminist disiplin aynı biçimlerde gelişmemektedir.

Ortadoğu'ya ilişkin kadın çalışmalarında kadınlar dinin içinde kapsanmaktadır. Tarihsel olmayan bir zaman içinde ilerliyor olarak görülürler, yani kadının bir tarihi yoktur gibi görünür. Din saptaması kadınları yaşadıkları ülkenin sosyal ve kültürel değişimlerinin dışında yaşayan bir unsur olarak görülmemelidir; çünkü dinin tezahür biçimleri içinde yaşanan dönemin tarihsel özelliklerine ve ortaya çıktıkları toplumun kültürel niteliklerine sıkı sıkıya bağlıdır (Lazreg, 1995: 145). Ortadoğu kadınlarının tarihini yok eden bir dil kullanmanın karşısında kendi dilini kullanabilen ve bu sayede kendi terminolojisini oluşturması gereken bir yaklaşımla hareket etmek, farklı kadınlık deneyimlerini görünür kılacaktır.

Cornelia Mansfeld, Batı Afrika'da yürütmüş olduğu çalışmalardan sonra yaptığı bir değerlendirmede, farklı kadınlık deneyimlerine kendi prizmamızdan değil, deneyim içinden bakma girişiminde bulunmak gerektiğini ifade etmiştir (1995: 202). Bu içinden bakabilme hali, farklı özelliklere sahip kadınlarla çalışırken karşılıklı öğrenme sürecinde dinamik ve güçlendirici bir feminist sorgulama alanı yaratır. Farklı deneyimlerle edinilen bilgilerin incelenebilmesi için yine farklı metodolojik ilkelere ihtiyaç vardır. Kadınların deneyimlerindeki çeşitliliklerin farklı feminist bakış açılarını doğurduğunu da görmekteyiz. Burada önemli olan farklı kadın deneyimlerine dışardan değil içerden, içinden bakabilmektir. İçinden bakabilmekteki kasıt Batının üçüncü dünya ülkelerindeki kadınlara dışarıdan bakarak yorumlamasının tam tersi diyebileceğimiz özelliklere sahip olmalıdır. Deneyimin kendisine bakmakla birlikte deneyimin içinde gerçekleştiği yerin etkisi de önemlidir. Sözelimi Suriyeli bir kadının kumalık deneyimine kötü talihin belirlediği bir şey gibi değil, anlamlı iç uyumluluğu olan anlaşılabilir bir yaşam olarak bakmak gerekir. Suriye'de çok eşliliğin sadece meşru sayılması değil aynı zamanda yasal olması kadınların bu deneyiminin anlaşılabilir olduğunu gösterir.

Özetle diyebiliriz ki kadınların kendilerini ve dünyayı anlamalarını sağlayan çalışmaların kendi deneyimleri ve farklılıkları göz önüne alınarak gerçekleşmesi feminist araştırmalar için yeni ve önemli bir yöntem olmuştur. Bu yöntem, göçün kadınlık hallerini nasıl değiştirdiğini, göçmen kadınların deneyimlerini anlama ve

anlamlandırmada önemli bir metodoloji sunabilmektedir. Feminist araştırma biçimi hayatın birçok alanında yaşanan eşitsizliklere karşı eşitliği savunan bir yaklaşım sunar. Göç etme ve kadın olmanın getirdiği toplumsal eşitsizlikleri feminist yöntem ile çalışmak bu anlamda önem kazanır. Bu metodoloji, araştırmanın öznesi olan kadınlarla birlikte bilgi üretmeye doğru yol alan bir yönetime dayanır. Bu noktadan hareketle görüştüğüm kadınlar ile araştırılan-araştırılan hiyerarşisi kurmadan eşit bir ilişki kurarak ortak bir biçimde bilgi üretebilmek için yol aldım. Sadece akademik, tek taraflı, dışardan değil bir ayağı içerde olan, çift taraflı bilgi alışverişinin olduğu bir duygudaşlık ilişkisi kurdum. Bu gibi amaçlar ve nedenlerle kadınlık hallerini göç ile birlikte feminist bir çerçevede ele aldım. Göç eden kadınların gündelik yaşamlarında gerek kendi ülkelerinde gerekse Türkiye’de cinsiyetleri sebebiyle maruz kaldıkları eşitsizlikleri anlamak ve açıklayabilmek adına feminist bir metodoloji ile çalıştım.

2. YÖNTEM

Kadınların yaşantısında belirli bir dönüm noktası olması bakımından göçü nasıl deneyimledikleri sorusunun cevabını aradığım bu araştırmada kadın ve göçün ne gibi şekillerde bir araya geldiğini toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemeye çalıştım. Bu nedenle çalışmamda egemen sosyal bilim yöntem ve yaklaşımlarından farklı olarak kadınlık hallerini öznel bilgiler ile açıklama yolunu seçtim. Söz konusu deneyimleri Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş olan kadınlarla çalışmam nedeniyle iki ülkenin toplumsal, kültürel, ekonomik, politik durumlarını göz önünde bulundurarak araştırdım. Suriyeli göçmen kadınların deneyimlerini anlamak için yol aldığım bu çalışmada, kadınların göç öncesinden göç sonrası yaşantılarına kadar deneyimledikleri farklı kadınlık halleri üzerine odaklandım. Kadınlık halleri bu çalışmada kadın yaşantılarındaki belirli dönüm noktalarının göç ile nasıl bir araya geldiği ve nasıl deneyimlendiğine karşılık gelmektedir. Bu dönüm noktaları bir anlamda hayat çizgisindeki kırılmalar olarak ifade edilebilir. Eğitim almak, çalışma hayatına girmek, evlenmek, annelik ve boşanmak kadınlık halleri olabileceği gibi göçün de kadınlık denen hayat çizgisinde yarattığı izleri gözlemledim. Böylece göç üzerinden kadınlık hallerini çalışmaya başladım.

Çalışmamın öznesi olan göçmen kadınlarla yaptığım mülakatlar ve edindiğim gözlemlerle Suriye’de ve Türkiye’de kadınlık deneyimleri, bu deneyimlerin değişip değişmediği, değişiyor ise ne şekilde değiştiği sorusuna kadınların anlatımları üzerinden ulaşmayı amaçlayan bir araştırma tasarladım. Araştırmamda göçmenlerin deneyim anlatılarını tercih etmemdeki en önemli sebepim kadınların kendi yaşam öyküleri ve hayatlarında deneyimledikleri kadınlık hallerine, bilginin öznesi olan kadınlardan ulaşabileceğimdi. Bir önceki bölümde feminist araştırma yöntemine değinirken kadın araştırmaları da bu yöntemin neden tercih edildiğini açıklamıştım. Gerek çalışma hayatım gerekse bir kadın olarak edinmiş olduğum deneyimlerle, kadın ve göçmenlik alanında bir çalışmaya doğru ilerledim. Tüm bu deneyimleri birebir gözlemleyebileceğim bir projede çalışıyordum ve görüyordum ki kadınların erkeklere kıyasla çok daha zorlu yaşantıları vardı. Gözlemlediğim kadın göçmenlerin deneyimleri üzerinden bir araştırma yapmaya bu vesileyle karar verdim.

Suriye ile sınır il olan Mardin’de göçmenleri korumaya yönelik bir projede hukuki ve psiko-sosyal destek hizmetleri veren bir sivil toplum kuruluşu çatısı altında psikolog ve merkez sorumlusuydum. Proje kapsamında psikolojik destek sağlamanın yanı sıra çocuk işçi, çocuk evlilikler, özel ihtiyaç sahibi bireyler, kritik sağlık sorunları olan kişiler, cinsel ya da toplumsal şiddete maruz kalan kişiler, LGBTIQ+ (Lesbian, Gay, Bisexul, Trans, Intersex, Queer, Asexuality...) bireyler gibi hassaslık kriterlerini gözeterek mültecileri korumaya yönelik çalışmalarda bulunuyordum. Aynı zamanda mültecilerin sağlık, eğitim, hukuki, sosyal gibi temel hak hizmetlere erişimlerini sağlamak için gerektiğinde ilgili kurumlarla görüşmeler yapmakta, gerektiğindeyse mültecilere tercüman desteği sunuyordum. Daha önce ise yine Mardin’de bir kadın merkezinde psikolog olarak görev yaptım. Kadınlarla ve göçmenlerle yaklaşık üç yıllık çalışma deneyimim bu çalışmaya başlamamda önemli rol oynadı.

Bilgi toplama aracı olarak mülakat tekniğini kullandım. Bilgi edinirken açık uçlu, esnek ve araştırmanın atmosferine göre sıraladığım yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirdim. Geniş bir örnekleme ulaşabilmek için kartopu tekniğini kullandım. Nitel araştırma yöntem tekniklerinin toplumsal cinsiyet temelinde bir açıklama sunmada yetersiz kalması ve kadınların deneyimlerini anlamayı sağlayan görüşme tekniklerinde eksik olması nedeniyle salt nitel yöntemle ilerleyemedim. Bu sebeple niteliksel araştırmada yeni bir yaklaşım olan feminist araştırma yöntemini tercih ettim. Feminist yöntemi, eleştirel ve yorumlayıcı sosyal bilim temelinde mevcut ve egemen anlayışların neresinde durduğunu izleyen bölümlerde açıklayacağım.

Türkiye’ye 2011-2016 yılları arasında göç etmiş kırk yedi Suriyeli kadın ile tercüman aracılığıyla mülakat yapmayı kadın bir araştırmacı olarak yine bu bölümde tartışacağım. Tercümanın kadın olmasıyla birlikte çeviri eşliğinde mülakat yaparken gözlemlediğim avantaj ve dezavantajları da açıklayacağım. Mardin’in Artuklu ile Kızıltepe ilçelerinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerinde yaklaşık iki ay süren bu çalışmanın mekânlarını ve bu mekânlarda kadın araştırmacı olmayı ele alacağım. Katılımcıların yaşı, doğum yeri, eğitim düzeyi, medeni durumu, çalışma durumu, çocuk sayısı, son yaşadığı yer, Türkiye’ye geliş tarihi, kimlerle

yaşadığı ve geliri gibi bilgileri aktaracağım. Son olarak araştırmanın kısıtlıklarına değinerek görüşmelerden elde ettiğim bilgileri analiz kısmında hangi başlıklar adı altında değerlendireceğimi izah edeceğim.

2.1. Niteliksel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Feminist Metodoloji

Sosyal bilim araştırmalarında toplumsal gerçekliği görmenin, ölçmenin ve anlamının yolları olarak “*Pozitivist Sosyal Bilim*”, “*Yorumlayıcı Sosyal Bilim*” ve “*Eleştirel Sosyal Bilim*” olmak üzere üç yaklaşımdan söz edilmektedir (Neuman, 2010b: 119-120). Feminist araştırma ise pozitivist sosyal bilime eleştiri getirerek sosyal bilimlerde yeni bir seçenek sunar. Bu araştırma biçimi, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilimi temel alan aynı zamanda feminist bir öz kimlik taşıyarak bilinçli bir feminist perspektif kullanan yeni bir alternatiftir (Neuman, 2010a: 152). Bu perspektif ile gerçekliğin toplumsal olarak bir inşa sürecine dayanması ve bu toplumsal gerçekliğin birçok katmanının olması eleştirel ve yorumlayıcı sosyal bilimi temel aldığını göstermektedir.

Pozitivizme yönelik yapılan eleştirilerde bir erkek bakış olarak pozitivistin; araçsal ve mantıksal, objektif ve görev yönelimli iken kadınların uzlaşmacı, ilişkisel, bağlantılı, güven temelli ve empatik yanları vurgulanmaktadır (Neuman, 2010a: 152-153). Bu çalışmada kadınların toplumsal cinsiyete göre konumlanışları gereği kendilerini ifade edebilmelerinde yaşayabilecekleri engelleri aşmak için uygun teknikleri kullanmaya çalışırken araştırma alanında pozitivistde olduğu gibi araçsal ya da mantıksal yaklaşmam araştırmanın içeriğine uygun düşmeyecekti. Feminist araştırmalar, çalışmaya katılanların kendilerini rahatça ifade edebilecekleri görüşme tekniklerini, öznellik vurgusunu öne çıkararak kullanmaktadır (Kümbetoğlu, 2015: 63). Tek bir gerçeklik yerine farklı gerçekliklerin kabul edilmesi ve bunu öznelin anlatımlarına dayandırması feminist bir araştırma yöntemini neden kullandığımı açıklar niteliktedir. Her katılımcı özneliği ile farklı bir yorum getirerek toplumsal gerçekliğin tek bir doğru olmadığını gösterir. Bu çalışmada feminist araştırma yöntemini tercih etmemde en önemli nedenlerimden biri de özne olan kadın ile çalışmanın bir gerekliliği olarak sosyal bilimler içerisinde egemen olan yaklaşımlardan farklılaşması oldu.

Bilgi toplama aracı olarak mülakatlar, nitel araştırmalarda kullanılan yaygın bir yöntemdir. Mülakat aracılığı ile elde edilen bilgiler pozitivist metodolojiden farklı olarak özgün veriler sağlamaktadır. Bu teknik ile araştırmaya dair özel bilgiler toplanarak, aslında bu özel bilgiyle görüşmecinin yani katılımcının bakış açısını öğrenme amaçlanır (Merriam, 2013: 86). Bu sayede görüşme yapılan kişilerin duygu, düşünce ve niyetlerini anlama ve araştırma sorusunun cevaplarını öğrenmek şansı yakalanabilir. Nitel görüşmelere aynı zamanda derinlemesine mülakat türü de denilmektedir (Aziz, 2013: 86). Derinlemesine mülakat yaparken genel bir çerçeve çizmek adına sorular oluşturulur ancak görüşme sadece bu sorular üzerinden devam etmez. Derinlemesine mülakatlar sırasında ara ara farklı sorular da eklenebilmektedir.

Sorulacak soruların neler olması ve ne gibi soruların sorulmaması gerektiği aşaması önemlidir ve bu aşama araştırma sürecinde bilgi toplamada kilit bir noktayı oluşturur. Bununla birlikte mülakatların nasıl yapılandırılacağına belirlenmesi gerekir. Görüşmeler yapılandırılış şekillerine göre tam yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olarak üç farklı yapılandırma düzeyine ayrılmaktadır. (Merriam, 2013: 87). Bu tez çalışmasında ise kadınların göç öncesi ve sonrası kadınlık deneyimleri hakkında sorularımı yarı yapılandırılmış şekilde sordum. Görüşmecilere sorduğum soruların açık uçlu ve esnek olması, soruların soruluş sırasının mülakatların atmosferine göre belirlenmiş olması ve görüşmenin seyrine göre ek soruların sorulması bakımından bilgileri yarı yapılandırılmış biçimde topladım. Bu mülakatlardan elde ettiğim bilgiler ışığında göç ile kadınlık deneyimlerini görünür kılmaya çalıştım.

Nitel yöntem, sosyal aktörleri karşılıklı etkileşim içerisinde anlama ve kendi alanında gözlemleyerek sosyal aktörün tanık olduğu, yaşadığı olaylar, duygular ve sahip olduğu düşünceleri veri tabanına oturtur ve bu anlamda kadın çalışmaları için önemli bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2015: 63). Kadın çalışmalarında önemli bir yöntem olması yeterli olduğu anlamına gelmektedir çünkü oturtulan veri tabanının kadın çalışmaları için ne kadar uygun olduğu açık değildir. Göçmen kadınların duygu ve düşüncelerini salt niteliksel betimleme ile çalışma modeli ile araştırmak, kadınları toplumsal cinsiyet temelinde anlamak ve deneyimlerini rahatça

paylaşabilecekleri görüşme tekniklerini kullanmaktan uzak bir yaklaşım sunar. Bu bağlamda feminist araştırmalar nitel araştırma yöntemlerindeki görüşme tekniklerine yeni alternatifler sunmaktadır. Bu nedenle niteliksel araştırmalarda yeni ve farklı bir yaklaşım olan feminist araştırma yöntemini araştırmam için uygun buldum. Suriyeli kadınların göç deneyimini feminist bir yöntem ile çalışırken tek bir feminist anlayıştan yola çıkarak değil, siyah feminizm kavramında açıkladığım gibi farklılıkları gözetilen bir yöntemle çalıştım.

Göçün kadınlık hallerini değiştirip değiştirmediği ya da nasıl değiştirdiği sorusuna cevap ararken Suriye’de yaşanan savaşın kadınlar üzerindeki etkilerini, içinde yaşanılan toplumun tahakküm ilişkilerini göz önünde bulundurarak bağlantılı ve ilişkisel bir şekilde incelemeye çalıştım. Mary Maynard, feminist yöntemi açıklarken birçok değişken ile birlikte bakabilme algısının önemini tartışmıştır ki bu değişkenleri cinsiyet, sınıf, ırk gibi kavramlar ve çeşitli baskı türleri ile ilişkilendirmektir (1994: 15). Sözelimi Suriye’de erkeklerin birden fazla kadınlık evlilik yapabilmesi, erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi ya da kadınların boşanabilmeleri hukuksal, kültürel ve dinsel arka planda, yasalar ve bu yasaların uygulanma biçimleri çerçevesinde ele almak gerekir. Bu nedenle akrabalık ilişkilerini, İşlam dininin tezahür biçimlerini, Arap kültürünü ve bu kültürde evlilik adetlerini göz önünde bulundurmam gerekti. Bu sayede kadın deneyimlerini ilişkisel bir biçimde inceleme fırsatı yakaladım. Gerek araştırmanın yöntem kısmında gerekse kadınlık ve göç ilişkisinde feminist kuramdan yararlanarak egemen sosyal bilim yöntem ve yaklaşımlardan daha farklı, açıklayıcı, yorumlayıcı ve geniş bir bakış açısı ile tartıştım.

Feminist bir araştırmacı kadınlarla birlikte tahakküm ilişkilerine karşı ortak bilgi üretirken çift taraflı bir güçlenmeye doğru gitme amacını taşımaktadır (Şentürk, 2016: 69). Bu da feminizmin gerektirdiği şekilde bir duruş olarak okunabilir ki kadınlık hallerini incelediğim bu çalışmada feminizmin gerektirdiği şekilde durarak çift taraflı bir güçlenme yaşadığımızı aktarabilirim. Araştırmacı olarak kadınlarla birlikte farkındalık yaratabilmek, değişebilmek, güçlenebilmek ve özgürleşebilmek gibi amaçlara yönelik adımlar attığımı söylemeliyim. Mülakatlar esnasında şiddete maruz kaldığımı ifade eden bir kadın ile karşılaştım. şiddetle mücadele

mekanizmalarını kullanarak gerekli kurum ve kuruluşlara yönlendirme yaptığımda farkındalık yaratabildiğimi deneyimlemiş oldum.

Araştırma sahasında karşılaşmış olduğum kadınlardan elde ettiğim bilgiler kadınlık hallerinde önemli kaynaklar oluşturdu. Şimdi bu verileri sahada nasıl topladığımı açıklayacağım.

2.2. Verilerin Toplanma Süreci

Mardin'e 2011-2016 yılları arasında yerleşmiş kırk yedi Suriyeli kadın ile yaptığım tüm görüşmeleri kadın bir tercüman eşliğinde gerçekleştirdim. Mülakatlar sırasında soruları Türkçe sorduktan sonra tercümanın çevirisi ile birlikte devam ettik, katılımcıların vermiş olduğu cevapları not tutma tekniği ile kaydettim. Not olarak kaydettiğim mülakatların çözümlemesini yine aynı hafta içerisinde tamamladım. Mülakatlar sırasında oturma biçimi görüşmecinin karşımda tercümanın ise ikincil pozisyonda genellikle sağımda olacak şekilde düzenledim. Bu sayede göz kontağını tercümanla değil benimle yaparak iletişimi güçlü tutmaya çalıştım. Mülakat süreleri yirmi ile doksan dakika arasında değişse de ortalama birer saatlik zaman dilimlerinde seyretti. Araştırmaya 2017 yılının Aralık ayında başladım. Yaklaşık iki aylık bir süreci kapsayan saha çalışmam 2018 yılının Ocak ayında sonlandı.

Tüm mülakatlar Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde gerçekleşti. Artuklu ilçesinde yaptığımız görüşmelerin büyük bir kısmı ekonomik düzeyi düşük mahalleler olan Ulucami, Teker, Savurkapı, Saraçoğlu, Şar, Diyarbakır Kapı, İstasyon, Kayacan, Gül, Ofis ve Kötek ve Yalım Mahallelerinde, görüşmelerin yedi tanesi ise ekonomik düzeyi daha yüksek olan Yenişehir ve 13 Mart Mahallelerinde gerçekleşti. Diğer mahallelerine kıyasla ekonomik düzeyi düşük olan Bahçelievler ve Yeni Mahallesi ise Kızıltepe ilçesindeki araştırma saham oldu.

Kadın göçmen gruplarına ulaşmak için mümkün olduğunca farklı ve geniş bir kadın grubuna ulaşmayı hedefledim. Howard S. Becker'in de belirttiği gibi örnekleme oluştururken her zaman daha geniş bir örneklemin hesaba katılması gerekir (Becker, 2015: 33). Ben de daha geniş bir örnekleme ulaşma hedefiyle sahada kartopu örnekleme ile kadınlara ulaşmanın güvenilir bir yöntem olacağına

karar verdim. Kartopu örnekleme (*snowball sampling*) olasılıksız, yani ihtimali olmayan bir örnekleme çeşidi olup, örneklemin aşamalı olarak çekilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Aziz, 2013: 55). İlk etapta tanıdığım kadınlarla mülakatlara başladım. Bu kadınlar daha önce düzenli psikolojik danışmanlık verdiğim kişilerdi. Bu sayede görüşmecilere güven ilişkisi temelinde ulaştım. Görüşmeye başladığım kadınlar beni araştırmama birlikte devam edebileceğim başka kadınlara yönlendirdiler. Birbirini tanıyan göçmen kadınların sayesinde geniş bir katılımcı grubuna güvenli bir şekilde ulaştım.

Kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri için mülakat mekânı olarak kadınların belirledikleri yerleri tercih ettim. Yine kendilerinin belirledikleri tarihlerde ve saatlerde randevularla mülakatlarımı yaptım. Kızıltepe ilçesinde yaptığım mülakatların birçoğunu kendi istekleri doğrultusunda Bahçelievler Mahallesinde bulunan Suriyeli bir kadının evinin bir bölümü olarak kullandığı kuaförde gerçekleştirdim. Mülakatları burada yapmamın sebebi kadınların birçoğuna kuaför görüşmecinin referansı ile ulaşmış olmam ve kadınların kuaförde mülakat yapmanın evde yapılmasından daha iyi olacağını söylemeleri oldu. Kuaför, görüşmeci kadının evinin bir bölümüydü. Bu mekân, kadınların rahat bir şekilde gelmeleri ve gündelik yaşamlarında kullandıkları bir yer olması açısından avantaj sağladı. Diğer mülakatların tümünü görüşmecilerin evlerinde yaptık.

Derinlemesine mülakatların başlangıcında kadınların yaşı, nerede doğduğu ve yaşadığı, eğitim düzeyi, gelir durumu, çalışma durumu, varsa çocuk sayısı, ana dili, Türkiye'ye geldiği yıl, birlikte yaşadığı kişiler gibi demografik sorular sordum. Mülakatlar kadınların kendi ülkelerindeki gündelik hayatlarını anlatmalarını istememle devam etti. Araştırmanın içeriğine yönelik konular hakkında derinlemesine bilgi edinebilmek için mülakatlara sohbet tarzında başladım. Göç öncesi ve göç sonrası kadınlık halleri hakkında bilgiler edinmek üzere açık uçlu sorular sorularak mülakatlarımı gerçekleştirdim. Bu tez çalışmasında sormuş olduğum sorulardan edindiğim tüm veriler araştırmanın sınırlarını aşmaktadır. Dolayısıyla elde ettiğim tüm bilgileri bu çalışmada kullanmadım. Geliştirdiğim bilgi formu ve açık uçlu mülakat sorularım EK-1'de bulunmaktadır.

Öncelikle sahada kadın araştırmacı olarak neler yaşadığımı ve tercüman aracılığıyla mülakat yaparken nelere dikkat ettiğimi aktaracağım. Daha sonra görüşmeciler hakkında bilgi vereceğim. Son olarak araştırmada yaşadığım kısıtlılıklardan söz ederek analiz bölümüne geçeceğim.

2.3. Sahada Kadın Araştırmacı Olmak

Tüm mülakatları Suriyeli bir kadın tercümanla gerçekleştirmek sahada birtakım avantajlar sağladı. Tercümanımın da Suriyeli olması ve hem Arapça hem de Kürtçe bilmesi bu süreçte önemliydi. Çoğu göçmen kadın Arapça biliyordu ancak özellikle Kızıltepe ilçesinde yaşayan kadınlar Kürtçe konuşmayı tercih ettiklerini ifade ettiler. Mardin'in Kızıltepe ilçesi etnik köken bakımından Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir ilçedir. Artuklu ilçesi ise daha çok Arap etnik kökeninin yaşadığı bir bölgedir. Bu nedenle Arap etnik kökenli Suriyeliler Artuklu, Kürt etnik kökenli Suriyeliler ise Kızıltepe'de yaşamayı tercih etmektedir. Tercümanımın iki dile de hâkim olması, mülakatların daha verimli geçmesini sağladı. Bir diğer avantajım ise kadınların büyük bir çoğunluğunun beni tanıyor oluşuydu. Çünkü hemen hepsi daha önceden çalıştığım derneğe çeşitli amaçlarla gelmiş, bu kişilere ihtiyaçları doğrultusunda psiko-sosyal ve hukuki danışmanlıklar vermiştim. Hatta bazı kadınların özel ihtiyaçları olması sebebiyle ayni ya da maddi yardımlar almalarını sağlamıştım. Dolayısıyla aşına oldukları, tanıdıkları biri olmam, güven ilişkisi kurmamda önemli rol oynadı.

Tercümanımın da kadın olması araştırma sürecinde görüşmecilerin rahat bir şekilde iletişim kurabilmeleri açısından yarar sağladı. Sivil toplum kuruluşunda çalışırken erkek bir tercüman ile evlere girmenin, kadınlarla rahat bir iletişim kurmanın zorluklarını daha önce gözlemlemiş ve deneyimlemiştim. Bu nedenle kadın bir tercümanla görüşmeler yapmak daha güvenli ve rahat gerçekleşti. Mülakatlardan önce tercümanımı araştırmanın amacı ve dikkat edilmesi gereken noktalar hakkında bilgilendirdim. Çevirinin, araştırmanın önemli bir parçası olduğunu tercümanıma ayrıntılı bir şekilde aktardım. Göçmenlerle çalıştığım süre zarfında tercüman eşliğinde görüşmeler yapmış, çeviri ile terapilere girmiş olmam bana, bir aracı ile görüşmenin imkânını olabildiğince uygun koşullara çevirmemi

deneyimleyerek öğretmişti. Bu anlamda tercüman ile görüşme yaparken göz kontağı kurmak, beden diline dikkat etmek ve Suriyeli kadınlarla görüşme yapmaya aşına olmak yaptığım araştırma için büyük yarar sağladı.

Sahada tercümanıyla birlikte iki kadın olarak bulunmamızın çeşitli dezavantajlarını yaşadığımızı eklemek istiyorum. Yaşadığımız ilk zorluk girdiğimiz her mahallede ne için geldiğimizi öğrenmeye çalışan kişilere amacımızı anlatmak oldu. Daha önce sivil toplum kuruluşunda çalışırken kadın ve erkek çalışma arkadaşarımla yaptığımız ev ziyaretlerinde böyle bir zorlukla karşılaşmamıştım. Bu durumun iki kadın araştırmacı olmayla ilişkili olabileceğini gözlemledim. Önceden belirlediğim adresleri bulmaya çalışırken yabancı olduğumuz için evleri bulamayacağımızı söyleyip bizi aradığımız evlere götürmeye çalışan kişilerle de sık karşılaştık. Biz bulabileceğimizi söylediğimizde ise “bulamazsınız şimdi kadın başımıza” gibi ve benzeri ifadelerle karşılaştık.

Kadınlarla birebir yaptığım mülakatlara merakları sebebiyle dışarıdan dâhil olmak isteyenler oldu. Yine daha önce aynı mahallelerde erkeklerle birlikte gerçekleştirdiğimiz ev ziyaretlerinde buna benzer zorluklarla karşılaşmamıştım. Kadınlarla mülakat yapmanın amacını anlatmak ve dışarıdan dâhil olmaya çalışan kişileri çalışma alanı dışında tutmak büyük bir zaman kaybına yol açtı. Genellikle erkeklerin, yine erkek çocukları göndererek hakkımızda bilgi edinmeye çalıştıklarını gözlemledik. Kendilerine açıklama yapmak için yöneldiğimizde ise tepkimize çoğunlukla şaşırdılar. Daha sonra muhtarlarla yaptığımız görüşmelerde bu soruları soran erkeklerin genellikle mülakat yaptığımız kadınların eşleri olduğunu öğrendik. Erkeklerin birçoğunun eşlerinin ne gibi görüşmeler yaptıklarını öğrenmeden araştırmaya dâhil olmalarını istemediklerini fark ettik. Görüştüğümüz kadınların büyük bir çoğunluğunun eşleri tarafından sıkı bir biçimde kontrol edildiğini gördük.

2.4. Görüşmecilere Ait Bilgiler

Kadınların yaşları on yedi ile kırk altı arasında değişirken çoğunlukla genç ve orta yaşlı kişilerle mülakat yaptım. Eğitim düzeyleri; hiç okula gitmeyen dört, ilkokul terk altı, ilkokul mezunu on altı, ortaokul terk sekiz, ortaokul mezunu dört, lise terk dört, lise mezunu bir, ön lisans üç ve lisans mezunu bir kişiden oluştu. Bu veriler

görüştüğüm kadınların bir kısmının ülkelerinde zorunlu eğitimlerini tamamlamadıklarını, büyük bir çoğunluğunun ilkokul düzeyinde eğitim aldığını, çok az bir kısmının ise lisans düzeyinde eğitimlerini tamamladıklarını göstermektedir. Kadınların büyük bir kısmı Suriye’de ve Türkiye’de ev hanımı olduklarını ifade ettiler. Çalışan kadınların büyük bir kısmı ise kuaför, terzi, aşçı, ev temizliği, bebek bakıcılığı gibi işler yaptıklarını anlattılar.

Görüşmeciler ülkelerinde, büyük bir çoğunluğu Haseki’de, sonrasında sırasıyla Şam, Halep, Deyrızor ve İdlip’te yaşadıklarını belirttiler. Geldikleri bölgelere Arap ya da Kürt olduklarını konuşmayı tercih ettikleri dille ifade ettiler. Şam, Halep, Deyrızor ve İdlip’ten gelen kadınlar Arapça konuşurken, Haseki bölgesinin çoğu Kürtçe konuşmayı tercih etti. Kürtçe konuşmayı tercih eden kadınların büyük bir kısmı ile Kızıltepe ilçesine mülakat yaptım. Kadınlar arasında hiç çocuk sahibi olmayanlar olduğu gibi en fazla beş çocuk sahibi olanlar da vardı. Kadınların on altı tanesi Türkiye’ye geldikten sonra en az bir çocuk dünyaya getirdiğini belirtti.

Görüştüğüm kadınların büyük bir çoğunluğu yaklaşık beş yıl önce Türkiye’ye göç etmişlerdi. Bu da beni ekonomik düzeyi belirli bir seviyede olan bir örnekleme götürdü; zira ekonomik düzeyi yüksek ailelerin birçoğunun Avrupa’ya göç etmesi ya da Türkiye’nin batı illerine yerleşmeyi tercih etmesiyle birlikte Mardin’de ikamet eden göçmenler genellikle ekonomik düzeyi düşük ailelerden oluşmuştu. Sınır il olan Mardin’e zorunlu nedenlerle göç ederek sığınmış olan bu kişilerin büyük bir çoğunluğu maddi imkânsızlıklar nedeniyle Mardin ilinin Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde yaşamak zorunda olduklarını ifade ettiler. Ayrıca ortak dil, din, kültür gibi değişkenlerin de Mardin’de yaşamak için belirleyici olduğunu eklediler.

Mülakatlar sırasında otuz yedi kadın evliliğinin devam ettiğini, beş kadın Türkiye’de boşandığını, dört kadın eşlerinin vefat ettiğini ve bir kadın nişanlısının savaşta öldüğünü söyledi. Evli kadınların üçü Türkiye’de evliliğini gerçekleştirdiğini, boşanan kadınların ikisi Türkiye’de evlenip boşandığını, dul kadınların üçü de Türkiye’de iken eşlerinin vefat ettiğini belirttiler.

Edinilen tüm bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2’de bulunmaktadır.

2.5. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu tez çalışmasını belirli bir kuramsal çerçeveye bağlı olarak yapmaya çalışsam da görece öznel yorumlara ve okumalara dayanması sebebiyle aynı çalışmayı yapacak başka bir araştırmacı için farklı sonuçlara ulaşılabilecek bir araştırmadır. Bu sebeple diyebilirim ki çalışmanın farklı yorumlamaları değişik sonuçlar verebilecektir.

Görüştüğüm kadınların Türkçe bilmiyor olması ve bu sebeple tüm mülakatları tercüman eşliğinde gerçekleştirmek çalışmanın temel kısıtlılığını oluşturdu. Mülakatlar sırasında tercümandan her şeyi eksiksiz, birebir şekilde çevirmesini beklemek pek zordu. Kadınların anlatılarını birincil aktarımdan ziyade tercüman aracılığıyla öğrenmek ister istemez çeviri esnasında kaçırılan, kaybolan bir şeylerin olabileceği şüphesi ile yaklaşmama sebep oldu. Soruların soruluş biçimlerinin araştırmanın amacına uygun bir biçimde yarı yapılandırılmış olması noktasında zaman zaman aksaklıklar yaşadım. Mesela sorduğum sorunun cevabını tam olarak alamadığımı gördüm. Bu sebeple soruları farklı biçimlerde sormam gerekti. Bir yandan soruların esnek olmasını sağlamaya çalışırken diğer yandan tercümanın araştırma konusundan çıkmamasını sağlayabilmek için büyük çaba sarf ettim. Mülakatlar süresince tercümandan kaynaklanabilecek herhangi bir yanlış anlaşılma, soruyu anlamama ya da verilen cevabın doğru aktarılmaması gibi çeviriden kaynaklanabilecek pürüzleri hesaplamak zorundaydım.

Bir diğer kısıtlılık ise görüşmecilerin kadınlık halleriyle ilgili ikinci eş olma durumu, erken evlilikler, şiddete maruz kalma ile ilgili sorunlara cevap verirken zorlanmaları oldu. Zorlanmalarının sebebi ise çocuk evliliklerin, kumalığın ve kadına yönelik şiddetin Türkiye’de yasal olmamasıydı. Kadınların bazılarının Türkiye’deki yasal düzenlemeleri ve kadın haklarını bilmeleri nedeniyle soruları cevaplarırken çekindiklerini gözlemledim. Bazıları ise başkasının hikâyesi gibi anlatmayı tercih etti.

Sahada karşılaştığım kadınların bir kısmına daha önce mali yardım almalarında yardımcı olduğum için bazı görüşmecilerin beklenti ve öneri içerikli soruları yardım beklentisi ile cevaplamalarına neden olduğunu gözlemledim. Bu

sebeple mülakatlara başlamadan önce araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verirken bu konuda yetkim olmadığını birkaç defa tekrar etmem gerekti. Görüşmecilerin beklenti ve önerilerini araştırmanın amacına uygun bir biçimde cevaplamaları umduğumdan daha zorlu oldu. Yine de yardım alabilecekleri çeşitli kurumlara yönlendirme yapılarak bu sorunu çözmeye çalıştım.

Tercüman ile üçlü güven ilişkisi kurmanın zorluğunu göz önünde bulundurarak başladığım mülakatlarda beklediğimden daha az zorluk yaşadığımı söyleyebilirim. Mülakat yaptığım kadınların bir kısmının hayatlarına daha önce farklı şekillerde dokunmuş olmam, diğer kısmına da güçlü referanslarla, yani kartopu örnekleme ile ulaştığım için güven ilişkisini beklediğimden çok daha kolay ve hızlı bir biçimde kurduk.

Son olarak şunu belirtmem gerekir ki göçmen kadınların deneyimleri üzerinden kadınlık hallerini anlamaya çalıştığım bu araştırmada kadınların bir kısmının verilmesi beklenen cevapları verme eğiliminde olması araştırma için önemli derecede kısıtlılık yarattı. Olması gereken ya da duruma en uygun cevap ne ise onu vermeyi tercih etmelerini bir başka kısıtlılık olarak ekleyebilirim.

3. GÖÇTEN ÖNCE VE SONRA: GÜNDELİK YAŞAM VE EVLİLİK DENEYİMLERİ

Bu bölümde göçün kadınlık halleri üzerine etkilerini göçmen kadınların anlatıları üzerinden tartışacağım. Bu tezde kadınlık halleri, göçmen kadınların anlatılarında gündelik yaşam ve evlilik deneyimlerine karşılık gelmektedir. Gündelik yaşam ve evlilik deneyimlerine aynı zamanda öznellikleri ile oluşturdukları farklılıkların içerdikleri ilişkilendirme biçimlerine göre göçün bu durumları ne şekilde değiştirdiği sorusu üzerinden açıklayacağım. Söz konusu farklılıkları aynı zamanda zorlayıcı ve güçlendirici taraflarıyla göç edilen coğrafyanın kültürel, sosyal, yapısal dinamikleri ve ataerkil örüntülerini gözeterek analiz edeceğim. Kadınlık hallerinin nasıl değiştiğini anlamaya çalışırken ortaya çıkan çeşitlilikleri göstereceğim. Bu değişimin nasıl, ne kadar, ne şekilde olduğu, verilen cevaplarla gündelik yaşam ve evlilik organizasyonu çerçevesinde şekillendi. Göçmen kadınların ev ve çalışma hayatlarında, evlilik biçimlerinde ve boşanma süreçlerinde göç öncesi ve sonrası cinsiyet eşitsizlikleri ile karşılaştım. Buna bağlı olarak ev kadınlığı, ucuz iş gücü, çocuk evlilikler, çok eşlilikler ve boşan(ama)ma halleri ile belirginleşen bu konuları göç öncesi ve sonrası boyutlarında çözümleyeceğim. Dolayısıyla göçmen kadınların kendi öznellikleriyle göçü nasıl anlamlandırdıklarını göç öncesi ve sonrası kadınlık halleri üzerinden bir açıklama sunacağım.

Kadınların anlatıları ile birlikte belirginleşen ev kadınlığı, çocuk evlilikler, çok eşlilikler ve boşan(ama)ma konularını yedi başlık altında tartışacağım. Görüşmecilerin deneyimleri ile edindiğim söz konusu bilgileri “Suriye’de Gündelik Yaşamda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri”, “Göç Sonrası Gündelik Yaşam Deneyimleri”, “Çocukluğun Unutulmuşu: Suriye’de Erken Evlilikler”, “Yasal Olmayan/Gizli Şekilde Devam Eden Çocuk Evlilikler”, “Suriye’de Polijini Evlilikler/Kumalıklar”, “Zorunlu Göçte Artan Kumalık”, “Evliliğin Sonlanması: Boşanabilmek” başlıklarının altında ele aldım. Oluşturduğum tüm bu alt başlıkları feminist bir perspektif ile değerlendirerek analiz etmeye çalıştım.

Feminist bir bakış açısıyla değerlendirmelerimi yaparken toplumsal cinsiyet kavramından yararlandım. Suriyeli kadınların göç öncesi ve sonrası gündelik

deneyimlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kadına atfedilen cinsiyet rolleri ile artan güç ilişkileri belirgin hale geldi. Mülakatlarda çalışmayan kadınlar ev ile ilişkilenerken ev kadınlığı üzerinden bir eşitsizlik ön plana çıktı. Ev işleri kadınların ortak deneyimi olmakla birlikte ev işi dışında zaman geçirdikleri aktiviteler de ev ortamında gerçekleşiyordu. Kadınların ev üzerinden tanımlanan kimlikleri göçten sonra da devam ederek yeniden üretilmekteydi. Çalışan kadınlar ise ev temizliği, aşçılık gibi cinsiyet rollerine uygun işler yapmaktaydılar. Bazı kadınların çalışma mekânları evlerinin bir bölümünden oluşabiliyordu. Dolayısıyla ilk iki başlıkta göç öncesi ve sonrası gündelik yaşam pratiklerinde kadınların ev ile ilgili rollere sahip olmasını tartışacağım.

Analiz bölümünün diğer başlıkları evlilik deneyimi ile ilgilidir. Bu başlıklar kız çocuklarının evlendirilmesi, erkeklerin çok eşli evlilikleri ve boşanma konularından oluştu. Türkiye’de çocuk yaşta evlendirilen bir görüşmecim oldu ancak mülakat yaptığım kadınların on dokuzu Suriye’de erken yaşta evlenmiş olan kadınlardı. Bunların ikisi ise ikinci eş olarak evlenmişti. Toplamda on iki kadın polijini evliliklerin bir parçasıydı. Analizde erkeklerin yapmış olduğu çok eşli/polijini evlilikleri kadınların anlatılarına dayanarak “kumalık” kelimesi ile anlatacağım. Bunun sebebi kadınlar erkeklerin tercih etmiş olduğu bu evliliklerin bir parçası olmalarını “kuma geldim”, “kuma gittim” gibi ifadelerle anlatmaları oldu. Dolayısıyla analizlerde çok eşliliğin bir çeşidi olan polijini evliliklere kuma ifadesi ile yer verdim. Boşanma konusu hariç tüm konuları göç öncesi ve sonrası olmak üzere inceledim. Mülakat yaptığım görüşmecilerin hiçbirinin Suriye’de boşanma deneyimi olmadığı için boşanma konusunu tek başlıkta açıkladım.

Mülakat yaptığım kadınların isimlerini gizli tutmam nedeniyle analizlerde numaralandırma yöntemini kullandım. Tablo 1 ve Tablo 2’de ilk sütunda vermiş olduğum numaralara göre görüşmecilerin bilgilerini tablo haline getirdim. Bu tablolarda bilgilerini vermiş olduğum kadınları analizde kısaltma yöntemi ile ifade ettim. Metin içinde mülakat yaptığım kadınları, tabloların ilk sütununda vermiş olduğum numarayla birlikte “Görüşmeci” kelimesinin ilk harfini kullanarak “G-1”, “G-2” ... “G-47” şeklinde kodladım.

3.1. Suriye’de Gündelik Yaşamda Karşılaşılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Mülakat sorularının belirli bir sıralaması bulunmasa da tüm görüşmelere aynı soru üzerinden başladım. Sorduğum ilk soru ülkelerinde yaşanan savaş öncesi gündelik yaşamlarını anlatmalarını istemek oldu. Almış olduğum cevapların birçoğu birbirine benziyordu. Kadınlar, gündelik yaşantıda ev işlerinden sorumluydular. Bu durum daha önce belirttiğim gibi ev ve kadın kelimelerinin bir arada kullanımı olan ev kadınlığına tekabül ediyordu (Şenol-Cantek, 2001: 102). Kadınların gündelik yaşamındaki ev işlerinin payı, dışarıda geçirdikleri zamanlarla kıyaslandığında büyük bir orana sahipti. Görüştüğüm kırk yedi kadının otuz ikisi ülkelerinde ev hanımı olduklarını ifade etti. Ev hanımı olmayan kadınların biri öğrenci, bir diğeri çiftçi geri kalanı ise kuaför, terzi, temizlik işçisi gibi alanlarda çalışmaktaydı. Çalışan kadınların da birçoğu mesleğini evinin bir bölümünde icra ettiğini ve düzenli gelirlerinin olmadıklarını, beş katılımcı ise öğretmen, tercüman, işçi gibi düzenli bir gelire sahip oldukları işlerde çalıştıklarını ifade ettiler.

Ev kadını olduğunu ifade eden görüşmeciler gündelik yaşantılarında çocuklarını okula, eşlerini işe göndermek, ev temizliği yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak, yemek yapmak, evi düzenli ve toplu tutmak kısacası evinin, çocuklarının ve eşinin ihtiyaçlarını karşılamak gibi sorumluluklar anlattılar. Otuz beş yaşındaki G-4 Suriye’deki hayatını şu sözlerle anlattı:

“Eşim şehir dışında ayın on beş yirmi günü çalışırdı. Çok sıkılırdım. Çocuklarımı okula gönderirdim. Temizlik, yemek yapardım. Evde el işi yapardım. Kadınlarla gün yapardık. Günden elde ettiğim parayla gelirim oldu” (G-4).

Ev ve ev işlerinin kadınların ortak deneyimlerinin odağında olduğunu tartışmıştık (Bora, 2018: 23). Ev kadını olduğunu ifade eden G-4, ev işlerini yapmak haricinde geçirdiği zamanı yine ev ortamında devam ettirdiğini, kadınlarla ev gezmesi olan bir aktivite olarak “gün yapmak” ve evde “el işi” ile uğraşmak ile örnekledi. Kadınlar evlenerek misafirlğe gidip gelmek gibi toplumsal faaliyetlerinin tümünü evin kapalı dünyasında gerçekleştirirler (Delaney, 2009: 140). G-4, hayatının büyük bir bölümünü ev ortamında ne gibi aktivitelerle geçirdiğini örneklemektedir. Aynı zamanda kocasının ayın büyük bir kısmı şehir dışında çalışıyor olmasının bir

sonucu olarak dışarıdaki yaşama kocası olmadan dâhil olamadığı için sıkılması, ev aktiviteleri ve çocukların bakımından sorumlu olarak zamanını geçirmesi gündelik yaşamındaki evin payını gösterir nitelikteydi.

Terzi olduğunu söyleyen G-7 ise ev işlerini yapmak ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak dışında gündelik yaşamında komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin önemine değindi. Akrabaları ve komşularıyla düğün, taziye gibi toplumsal alanlardaki ilişkilerini anlatırken görüşmeciyi duygusal anlar yaşadı. Söz konusu alanlarla kurduğu ilişkilerin gücünü şu şekilde açıkladı:

“Suriye’de her şey çok farklıydı buradaki hayattan. Çocuklarımı okula gönderirdim, eşimi işe. Evimi temizlerdim, yemeğimi yapardım. Öğlenden sonra saat dört gibi komşuma giderdim ya da komşum gelirdi kahve içerdik. Düğün, taziye, gezme sürekli bir yerlere giderdik” (Ağladı) (G-7).

Kadınların gündelik yaşantılarında edindikleri cinsiyet rolleriyle ilgili genel anlamda olumlu ifadeler gözlemlenmiştir. Ev işleri ile uğraşmak, çocuklarla ilgilenmek, eşinin ihtiyaçlarını karşılamak keyif aldıkları hatta özlem duydukları deneyimlere karşılık gelmekteydi. Ev dışı işlerle eşlerinin ilgilenmesi ise kendileri için kolaylık sağlamaktaydı.

“Savaştan önce elhamdülillah hayatımız çok iyiydi. Her şey çok güzeldi. İş vardı, kocam çalışıyordu. Öyle çok çok iyi değildi ama buradaki hayatımızdan çok iyiydi. Çocuklarımı okula gönderirdim. Komşularına giderdim. Eşimle pazara gider alışverişimizi yapardık. Yemek yapardım. Hiçbir şey o günlerdeki gibi değil artık” (G-13).

Suriye’de ev kadını olduğunu söyleyen G-13’ün özlem duyduğu yaşantılar kendisinin ev, kocasının ise dışarı işlerinden sorumlu olduğu bir hayattı. Aynı şekilde ev kadını olan G-16, ev işleri ile kendisinin, dışarı işleriyle de kocasının ilgilenmesini şu sözlerle ifade etti:

“Evimle ilgilenirdim. Temizliğimi, ev işlerini yapardım istediğim gibi, rahattım. Çocuklarıma bakardım. Yemeğimi yapardım. Dışarı işlerini kocam hallederdi. Ben pek fazla dışarı çıkmazdım” (G-16).

Yirmi altı yaşındaki G-16, Suriye’de dışarıda pek fazla zaman geçirmemesini, bu işlerden eşinin sorumlu olmasını şikâyet etmediği bir durum olarak ifade etti. Kadınların ev işlerinden kendilerinin sorumlu olmasından duymuş oldukları memnuniyet çelişik duygulu cinsiyetçilik (Sakallı-Uğurlu, 2008) kavramında olduğu gibi korumacı bir yaklaşım olan kadının dışarıdaki hayattan sorumlu olmamasıyla

açıklanabilir. Ev ve çocuklarla ilgilendiğini, bu işlerden memnuniyetini ifade eden G-18 ise şöyle anlattı:

“Suriye’de rahattım. Bir sorunum yoktu. Günlük yemek, temizlik, ev işlerimi yapardım. Çocukların yemeğini yapardım. Genellikle eşim evin alışverişini yapardı. Ben pek dışarı çıkmazdım” (G-18).

Ev kadını olan G-18, rahat olmayı ve sorun yaşamamayı rutin ev temizliği, yemek yapmak ile ifade etti. Ev ve çocuklarla ilgilenmek G-40 için ise keyif vericiydi:

“Keyifliydi, eşim işe giderdi, çocuklarımı okula gönderirdim. Ev işleriyle uğraşırdım. Komşularımınla görüşürdüm. Evlenmeden önce Aleppo’da bir ilçede yaşıyorduk. Arazimiz vardı. Komşularımızla buluşurduk, birlikte çarşıya çıkardık. Genellikle evde zaman geçirirdim. Dışarı çıktığım da olurdu. Babam anlayışlı biriydi. Kızlarına karışmazdı. Gece yarısına kadar kız kardeşimle dışarıda zaman geçirirdik” (G-40).

Kadınların yaşamlarını sorunsuz, keyifli ve rahat yaşadıklarını ifade etmeleri ev işlerini yapmak, çocuklarla ilgilenmek ve dışarı işlerinden erkeğin sorumlu olması ile ilişkiliydi. Suriye’de kuaför olan G-20 bu durumu açık bir biçimde ifade etti:

“Erkek her şeyi yapmak zorundadır. İş bulmak para kazanmak zorunda ama kadın öyle değil. Kadın rahattır. Ben evlendiğimde çalışmıyordum mesela. Sonra çalışmak istedim. Eğitim aldım çalıştım” (G-20).

Mülakat yaptığım görüşmecilerin hepsi için edindikleri cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak aldıkları sorumluluklar keyifli ve rahat anlamlara gelmiyordu. Gündelik yaşantılarında ev işlerinden sorumlu olmak görüştüğüm bazı kadınlar için sıkıcı, iyi olmayan, vasat gibi olumsuz anlamlara gelmekteydi. Söz konusu kadınlar gündelik yaşamlarıyla ilgili zorlukları belirtmelerinin yanı sıra kocaları ve toplumda kadın olmaları ile ilgili eleştirilerini de dile getirmekteydiler. Ev dışı yaşantılarında eşleri ve toplum kontrolü altında olduğunu Suriye’de öğretmen olan G-39 şu cümlelerle ifade etti:

“Hayatım hiç iyi değildi. Günlük hayatım hep aynıydı. Eşimi işe gönderirdim, çocuklarımı okula. Evdeydim genellikle. Ev işleri yapardım. Sıkıcı bir hayatım vardı. Şam’a yerleşmeden önce pek dışarı çıkmazdım. Kabul edilmezdi, hoş karşılanmazdı. Köyde yaşam böyledir. Kamışlı’nın köyünde yaşıyordum. Orada doğdum. Dışardaki hayatı pek bilmezdim eskiden. Sokağa çıkmak bir kadın için çok zordu. Tek başına asla çıkmazdı kadınlar. Bir de köyde dedikodu çok vardır. Herkes bir kadın hakkında konuşabilir. Çocuklar bile. Köyden Şam’a yerleştikten sonra biraz rahatladım” (G-39).

Gündelik yaşamından, ev işlerinden sıkıldığını söyleyen G-39 dışardaki hayatın kadınlara ait olmadığını anlattı. Bu durum evli kadınların evin dışındaki dünyadan nasıl mahrum bırakıldığını örneklemektedir. Ev kadını olduğunu ifade eden G-43 için de durum pek farklı görünmüyordu:

“Vasattı. Çok iyi değildi. Günüm ev işi, yemek yapmak, çocuklarla uğraşmakla geçirdi. Akrabalarımın görüşürdüm. Dışarı kocamla çıkabilirdim. Onsuz bir yere gidemezdim. Kocam dışarı pek çıkarmazdı. O izin vermeyince ben de bir yere gidemezdim. Sevmiyorsa birini, oraya gitmeme müsaade etmezdi. Bazen sorun yaşadık. Gitme deyince gitmezdim, evimde oturdum. Halen öyle. Herkesin kocası böyle davranıyordu çevremde” (G-43).

Otuz beş yaşındaki G-43 kocasının izni olmadan dışarı çıkamamaktaydı. Aynı zamanda kocasının uygun görmediği ya da istemediği kişilerle görüşmesi de mümkün değildi. Bu ifade de evlilik beraberinde kocanın boyunduruğu altına girerek onun istemleri dışında hareket edememesi anlamına gelmektedir. Ev dışındaki hayata yabancıydılar:

“Ev işleri, çocuklar genelde bu şekilde geçirdi zamanım. Genellikle evde olurdum. Pek bir yere gitmezdim. Kocam pek izin vermezdi dışarı çıkmama. Bir yere çıkmazdım. Dışarıdaki hayatı pek bilmiyordum” (G-35).

Yapmış olduğum mülakatlarda çalışan kadınlar için de durum pek farklı değildi. Göçmen kadınlar Suriye’de gündelik yaşantılarında iş hayatlarıyla birlikte ev işlerinden de sorumlu olduklarını, bu nedenle daha çok yorulduklarını anlattılar. Kadınların çalıştıkları alanlar yine kadınlarla temas kurdukları kuaför, terzi ya da ev temizliği, bebek bakıcılığı gibi cinsiyet rollerine dayalı mesleklerdi:

“Buradaki hayattan pek bir farkı yok. Buradaki gibi çalışıyordum Suriye’de. Rutin bir yaşantım vardı. İşe gidip geliyordum ev işleriyle uğraşıyordum. İşim evlere temizlik yapmaya gitmekti” (G-23).

Otuz altı yaşında olan G-23 için evindeki işlerin dışında yaptığı iş yine evlere temizlik çalışanı olarak gitmekti. Fabrikada çalışan G-30’da yine ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumluydu:

“Bir fabrikada işçi olarak çalışıyordum, terziydim. Çok yoğun çalışırdık, günde on saat en az. Sabah çocuklarımla ilgilendirdim, kahvaltılarını hazırlardım. Evde de çalışırdım. Ev işlerini yapardım. Çok yorulurdum” (G-30).

Çalışan kadınlar ev işlerinin de eklenmesiyle daha çok yoruluyorlardı. Bazıları ise evde sıkıldıkları için evlerinin bir bölümünü iş yeri olarak kullanıyorlardı ancak evde sorumlu oldukları işler yine de değişmiyordu:

“Eşim işe giderdi. Ev temizliği yapardım. Kuafördüm, çalışıyordum. Evde alıyordum müşterilerimi. Evden çalışıyordum yani. Salonum, dükkânım yoktu. İşimi çok seviyordum. Para kazanmak için değil, sevdiğim için çalışıyordum. Evde sıkılıyordum çalışmayınca. Sıkılmamak için çalışıyordum. Hayatım rahattı. Bir yandan çocuklarımı büyütüyordum, diğer yandan kuaförlük yapıyordum” (G-38).

Ev işleri dışında hayvancılıkla uğraşan G-45 işlerini ev alanından dışarı çıkmadan yaptığını ve dışarıdaki yaşama yabancı olduğunu şöyle ifade etti:

“Hayvanlarımız vardı. Onlarla uğraşırdım. Tandır ekmeği yapardım. Çocuklarımı okula gönderirdim. Ev işleri, yemek, temizlik yapardım. Başka bir hayatım yoktu... Kadınsın, ayıptır dışarı çıkma diyorlardı hep. Kadın olduğum için çok zor bir hayat yaşadım Suriye’de” (G-45).

Köyde hayvanların bakımını üstlenmiş olmasına rağmen kendisini ev kadını olarak ifade eden G-45 ile gerçekleştirdiğim mülakat, kadının dışarıdaki hayata dâhil olmasının ayıp karşılanması nedeniyle Suriye’de kadın olmanın zor tarafını ifade eden bir örnek oluşturmaktadır. Yirmi yedi yıllık evli olan G-17 kocasının geçirdiği rahatsızlıktan sonra ev dışında yapılması gereken işlerden sorumlu olmuştu:

“Kocam bir trafik kazası geçirdi. Ondan sonra hayatımız değişti. Kocamın psikolojik rahatsızlığı başladı. Evin hem anası hem babası ben oldum kazadan sonra. Sabah kalkıp kahvaltı hazırlardım. Çocukları okula gönderirdim. Yemek yapardım. Komşularıyla zaman geçirirdim. Sonra çocuklarım okuldan gelirdi. Evin alışverişini ben yapardım” (G-17).

Verilen cevaplara göre göçmen kadınlar, Suriye’deki gündelik yaşantılarında ev kadınlığı üzerinden belirginleşen bir cinsiyet eşitsizliği yaşamaktadır. Bu eşitsizlik çalışan ya da çalışmayan fark etmeksizin kadınların ev, eş ve çocuk üçlüsünün ihtiyaçlarını karşılamaya odaklı yaşantılarını aktarmalarıyla belirginleşmektedir. Görüşmeciler temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık gibi ev işlerini yapmayı günlük rutinleri biçiminde aktarırken bu işlerin sadece kendi vazifeleri olduğunu da eklemektedirler. Kadınların Suriye’de gündelik yaşantılarında ev işleri yapmak dışında sosyal aktiviteleri ise yine akraba veya komşu kadınlarla bir araya gelerek yaptıkları ev gezmeleri olmaktadır. Bir kadınlık normu olarak ev kadınlığının, ev ve kadın kelimelerinin bir arada kullanımını ilk bölümde tartışmıştım. Ev ve ev işleri, kadınlarla erkekler arasındaki farkın oluşturulduğu yerlerdir, aynı zamanda kadınlar

“görünmeyen emek” harcarlar (Bora, 2018: 63). Dolayısıyla ev, tıpkı diğer kadınlar gibi göçmen kadınlar için de cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği mekânlar olurken bir kadınlık normu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmecilerin birçoğunun ev odaklı işlerden ya da aktivitelerden keyif alması aynı zamanda dışardaki işlerden erkeğin sorumlu olmasından memnuniyet duyması hatta bu durumun kadınlara rahatlık sağlaması tıpkı çelişik duygulu cinsiyetçilik kavramında olduğu gibi cinsiyetçiliğe dair olumlu ve olumsuz yönleri açığa çıkarır. Çelişik duygulu cinsiyetçilik, cinsiyetçiliğe dair düşmanca ve korumacı olmak üzere iki boyutta ele alan bir kavramdır (Sakallı-Uğurlu, 2008: 2-3). Erkeğin kadını koruma adı altında cinsiyetçi bir tutumla dışarıdaki işlerden sorumlu tutmaması, buna bağlı olarak kadının da bu sorumluluktan kurtularak hatta rahatlık, keyif ve özlem duyarak kendisini ayrıcalıklı bir konumda değerlendirmesi, çelişik duygulu cinsiyetçilik kavramı için örnek oluşturur. Yapmış olduğum mülakatlara dayanarak kadının ev; erkeğin ise ev dışındaki işlerden sorumlu olmasıyla birlikte cinsiyetçiliğin pekiştiğini iddia edebilirim.

Ev işlerinden sorumlu olmak bir kısım kadın için ise olumsuz anlamlara gelmektedir. Bu olumsuzlukları, yaşamlarının erkekler ve toplumun kontrolünde olmasıyla, evden kocalarının izni olmadan çıkamamaya ya da çıkmalarının ayıp karşılanmasıyla ifade etmektedirler. Çalışan kadınlar ise temizlikçi, terzi, kuaför, aşçı, çocuk bakıcılığı yapmaktadırlar. Buna bağlı olarak göçmen kadınların cinsiyet rolleriyle biçimlenen alanlarda çalıştıkları sonucuna varılabilir. Kuaför ve terzi olan kadınlar genellikle evlerinin bir odasını mesleklerini icra ettikleri mekânlar olarak kullanmaktadır. Çalışma hayatlarının bile ev çatısı altında konumlanması bir diğer cinsiyet eşitsizliği olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda çalışan kadınlar ev işi görevini üstlendiklerini anlatırken erkeklerin ise ev işi sorumluluğunu almayarak temizlik, yemek yapmak, bulaşık ve çamaşır yıkamak gibi işlerden muaf olduklarını ifade etmektedirler. Genellikle çocuklarının ihtiyaçlarını da karşıladıkları için çok yorulduklarını aktardılar. Eşit koşullarda eşit iş paylaşımının olmaması da cinsiyet eşitsizliğine bir başka örnektir. Şimdi ise Suriyeli kadınların ev ve çalışma hayatlarında maruz kaldıkları cinsiyet eşitsizliklerinin Türkiye’ye göç ettikten sonra değişip değişmediğini, değişiyor ise nasıl bir değişim gösterdiğini inceleyeceğim.

3.2. Göç Sonrası Gündelik Yaşam Deneyimleri

Görüşmecilerin büyük bir kısmı Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de ev kadını olduklarını ifade ettiler. Görüşmecilerin otuz dördü Türkiye’de ev kadınıydı. Mülakatlarda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ev kadını olmak üzerinden devam etti. Bunların büyük bir kısmı Suriye’deki yaşantılarında da herhangi bir işte çalışmıyordu. Suriye’de çalışırken Türkiye’ye göç ettikten sonra çalışmayan ya da iş bulamayan kadınlar da vardı. İş bulamayan kadınlar genellikle kendi ülkelerinde öğrenci, öğretmen, işçi, çiftçi olduklarını ifade ettiler. Çalışmamalarını ise uzmanlıklarına uygun iş bulamamalarıyla açıkladılar. Çalışan kadınlar kuaför, terzi, temizlik gibi mesleklerine Türkiye’de de devam edebilmekteydiler. Bu kadınlar ekseriyetle ucuz iş gücü olmalarından şikâyet ettiler. Çalışmak isteyip de iş bulamayan kadınlar ise kadın erkek eşitsizliğine vurgu yapan noktalara değindiler. Bir kısım görüşmeci için kadın olmak her yerde aynı anlama geliyordu. Söz konusu kadınların cinsiyet eşitsizliğini örnekleyen birçok ifadeleri oldu. Bir kısım görüşmeci için ise Türkiye’de olmanın gündelik yaşamdan evlilik hatta boşama süreçlerine kadar güçlendirici, özgürleştirici gibi olumlu tarafları vardı.

Gündelik yaşamda kadının ev alanının dışına çıkmaması göç ile birlikte dışardaki hayata yabancı olmak ve tehlikeli olabileceğine inanmak gibi nedenlerle daha da artmış görünüyordu. Göçle birlikte eve olan bağımlılık artmıştı. Kadınlar göç öncesi yaşantılarında olduğu gibi evlerinde olmaktan, hatta erkeğin ev dışındaki alanlardan sorumlu olmasından memnuniyet duyduklarını anlattılar:

“Evde çocukla ilgileniyorum genellikle. Başka bir şey yapmıyorum pek. Genelde ben çıkmıyorum dışarıya. Kocam yapıyor alışverişi. Bana çıkma demiyor, karışmıyor. Ben çıkmak istemiyorum” (G-5).

Otuz üç yaşındaki G-5, kendi isteği ile dışarıdaki hayata dâhil olmak istemediğini ifade etti. Bazı görüşmecilerin dışarı çıkamamasının nedeni ise kocalarının kıskançlığıydı:

“Kocam kıskanç olduğu için çok fazla dışarı çıkamıyorum. Suriye’de de çıkmazdım ama burada daha az çıkıyorum. İnsanlara güvenemiyorum. Çocukları okula gönderiyorum. Yemek, temizlik yapıyorum. Komşulara da pek gitmem güvenmem. Bazen pazara gider alışverişi yaparım ama genelde kocam yapar alışverişi” (G-12).

Göçten sonra güven duyamaması nedeniyle Türkiye’de dışarı çıkmak istemediğini ifade eden G-12 Suriye’de olduğu gibi hayatını evin içinde yaşıyordu. Erkeğin kıskançlık duygusu ise kadının gündelik yaşamını sınırlamaktaydı. Göç sonrası kimseyle görüşmek istemediğini ve yalnızlaştığını anlatan otuz bir yaşındaki G-29’un sözleri şöyleydi:

“Hep evdeyim. Yeni doğum yaptım, bebeğim kırkını yeni çıkardı. Çocuklarımla ilgileniyorum, ev işlerinde kızlarım bana yardım ediyor. Dışarı işlerini onlar yapıyorlar. Evim ev değil, akrabalarım yok, komşularıyla çok sorun yaşadım. Kimseyle görüşmüyorum yalnızlaştım Türkiye’de. Kadın olduğum için herkesle arkadaşlık kuramıyorum” (G-29).

Doğum sonrası çocuklarıyla ilgili sorumluluklarının da arttığını gözlemlediğim G-29 arkadaşlık kuramamasını kadın olmasına bağladı. Eşini iki yıl önce savaşta kaybeden G-35 için ise dul olmak kendisini eve kapatmasına neden olmuştu:

“Kimseyle evlenmek istemedim. Çevremde benimle evlenmek isteyen çok Türk oldu. İyi niyetli değillerdi. Ben de kendimi eve kapattım. Psikolojik sorunlarım oldu. Dul kadın olmak çok zor bir şeymiş. Eskiden kocam bırakmazdı dışarı çıkayım. Şimdi dul olduğum için çıkamıyorum. Bazen komşular kocalarından bahsediyorlar. Bana şunu aldı, oraya gittik falan diyorlar. Üzüliyorum. Hep evdeyim. Annem babam kardeşlerimle birlikte yaşıyorum. Ev temizliği, çocuklarla geçiyor zamanım” (G-35).

Göçten sonra Türk erkeklerinin kendisine dul olduğu için iyi niyetli yaklaşmadıklarını anlatan G-35, bu durumun neden olduğu zorluklar nedeniyle ruhsal problemler yaşadığını ifade etti. Günlük yaşantısını evde geçirmek ve Suriye’de olduğu gibi ev komşu arasında hayatını sürdürmek G-36 için Türkiye’de de devam ediyordu:

“Sabah namaz kılarım, kuran okurum. Günlük ev işleri, temizlik, yemek yaparım. Komşuyla balkonda otururuz. Kahve içeriz. Alışverişe kocam çıkar, beni yormaz. İşim olunca dışarı çıkıyorum” (G-36).

Dışarıdaki yaşamdan kocanın sorumlu olması G-36 için hayatını kolaylaştırıcı bir şeydi. Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de dışarı tek başına çıkmayan, çıktığında ise kocasına eşlik eden altı yıllık evli G-42’nin ifadeleri şöyleydi:

“Ev işleri, yemek yaparım. Dışarı çıkarım elimle, teyzemle görüşürüm. Bazen kocamla dışarı çıkarız alışveriş yaparız. Tek çıkmam pek. Önemli bir işim varsa tek çıkarım. Nadir çıkarım dışarıya” (G-42).

Mülakat yaptığım çalışmayan kadınlar tıpkı Suriye’de olduğu gibi ev işleri, çocukların bakımı, eşlerinin ihtiyaçlarını karşılamamanın dışında Türkiye’de alışveriş yapmak gibi dışarıda yapılması gereken işlerden de sorumluydu. Savaşla birlikte eşlerini kaybeden, çekirdek aileleri dışında kayınvalide, kayınbaba gibi büyük aileleriyle ya da yakın akrabaları ile yaşamak zorunda olan kadınların da ev içinde iş yükleri artmış durumdaydı. Bu durumun kimi zaman evden dışarı çıkamayacak kadar yorucu ve yıpratıcı olduğunu on iki yıllık evli G-18 şu sözlerle ifade etti:

“Genellikle evdeyim. Pek bir şey yapmıyorum. Kayınbabam bizimle yaşıyor, hasta. Ona bakıyorum. Altını bağıyorum. Çocuklarımla ilgileniyorum. Ev işleri ile uğraşıyorum. Fazla çıkmıyorum. Dışarı çıkmam gerekmedikçe evdeyim” (G-18).

Yirmi yedi yaşında olan G-18 Türkiye’ye göç ettikten sonra maddi nedenlerden dolayı tüm aile bir arada yaşamaya başladıkları için ev işleri dışında yaşlı bakımından da sorumlu olmuştu. Geleneksel geniş aileler cinsiyet eşitsizliklerini arttıran yapılar barındırır (Can, 2013: 85). G-18’de göçle birlikte geniş aile yapısından kaynaklanan eşitsizliklere maruz kalmaktaydı. Dokuz yıllık evli G-27 için ise iş yükünün artması evde yaptığı işler ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamamanın dışında alışveriş yapmak olmuştu. Alışveriş gibi evin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik işlerin sorumluluğunu üstlenmenin yorucu olduğunu G-27 şöyle anlattı:

“Sabah kahvaltı hazırlıyorum. Çocukları okula gönderiyorum. Biri sabahçı, diğeri öğlencidir. Eltime gidip kahve içiyorum. Çarşıya gidiyorum, alışveriş sonra yemek yapıyorum. Türkiye’de çok çalışıyorum. Çarşıya pazara hep ben gidiyorum. Her gün çıkıyorum dışarı. Çok yoruluyorum” (G-27).

Suriye’de yaşarken çalışan ancak Türkiye’de iş bulamayan ve iş arayan kadınlarda cinsiyet eşitsizliğini sık sık ifade ettiler. İş bulma konusunda kadınlar erkeklere ya da vasıflı işçilere kıyasla daha dezavantajlı konumdadır (Gökbayrak, 2006). Erkeğin kadına göre avantajlı konumda olması mülakatlarda verilen örnekler arasındaydı.

“Suriye’de çalışıyordum, evde çalışarak bile para kazanıyordum ama şimdi iş bulamıyorum, hep evdeyim. Erkek olsam bir yerde çalışırdım iyi kötü ama bize iş yok. Şimdi beş aylık hamileyim... Kocamla her gün yürüyüş yapıyorum iyi geliyor. Bazen alışverişe çıkıyorum kadınlarla, pazara gidiyorum. İlk zamanlara göre daha iyiyim şimdi. Hemen her gün dışarı çıkıyorum ama tek çıkmam. Ya kocamı bekliyorum ya da komşularla çıkıyorum. Niye tek çıkmıyorum, bilmiyorum öyle alışmışım herhalde” (G-2).

Otuz üç yaşında olan G-2'ye göre de erkek olmak iş bulma konusunda kadına göre daha avantajlıydı. Çalışmak isteyip de iş bulamayan başka kadınlar da vardı:

“Genellikle evdeyim. Ev işleri temizlik, yemek yapıyorum. Günlük işler işte. Pek çıkmam dışarı. Bazen çıkıyorum ama çıkınca kimseyle anlaşamıyorum. Türkçe bilmiyorum diye zorlanıyorum. Ben çalışmak istiyorum ama iş yok” (G-13).

İş bulamamaktan yakınan, ülkesinde vasıflı işlerde çalışabilir iken göç ettikleri coğrafyada bunun mümkün olmadığını ifade eden göçmen kadınlar kendilerini erkeklerle kıyaslayarak daha dezavantajlı olarak değerlendirmekteydi:

“Sabah kalkıyorum kahvaltı hazırlıyorum temizlik yapıyorum. Namaz kılıyorum kuran okuyorum. Kayınvalidem bizle yaşıyor. Onun ihtiyaçlarını karşılıyorum. Genelde dışarı çıkmam. Eşim alışverişi yapar. Bazen çok nadir komşuya giderim fırsat bulursam. Üniversite mezunuyum, iş bulamıyorum. Ülkemde olsaydım para kazanırdım. Aşçı olurdum, el sanatları hocası olurdum. Erkeklerin iş bulması zor, kadınların daha zor” (G-14).

Bazı göçmen kadınlar uzmanlıklarına uygun iş bulmakta güçlük çekerken; bazılarının ise çalışma kararlarına kocaları müdahale etmekteydi:

“Kocam çalışmama izin vermiyor. İzin verseydi çalışırdım. Sıkılıyorum bazen. Genellikle evdeyim. Pek çıkmıyorum. Komşulara akrabalara gidiyorum bazen. Çocuğumla ilgileniyorum. Benim hayatımdaki en önemli şey oğlum” (G-22).

Suriye’de bekâr iken çalıştığını, Türkiye’ye geldikten sonra ise evlenerek sorumluluk ve iş yükünün artması nedeniyle çalışmaya vaktinin ve gücünün olmadığını söyleyen yirmi bir yaşındaki G-25 düşüncelerini şu şekilde ifade etti:

“Suriye’de kızdım, burada evlendim. Orada çalışıyordum burada çalışmıyorum. Ev kadını olmak zor oldu. Bir de artık çocuklarım var. Çocuklarla uğraşmaktan kendime ayıracak zaman bulamıyorum” (G-25).

Kadınların bir kısmı ise, göçmen olmalarından dolayı çalışma hayatına girmekten endişe duymaktaydı. Bu endişe Suriye’de bir fabrikada işçi olarak çalışırken Türkiye’de ev kadını olduğunu ifade eden G-28 için hem kadın hem de göçmen olmasıyla ilgiliydi:

“Sabah kalkıp kahvaltı hazırlıyorum. Temizlik yapıyorum, yemek pişiriyorum. Çalışmayı çok istiyorum ama iş bulamıyorum. Dışarıdaki hayat tehlikelidir. Burada bana zarar vereceklerinden korkuyorum” (G-28).

Belirli bir dönem çalıştıktan sonra işsiz kalan otuz üç yaşındaki G-30 ise iş buldukça çalıştığını ancak iş bulamadığını ifade etti:

“Sabah kahvaltı hazırlıyorum çocuklarıma. Okula gönderiyorum. Evi temizliyorum. Alışverişe gidiyorum. İş bulursam çalışıyorum. Bir ara çocuk bakıcılığı yaptım. Şuan çalışmıyorum. İş bulur bulmaz çalışacağım” (G-30).

Bir kısım görüşmeci için Suriye’de ya da Türkiye’de olmak gündelik yaşantılarını değiştirmemişti. Suriye’de icra ettikleri meslekleri Türkiye’de de devam ediyorlardı. Beş yıl önce Türkiye’ye gelen G-6 için göç etmiş olmak rutin hayatını değiştirmemişti:

“Evimin bir odasında kuaförlük yapmaya devam ediyorum. Eski dükkânım iyi işliyordu, şimdi o kadar müşterim yok. Akşam evimin işlerini yapıyorum temizlik, evin diğer işleri. Gündüz müşteri gelirse onunla ilgileniyorum. Genelde evdeyim. Ev iş aynı yer olduğu için dışarı pek çıkmam” (G-6).

Mülakatlarda çalışan kadınlar kuaför, ev temizliği, çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalıştıklarını ifade ettiler. Cinsiyet rollerine göre belirlenen bu işleri Türkiye’de yapmak söz konusu kadınların hayatında büyük değişiklikler yaratmamakta hatta aynı eşitsizliklerle gündelik yaşantılarına devam etmekteydiler:

“Bazı şeyler değişmiyor. Ne kadar anlatsam da değişmeyecek. Kadın her yerde kadındır. Eskiden kreşte çalışıyordum. Şimdi evimiz kreş gibi. Bir sürü torunum var. Onlarla ilgileniyorum. Hiç boş vaktim olmuyor. Her gün çıkıyorum. Evin tüm alışverişini ben yapıyorum. Alışveriş, fatura ödemeleri...”(G-15).

Göç etmeden önce ve göçten sonra gündelik yaşantısının aynı şekilde devam ettiğini ifade eden görüşmecilerden bir diğeri olan G-21, kadın olarak yaşanabilecek değişimin yine kadına bağlı olduğunu ifade etti:

“Çocuklarımla ilgilenirim. Ev işi yaparım. Kayınım da bizimle yaşıyor. Temizlik yemek yaparım. Çarşı pazara giderim. Alışverişe çıkarım her gün. Kadın olarak bir şey değişmedi, aynı. Orada neyse burada da aynıdır. Kadın bir şey yapmazsa ona bir şey yapamazlar” (G-21).

Yirmi yaşındaki G-21, yaşanabilecek olumsuz durumların kadının davranışlarına bağlı olduğunu yorumladı. Kimseye bir zararı dokunmadığı için herhangi bir zorluk yaşamadığını anlattı. Dolayısıyla G-21 için yaşam Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de aynı şekilde devam ediyordu. Gündelik temizlikçi olarak hayatını devam ettiren otuz üç yaşındaki G-23, yaşadığı zorluklarla mücadelesini Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de vermekteydi:

“Benim için bir şey değişmedi. Yine aynı işi yapıyorum burada. Evlere temizliğe gidiyorum. Kadın olarak orada neysem burada da aynıdır. Kocam hapse girdiği zaman bile başımın

çaresine baktım. Genellikle işe gidiyorum. Son zamanlarda gidemiyorum, ameliyat geçirdim, çalışmıyorum. Ev işleriyle uğraşıyorum, çocuklarımla ilgileniyorum” (G-23).

Kadınların yarım olduğunu ifade eden otuz beş yaşındaki G-47, bu durumun kadınlar için her yerde geçerli olduğunu söyledi:

“Kadın yarım âlemdir. Nerede olursan ol böyledir. Türkiye’de de böyle. Ben dört çocuğumla bir başıma kaldım buralarda. Kocam Almanya’da. Çok zorluk çektik. Kocam olmadan yarımız biz. Ev kiralarken yalnız kadını diyen komşularım kocalarını, oğullarını ellerinden alacakmışım gibi davrandılar bana. Benimle ilişki kurmadılar, komşuluk yapmadılar. Suriyeli kadınlar kocalarını ellerinden alacakmış gibi düşünüyorlar. Genellikle tüm işi ben yapıyorum. Alışveriş yapıyorum. Akşam dışarı çıkmam tek kadınım çünkü. Başıma bir şey gelmesinden korkuyorum” (G-47).

Çalışan görüşmecilerim Türkiye’de emeklerinin karşılığını alamamaktaydı. Bunlardan biri olan G-3, göçmen olmanın ucuz iş gücü olarak kullanılmasına örnek olarak verilebilecek işlerde çalışmaktaydı:

“...iş bulursam çalışmaya çıkıyorum. Halı yıkıyorum, işkembe yapıyorum, evlere temizliğe gidiyorum. Çok az para veriyorlar. Dört halı yıkadım, yirmi lira verdiler. Bir gün boyunca işkembe temizledim, beş lira verdi. Oğluma harçlık veriyor sandım. Çok hakkım yendi. Bir gün bir ev temizledim. Sabah saat 09.00 da başladım, akşam 23.00’a kadar. Bana otuz lira verdiler. Bir şey söylediğimde ise sen bilirsin, diyorlar. Tek başına kadınım diye bu kadar hakkımı verdiler. Kocam olsa böyle olmazdı” (G-3).

Ücretli ev emeği sıradan bir istihdam alanı gibi sadece ekonomik değil aynı zamanda karmaşık ilişkileri içerir (Bora, 2018: 70). Bu karmaşıklık G-3 ile yaptığım mülakatta emeğinin karşılığını alamamak üzerinden örneklenmekteydi. Aynı zamanda yaşadığı zorlukları kocasının olmamasıyla ilişkilendirmesi, korumacı cinsiyetçi yaklaşımını göstermekteydi. Yine çalıştıkları alanlar temizlikçi, terzi, aşçı, kuaför, bulaşıkçı gibi kadınların yapmasının uygun bulunan mesleklerdi.

“Sabah saat altıda uyanıyorum. Terziyim, bir dikiş atölyesinde çalışıyorum. Günde on iki saat haftada altı gün çalışıp ayda dört yüz lira kazanıyorum. Bizi sömürüyorlar çaresiziz diye. Şuan dizim rahatsız. Bu yüzden ara verdim gidemiyorum... Boşuna geldik buraya. İş buluruz çalışırız dedik ama para kazanamıyoruz doğru düzgün” (G-7).

Suriye’de yaşanan savaştan sonra iş bulmak umuduyla dört yıl kadar önce Türkiye’ye geldiğini ifade eden otuz altı yaşındaki G-7, ucuz iş gücü olarak kullanılması nedeniyle Türkiye’de umduğunu bulamamıştı. Türkiye’ye 2013 yılının başlarında göç eden G-8 ise ev ve çalışma hayatında yaşadığı zorlukların tek başına üstesinden gelmekte zorlandığını söylüyordu:

“Sabah saat yedide uyanıyorum. Çocukları okula gönderiyorum, ben de işe gidiyorum. Akşam saat beş gibi işim bitiyor. Eve geliyorum, yemek, ev işi derken akşam oluyor. Bazen sıkılıyorum gelen giden olmuyor. Her gün dışarı çıkıyorum. Evin tüm alışverişini ben yapıyorum. Bugün çalışırsam yemek yiyebileceğimiz yarın belli değil. Çalışmazsam açız. (ağladı) Çalışmak da zor. Kuafördüm ama pek bir şey kazanamıyorum. Şimdi cevizli sucuk yapıyorum bir kuruyemişiye. Ellerim kapkara oldu. (gösteriyor) Günde yirmi lira veriyorlar. Çok az, yetmiyor. Bazen beni rahatsız eden erkekler oluyor. Umursamamaya çalışıyorum. Kavga etmiyorum. Kocam başımda olsaydı rahatsız etmezlerdi” (G-8).

Suriye’de çalışmıyor iken Türkiye’de çalışma hayatına giren kadınlar işgücünün feminizasyonunu (Purkis, 2008) örneklemekteydi ancak ucuz işgücü olmalarıyla birlikte uygun olmayan iş koşulları da yaşadıkları zorlukları gösteriyordu. Çalışan görüşmecilerin hiçbiri sigortalı olarak çalıştırılmamaktaydı. Görüşmecilerimin hepsi çalışma koşullarından ve aldıkları ücretlerden şikâyetçiydiler:

“Ev iş arasında geçiyor hayatım. Sabah saat yedide çıkıyorum akşam yedide eve geliyorum. Bir lokantada aşçıyım. Ayda bin lira para kazanıyorum. Sigortam yok. Çocuklarımı parka götürmeye bile fırsat bulamıyorum. Ailemle birlikte yaşıyorum. Babam çocuklarımla ilgileniyor” (G-9).

Beş ve yedi yaşında iki çocuğu olan ve eşinden boşanmış olması nedeniyle çocuklarına hem annelik hem de babalık yapmaya çalıştığını ifade eden G-9, iş yoğunluğu nedeniyle çocuklarına zaman ayıramadığını anlattı. Otuz yedi yaşındaki G-11 ise, kocasının zihinsel engelli olmasından dolayı çocukların bakımı dışında apartman görevlisi olması nedeniyle ev ve çalışma hayatında tüm işleri kendisinin yaptığını şöyle belirtti:

“Kocam çalışamaz, engelli, mecbur ben çalışmaya başladım. Evlere temizliğe gidiyorum, kapıcılık yapıyorum, kalorifer yakıyorum çöp topluyorum. Apartmanın işlerini yapıyorum. Çocuklarımı okula gönderiyorum. Ev temizliği varsa ona gidiyorum. Hep çalışıyorum” (G-11).

Gerek ucuz emek gücü olarak çalıştırılmasından gerekse kadın olmasından dolayı yaşadığı haksızlığı ve tedirginliği otuz bir yaşındaki G-20 şöyle anlattı:

“Çalışıyorum, dışarıda çok zaman geçiriyorum. Mecburum, çalışmazsam yemek yok. Az para veriyorlar ama mecburum. Kadın başıma kötü şeyler gelecek diye korkuyorum. Sabah 08.30’da mesai başlıyor. Bir kuaförde çırak olarak işe aldılar. Çırak olmak zor oluyor, Suriye’de şeftim. Müşterilerim benden çok memnun, çok güzel kaş alırım. Beklerim kuaförüme. Akşam 19.30’da iş bitiyor. Haftanın her günü gidiyorum işe. Hakkım yeniyor” (G-20).

Ucuz emek gücü olarak çalıştırılmaya ek olarak kötü şartlarda çalıştığı için sağlık sorunları yaşayan yirmi bir yaşındaki G-37, aynı zamanda uğradığı tacizi şöyle ifade etti:

“İş çıkarsa çalışıyorum. Şu sıralar ellerimden tedavi gördüğüm için çalışmıyorum. Param olmadığı için yapabileceğim bir şey olmuyor. Genellikle evdeyim. Suriye’de iyi işlerde fazla para kazanıyordum. Türkiye’de lokantalarda çalışmaya başladım. Kötü şartlarda çalıştırıyorlardı. Az para verip çok çalıştırıyorlar burada. Bazen paramı vermeyenler oluyordu. İş yerinde şiddet çok vardı. Beni taciz eden patronlarım oldu. Şuan çalışmıyorum. Kötü deterjan kullanmaktan ellerimde egzama oldu. Cilt tedavisi görüyorum. Türkiye’de yardımlardan yararlanamıyorum çünkü bir ailem yok. Kuzenlerimle birlikte yaşıyoruz. Çocuğum olsaydı yardım eden çok olurdu. İlla evli çocuklu mu olmam gerekiyor yardım edilmesi için?” (G-37).

Evli bir kadın olmanın bekâr olmakla kıyaslandığında tacize uğramada daha az riskli olduğunu ifade eden G-37, yaşadığı zorlukları evli olmamasıyla açıkladı. Türkiye’ye göç etmiş olmak mülakat yaptığım kadınların bir kısmının hayatında olumlu gördükleri durumlara karşılık gelmekteydi. Kadınlar bu gelişmeleri daha çok Suriye’deki kadın haklarıyla kıyaslayarak açıkladılar. Türkiye’de daha özgür, kendine güvenen ve güçlü kadınlar olduklarını şöyle anlattılar:

“Ev için alışveriş yapıyorum. Çocuklarımla ilgileniyorum. Kayınvalidemle aynı evde birlikte yaşamıyoruz artık. Türkiye’ye gelince en iyi şey ayrı evlerde yaşamamız oldu. Evimde istediğimi yapabiliyorum. Özgür oldum. Yemeğimi istediğim gibi yapıyorum alışverişe çıkıyorum. Kimse karışmıyor bana artık. Kocam dışarı çık nefes al rahatla diyor bana hiç karışmıyor” (G-10).

Suriye’deki büyük ailenin bir arada yaşama geleneği on dört yıllık evli olan G-10 için Türkiye’de değişmişti. Geleneksel aile yapısından çekirdek aileye geçiş yapmak özgürlük sağlamıştı. Görüşmede kadının istediği şekilde yemek yapması yani kayınvalidesinin yaptığı yemeğe müdahale etmiyor olması kadın için özgür bir alan oluşturmaktaydı.

“Biz Suriye’de kadın hakkını bilmezdik. Orada kadın hayvan gibidir. Yoktur sanki. İnsan değildir. Türkiye’de öyle değil. Suriye’de bazı aşiretler var mesela Şamar, Mıslıt, Tay, Şirtesalîh. Bunlarda kurallar çok katıdır. Genellikle Raulayn, Haseki, Tiltmir gibi Arapların yaşadığı yerlerde olurlar. Bir de Salhiye var. Orada daha çok Kürtler yaşıyor. Bu yerler ve aşiretler kadını hayvan gibi görürler. Mardin böyle bir yer değil” (G-16).

Yukarıda alıntılanmış olduğum mülakatta ise Suriye’deyken Haseki bölgesinde ikamet eden G-16, Suriye’nin belirli bölgeleri ve bu bölgelerde kadının nasıl konumlandığını ifade etti. Suriye ile kıyaslandığında Türkiye’nin kadın haklarında daha iyi bir konumda olduğunu, Suriye’de kadın haklarının olmadığını vurguladı.

Türkiye’de Suriye ile kıyaslandığında aşiretlerin kontrolünü kaybetmesi söz konusuydu. Yirmi altı yaşındaki G-19 para kazanabilmenin, istediği gibi tek başına hareket edebilmenin kendisini özgürleştirdiğini vurguladı:

“Çocuklarım küçükken sık çıkamıyordum. Şimdi büyüdüler. İstedğim zaman çıkıyorum. Daha hürüm artık. Para kazanabiliyorum. Orada zar zor yaşıyorduk. Bomba sesleri yok artık. Orada yapamadıklarımı burada kapabiliyorum. Mesela araba kullanabiliyorum. İstedğim gibi giyinip sokağa çıkabiliyorum. Tek başıma çıkabiliyorum en önemlisi. Gece yarısı saat 23.00’te eve gelsem sorun değil. Korkum yok, özgürüm, kendime güveniyorum” (G-19).

Türkiye’ye göç ettikten sonra karşılaştığı zorluklarla güçlendiğini ifade eden G-31, Türkiye’de karşılaştığı zorluklarla baş etme becerisi geliştirerek Suriye’de hissettiği korkunun yerine özgüven geldiğini anlattı:

“Türkiye’de yaşam çok zordur. Suriye’de dışarı işlerinin hepsini kardeşim yapardı. Şuan evin tüm işlerini ben yapıyorum. Annem de bizimle yaşıyor. Onun hastane işlerini, alışverişi, fatura ödemelerini tüm işleri ben yapıyorum. Kötü bir şey değil benim için. Zorlanıyorum ama güçlendim. Eskiden bu işleri yapamazmışım sanırdım. Yabancıyı olduğum bir ülkede olmama rağmen bütün işleri tek başıma yapabiliyorum. Bu halimden memnunum. İşleri yapabilmek bana özgüven kazandırdı. Suriye’de korkardım. Kadın olduğum için kendimi daha güçlü hissetmeye başladım Türkiye’de” (G-31).

Suriye’de tek başına ya da kocası olmadan sokağa çıkamadığını, Türkiye’de ise bu yasağın artık olmadığını, tek başına dışarı çıkabildiğini anlatan on beş yıllık evli G-43’ün cümleleri şöyleydi:

“Türkiye daha rahatım. Dışarı daha çok çıkıyorum. Suriye’de sadece akrabalara giderdik. Burada birçok yere gidiyorum. Kendimi daha hür hissediyorum. Eskisi gibi kocam olmadan sokağa çıkma yasağı yok” (G-43).

Bazı kadınlar ise kocaları olmadan özgürleştiklerini ifade ettiler. Kocası vefat eden kırk yaşındaki G-45 şunları söyledi:

“Türkiye’ye geldikten sonra kocam öldü. İki yıl önce beyin kanaması geçirdi. Kayınvalidemle birlikte yaşıyoruz. Rahatım burada. Kimse bana karışmıyor, rahatım, özgürüm. Artık hayvan bakmıyorum. Çocuklarım büyüdü. Çocuklarım artık kendi kahvaltılarını hazırlayabiliyorlar. Günlük işlerim temizlik, yemek yapma oluyor” (G-45).

Bazı kadınlar ise sadece kendi güçlerine inanmaktaydı:

“Kocam Almanya’ya gitti. Onunla hiç konuşmuyorum. Çocuklarım da konuşmak istemiyor. Ben terzilik yapıp çocuklarıma bakmaya başladım. İş aldıysam çalışırım. Bazen çok yoğun oluyor. Evin alışverişini yaparım. Güçlü bir kadını ben. Üstesinden geldim birçok şeyin” (G-17).

Göç sonrası gündelik yaşam deneyimleri Suriyeli kadınlar tarafından ev ve çalışma hayatları ile örneklendirildi. Bu örnekler gündelik rutinlerinde değişen bir şey olmadığını ifade eden kadınların aslında Suriye’de süregelen cinsiyet eşitsizliklerini Türkiye’de de devam ettirdiğini gösterir niteliktedir. Çalışmayan kadınlar, ev işleri ve ev üzerinden üretilen komşu ve akraba ziyaretleri gibi toplumsal ilişkiler yürütürken çalışan kadınlar ise Suriye’de olduğu gibi evinin bir bölümünü kuaför gibi kullanarak yine evde yaşamını sürdürmektedir. Mülakatlarda göçten sonra yaşamlarındaki değişimleri anlatan kadınlar ise değişmediğini ifade edenlere göre çoğunluktadır.

Kadınlar yaşadıkları değişimleri olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı şekilde görmektedirler. Olumsuz olarak gördükleri durumlar, çalışmayan kadınlarda kocalarının göçten sonra korumacı yaklaşımları ile tek başına dışarı çıkmalarına izin vermemesi, kadınların dışarıdaki hayata yabancı olması ve bu hayatı tehlikeli görmesi, alışveriş gibi ev dışı işlerden sorumlu olmak durumunda olmaları ve geniş ailenin evdeki sorumluluğunu üstlenerek iş yükünün artması ile ilgilidir. Erkeğin ev dışı işlerden sorumlu olması ise kadın için kolaylaştırıcı bir durum olarak görülmektedir. Bu durum çelişik duygulu cinsiyetçilik (Sakallı-Uğurlu, 2008) aynı zamanda ataerkil pazarlık (Kandiyoti, 2015) kavramları ile açıklanabilir. Çelişik duygulu cinsiyetçilik korumacı boyutuyla, ataerkil pazarlık ise uyum sağlama ve karşılıklı bir rızanın olması bakımından iki kavram da kadının maruz kaldığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Evdeki işlerden sadece kadının sorumlu olması dışarıdaki işlere zaman ayıramamasına neden olmaktadır. Nitekim bu durum feminist tartışmalarda “kadının görünmeyen emeği” olarak tartışılmaktadır (Bora, 2018: 61). Kadının temizlik yapması, çamaşır ve bulaşık yıkaması gibi işler görünmeyen işlerdir. Bu durum kadın ve erkek arasındaki eşitsiz iş dağılımını tartışmaya açmaktadır. Kadının evde yaptığı işler görünmezken erkeğin dışarıda çalışıp para kazanması görünen emek olur. Çalışan ya da çalışmak isteyip de çalışmayan kadınların olumsuz gördükleri durumlar ise erkeğe göre kadının iş bulmada dezavantajlı olması, Suriye’de vasıflı işlerde çalışabilir durumda iken Türkiye’de iş bulamamaları ya da buldukları işlerde

emek sömürüsüne ve haksızlığa maruz kalmaları, sigortasız ve sağlıksız koşullarda düşük ücretlerle çalıştırılmaları ile ilgilidir.

Kadınların anlatılarının bir kısmı gündelik yaşamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin göç ettikten sonra azaldığı ya da aynı olduğu yönünde olsa da genel itibariyle çalışan ya da çalışmayan fark etmeksizin eşitsiz ilişkiler içermektedir. Kadının ev işlerinden sorumlu olması, göç ettikten sonra genişleyen aile nüfusu, göç edilen bölgeye yabancılaşma, güvensizlik, ucuz iş gücü olmak gibi durumlar kadının gündelik yaşantısında büyüyen devam eden eşitsizliklere örnek oluşturmaktadır.

Daha özgür, hür, güçlenmiş olduğunu ifade eden kadınların yaşamlarında eşit cinsiyet ilişkilerinin olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Söz konusu kadınlar gelmiş oldukları ülkenin koşulları ile bir kıyaslama yapmaktadırlar. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye ile kıyaslandığında kadın haklarında daha gelişmiş olduğunu söylemek tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadın erkek eşitliğinin olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim daha özgür olduğunu ifade eden görüşmecilerin anlatılarında cinsiyet eşitsizliğini örnekleyen yaşantılar vardır. Özgür olmayı ev işlerini istediği gibi yapmak, cinsiyet rollerine uygun işlerde çalışmak ya da tek başına, yanında bir erkek olmaksızın dışarıya çıkabilmek olarak ifade etmeleri söz konusu örneklerdir. Bir yandan aşiretlerin gücü zayıflamakta, denetim mekanizmaları azalmaktayken diğer yandan kadının gündelik yaşantısındaki cinsiyet eşitsizlikleri devam etmektedir. Kadının cinsiyetine eşlik eden göçmen olma hali göçmen kadının maruz kaldığı eşitsizliklerle devam etmektedir. Bu nedenle kadınların göç ettikten sonra gündelik yaşamlarında kısmen iyileşmeler olsa da bunun toplumsal cinsiyet eşitliğini sağladığını söyleyebilmemiz güçtür.

Yapmış olduğum mülakatların bir kısmında iyileşmeler kadının tek başına dışarı çıkabilmesi, zorluklarla mücadele ederek baş etme becerisi kazanması, kendi gücüne inanarak özgürleşmesi ve güçlenmesi gibi ifadelerle ortaya çıktı. Türkiye'de sahip oldukları kadın hakları ile erkeğin denetimi azalmakta ancak bu denetim gördüğüm tüm kadınlarda ortadan kalkmamaktadır. Göçten sonra kocalarının çevreye güvensiz olmaları ve eşlerini kıskanmaları gibi nedenler kadın üzerindeki kontrolü arttıran nedenlerdir. Bir yandan Suriye'deki geniş aile ve aşiretlerin denetimi Türkiye'de etkisini azaltırken diğer yandan yoksullukla birlikte tüm ailenin

bir arada aynı hane içinde yaşaması kadının daha çok iş yükü altında ezilmesini göstermektedir. Türkiye'ye göç ettikten sonra çalışmaya başlayarak ekonomik gelir sahibi olan kadınlar erkeğin denetimini güçsüzleştirirken, Türkiye'ye göç ettikten sonra çalışmasına müsaade etmeyen kocalar ise kadın üzerinde artan kontrol mekanizmalarına örnek olmaktadır. Dolayısıyla göçü kadınların gündelik yaşamlarında eşitsizliği azaltan bir hareket olarak ifade etmek güçtür. Suriye'den Mardin'e göç eden kadınların anlatıları, ev ve iş hayatlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyük ölçüde devam ettiğini göstermektedir.

3.3. Çocukluğun Unutulmuşu: Suriye'de Erken Evlilikler

Çocuk ya da erken evliliklerin on sekiz yaş altında yapılan evlilikler olduğunu önceki bölümde açıklamış, (Aydemir, 2011) çocuk istismarı aynı zamanda insan hakkı ihlali olarak tartışmıştım. Erken evliliğe maruz kalan kız çocuklarının seks ticaretine maruz kalması, fuhuşa zorlanması, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve yine bu çocukların yasal olmayan çok eşli evliliklerin artması gibi sorunlar söz konusudur (Şenol & Dinç, 2017: 243). Gerçekleştirdiğim mülakatlarda çocuk yaşta yapılan evliliklerin Suriye'de toplumsal olarak meşru sayıldığı ifade edilmekteydi. Nitekim mülakat yapmış olduğum kırk yedi kadının on dokuzu erken evlilik yaptığını ifade etti. Görüşmecilerimin evlilik yaptıkları zaman yaşları on üç ile on yedi arasında değişmekteydi. Bir görüşmecim mülakat yaptığımda henüz on sekiz yaşını doldurmamıştı. Bu görüşmeci (G-1) başından iki dini nikâh ve iki boşanma geçtiğini anlattı. Çocuk evlilik vakası olarak ele alacağım G-1 ile derinlemesine yapmış olduğum görüşmeyi çocuk evliliğin Türkiye'de gerçekleşmesi nedeniyle bir izleyen bölümde tartışacağım. Bu bölümde erken evlilikleri Suriye'de geçirmiş olan kadınların deneyimlerini aktaracağım.

Kadınların erken yaştaki evlilik deneyimlerinde söz haklarının olmaması, bedensel ve ruhsal olumsuz sonuçlar yaşamaları aynı zamanda evlendikleri kişilerle aralarındaki yaş farkı mülakatlarda öne çıkmıştır. Erken evlilik yapan on dokuz kadının on biri ise eşinden en az on yaş küçüktür. Kadınlar Suriye'de erken evliliklerin uygulandığını ancak yasal olmaması nedeniyle evliliklerinin ilk yıllarında

resmi olmayan dini evlilikler yaptıklarını anlattılar. Erken evlilik hikâyeleri genellikle iyi olmayan anılar içeriyordu ancak bir kısmı için durum tam tersiydi:

“Görücü usulü diyorlar, bizim orada herkes böyle evlenir. Resmi nikâhımız yok. Yaşım tutmadığı için evlenince yapmadık sonra savaş çıktı resmi nikâh olmadı, yapamadık. Evlenince okulu bıraktım. On beş yaşında evlendim. Eşimle on bir yaş fark var. Sorun değil ben istedim böyle olsun. Beni zorla evlendirmediler. İlk çocuğumu on sekiz yaşında doğurdum. İlk üç sene çocuğumuz olmadı. Suriye’de herkes benim yaşında evleniyor. Türkiye’de de bu yaşta evlenen çok var. Zorlukları oldu tabii, hamile kalmam zor oldu. Doktor doğum kontrol hapı kullan dedi Suriye’de. Üç sene bu yüzden hamile kalamadım. Doğumun zor olur demişti doktor. Herhalde küçük olduğum için dedi. Şuan sekiz aylık hamileyim. İlk hamileliğim gibi değil daha rahatım mesela” (G-5).

On sekiz yıllık evli olan G-5, erken yaşta gerçekleşen evliliğini yaşadığı fiziksel sorunlara rağmen normalleştirerek anlattı. Yaşadığı sağlık sorunlarının yaşının küçük olması nedeniyle olağan bir durum olduğunu ekledi. Bu durumu sadece kendisi için değil başkaları için de olan ve olması gereken bir evlenme şekli olduğunu ifade etti. Eşi ile arasındaki on bir yaş farkı da aynı normallikle açıkladı.

Erken evlilikle birlikte eşiyile arasındaki yaş farkını yani eşinden on yaş ve fazla küçük olmayı olumlu anlamlarda ifade eden görüşmecilerden biri olan kırk altı yaşındaki G-15, kadınların doğum yaparak veya acı çekerek erkeklerden daha hızlı yaşlandığını, dolayısıyla aralarındaki yaş farkının bu şekilde kapandığını anlattı. Kendi kızını da erken yaşta evlendirdiğini söyleyen G-15, çocuk yaşta gerçekleşen evliliğini ve eşinin kendisinden yaşça büyük olmasını şu sözlerle ifade etti:

“On altı yaşında evlendim. İstedim, kimse beni zorlamadı. Bir zorluk yaşamadım. Otuz yıllık evliyim çok şükür bir sıkıntımız yok. Severe evlendik. Görücü usulü oldu, akraba değildik. Sevdik birbirimizi. Resmi nikâhımız var. İlk başlarda bana çok karıştıyordu, kışkırtıyordu beni. Sonra çalışmak istediğimi söyledim. Çalışmaya başladıktan sonra bana karışmadı. Eşim on bir yaş büyük benden. Sorun değil yaş farkı. Ben ondan daha yaşlı görünüyorum şimdi. Ondan daha çabuk çöktüm. Beş çocuk doğurdum, bir oğlumu on beş yaşında kaybettim, hastaydı. Kadınlar çabuk çöküyor. Evlat acısı yaşayınca daha çabuk yaşlanıyorlar” (G-15).

Bir kaçış planı olarak evlilik, ailevi koşullardan kaçmak için ya da en pratik çözüm olduğundan dolayı yapılabilmektedir (Yıldırım, 2017: 47). Erken yaşta yapmış oldukları evliliklerin nedenini evlenmeden önceki yaşamlarından memnun olmama ve evlenerek daha iyi bir hayata sahip olma umuduyla açıklayan G-45 için on altı yaşında yapmış olduğu evlilik pişman olduğu bir karardı:

“On sekiz yaşındayken iki çocuğum vardı. İki çocuk büyütme için çok küçüktüm. Zorlanıyordum ama alıştım sonra. Kocam on yaş benden büyüktü. Biz çok farklı insanlardık.

O köylüydü ama mecbur kalıp evlendim onunla. Üvey annem kız çocuğu olduğum için bana çok kötülük yaptı. Abime yapmadı. O erkek olduğu için her şeyin en iyisini o yer, içerdi. Abim de çok karıştırdı bana... Evdeki baskıdan kurtulmak için evlendim ama evlenince de kocamdan şiddet gördüm. Kadınsın, ayıptır dışarı çıkma, diyorlardı hep. Kadın olduğum için çok zor bir hayat yaşadım Suriye’de. Evlilik benim için bir kaçıştı. Üvey annemden, işlerden, dayaktan, iftiralardan kaçtım evlendim. Annem ben on iki yaşındayken öldü. Üvey annem bana işkence yapardı. Bize çok zulmetti. Hep iş yaptırdı. Amcamın oğlu beni istemeye geldiğinde ben onunla evlenmek istemediğimi söylemişim. Başka erkeklerle görüşüyorum diye üzerime iftira attı. Abim çok zalimdi. Her şeyin en iyisini o yerdi, içerdi. Beni çok dövdü. Eve misafir geldi mi başımızı çıkaramazdık. Zaten bizi dışarı çıkarmazlardı. Dayanamıyordum. En sonunda ben de evlenip o evden kurtuldum. Üvey annem olmasaydı erken evlenmezdim” (G-45).

Kırk yaşındaki G-45 baskı ve şiddet gördüğü bir aileden başka bir aileye geçiş yaparak kaçmayı umduğu yaşantıdan kurtulamamıştı. Evliliğin bir kurtarıcı olmasına yönelik inancının hayal kırıklığına uğramasıyla sonuçlanan bu mülakatta cinsiyet eşitsizliğinin de altını çizmek gerekir. Üvey annenin erkek çocuğuna yönelik ayrımcılığı iki kardeş arasında büyük sorunlara neden olmuştu. Abisinin erkek olması nedeniyle ayrıcalıklı olması, kendisinin ise şiddete maruz kalması görüşmecinin verdiği örnekler arasında yer aldı. Yirmi bir yıllık evli olan G-41 için de durum pek farklı değildi:

“Evlendikten sonra üvey annemden kurtuldum. Annem beni doğururken ölmüş. Babam başka bir kadınla evlenmiş. Bana çok kötülük yaptı üvey annem. Evin bütün temizliğini bana yaptırdı. Tüm işleri ben yapardım. Onun çocuklarını ben büyüttüm. Üvey annemden kaçmak için erken evlendim” (G-41).

Ataerkil toplumlarda kadınlar evlendikleri aileye boyun eğmekte, aile bireyleri ise gelin üzerinde otorite kurmaktadır (White, 1999). Otorite ise evin işlerini geline yaptırmak, söz hakkı tanımamak gibi davranışlarla kendini göstermektedir. Mülakat yaptığım kadınların bazıları evlenmeden önceki yaşantılarından memnun olduklarını ancak evlendikten sonra sorumluluklarının arttığını, bu sebeple zorluk yaşadıklarını vurguladılar. Büyük aile içinde yaşamaya başladıktan sonra ev temizliği, yemek yapmak, eşinin ve evin diğer erkeklerinin verdikleri işleri yapmak zorundaydılar. Yirmi bir yıllık evli olan G-7 ise yaşının küçük olmasından dolayı yaşadığı zorlukları ve uğradığı haksızlıkları şu sözlerle ifade etti:

“Daha çok küçüktüm beni evlendirdiler. Kadın olmasaydım çocukken evlendirmezlerdi. Ama hep böyle evlendiriyorlar kızları bizim orada. On beş yaşında evlendim. Eşimle on yaş fark vardır aramızda. Yaş sorun tabii ki. Ben çocuktum. Hiçbir şey bilmiyordum. Cahildim. Eğer biraz büyük olsaydım yine on yaş fark olsaydı sorun olmazdı. Küçükken evlendiğim için

sorun oldu. Görücü usulü evlendik. Aslında babam evlenmemi istememişti ama amcam zorladı evlenmem için. Resmi nikâh yapılmadı çünkü on beş yaşındaydım. Ne zaman oğlum oldu o zaman resmi nikâh yaptık. Aile defteri için. Daha çok küçüktüm, evlenirken ne olduğunu anlamadım. Ev içine gelin gittim. Bana dediler ki bu odada yaşayacaksın. 'Bu odada mı?' diye sordum, ilk azarımı o zaman yedim. Soru sormak ayıp dediler. Kocam kızdı, sen ne diyorsun, dedi. Bilmiyordum soru sormanın ayıp olduğunu. Bu kadar küçük kimse evlenmesin. Bizim orada çok evlenilir ama. Tiltmir'de hep bu yaşlarda evlendirirler. Ütü verdiler bana, bütün kıyafetleri sen ütöleyeceksin, dediler. Kocamın kardeşi vardı, küçüktü. Erkekti. Onu ben yıkardım. Kayınvalidem çok iş verirdi bana” (G-7).

Genç bir kız evlendikten sonra girmiş oldu aile içinde yaş ve cinsiyet hiyerarşisinde en altta konumlanır ve hareket alanını geliştirme kapasitesi yok denecek kadar azdır (White, 1994: 64). G-7 için de evlilik aile içinde en altta ve en çok sorumluluğu almak anlamında gelmektedir. Evin tüm bireylerine hizmet etme görevinin kendisine verildiğini ve tüm bu görevlere itiraz hakkının olmadığını anlattı. On beş yaşında evlendirilen G-39, eşinden on bir yaş küçük olduğunu, yaşının küçük olması nedeniyle eşinin ailesindeki kadınlar tarafından şiddete maruz kaldığını şöyle ifade etti:

“Görücü usulü evlendik. Akrabalık yok aramızda. Evlenmeden önce hayatım çok iyiydi. Evlendiğimde yaşım küçüktü başıma ne geldiğini sonra anladım. Evlendikten sonra kayınvalidemle yaşamaya başladım. Bir de görüncem vardı. İkisi çok eziyet etti bana” (G-39).

Evlilikle birlikte kendilerinden dünyaya bir çocuk getirmesinin beklendiğini ifade eden kadınlar bu sürecin neden olduğu sorunları bilmemek ve bilmemekten dolayı zorluk yaşamak şeklinde açıkladılar. Üreme ve cinsellik ataerkil toplumlarda bastırılan ve gizlenmesi gereken bir sorundur (Somay, 2012: 120). Erken evlilik yapan kadınlar yaşamış oldukları sağlık sorunlarını ağırlı cinsel birleşme, zor hamilelik, düşük yapma gibi örneklerle açıkladılar. Yakındıkları bir diğer konu ise evlenirken bilgi sahibi olmamalarıydı. Cinsellikle ilgili konuların konuşulmaması nedeniyle bilgi sahibi olamadığını anlatan otuz sekiz yaşındaki G-39, sözlerine şöyle devam etti:

“İlk cinsel ilişki sırasında çok fazla ağrı ve kanamam olmuştu. Çok kanamam olduğu için kansızlık yaşadım. Ne olduğunu anlayamamıştım. Çok korkmuştum. Kimse bana anlatmamıştı, bilmiyordum” (G-39).

Bazı görüşmeciler yaşadıkları sağlık sorunlarının kaçınılmaz olduğunu vurguladılar. Bazıları ise yaşadıkları bedensel problemlerin çocuk yaşta

evlendirilmeleriyle ilgili olmadığını ifade ettiler. Otuz yedi yaşındaki G-41 bu durumu şöyle örnekledi:

“On yedi yaşında evlendirildim. İlk iki hamileliğimde çocuk düşürdüm. Sonra çocuklarım oldu. Sonra da iki kez daha toplam dört defa çocuk düşürdüm. Ne yapayım kısmetimde bu varmış. Her evlenen benim gibi olmuyor” (G-41).

Evlenmeleri ile birlikte ailelerin kendilerinden çocuk doğurmasını bekledikleri için hemen hamile kalmaya çalıştıklarını ve bu süreçte yaşadıkları zorlukları ifade eden görüşmeciler de oldu. Eşinden on yaş küçük olan G-7 şöyle anlattı:

“İlk hamile kaldığımda düşük yaptım. O zaman hamile olduğumu anlamamıştım. Rampa çıkarken sancım oldu. Sonra kanamam. Doktora gidince anladım düşük yaptığımı. Altı yıl çocuğum olmadı” (G-7).

İlk hamileliklerinde düşük yapmış olan kadınlar sonraki hamileliklerinin riskli geçtiğini anlattılar. Kadınlar için bu süreç sadece bedensel değil ruhsal olarak da zor geçmekteydi. Beklenen bebeği doğuramamak kendilerini eksik, işe yaramayan biri gibi hissetmelerine neden olmuştu. Bu sürecin halen devam ettiğini anlatan yirmi dokuz yaşındaki G-32'nin sözleri şu şekildeydi:

“On altı yaşında evlendim. Düşük yaptım. Şuan iki çocuğum var. Beş aylık hamileydim iki hafta önce bebeğimi aldırma zorunda kaldım. Hamileliklerim riskli oldu her zaman. Psikolojimi çok kötü etkiledi. Halen etkiliyor. Kötüyüm” (G-32).

Kendisinden on yaş büyük amcasının oğuluyla evlendirilen G-18 ise on beş yaşında hamile kalmıştı. Bu duruma halen anlam veremiyordu:

“Nasıl evlendim nasıl hamile kaldım bilmiyorum. Kendime halen inanamıyorum. Evlenmem de doğumum da çok zor oldu. Erken doğum yaptım. Sekiz aylıkken doğum yaptım. Kanamam çok oldu” (G-18).

Bazı kadınların geçirmiş oldukları sağlık sorunları sadece zorlu hamilelik döneminden ibaret değildi. On dört yaşında, kendisinden on iki yaş büyük biriyle evlendirilen G-20, ilk cinsel birleşme deneyimi sonrasında yaşadığı ciddi sağlık sorunlarını şöyle anlattı:

“O büyük adamdı ben çocuktum. En büyük sorun buydu. Bu kadar yaş farkının olması yanlıştır. Kocamın ailesi çok zengindi. Görücü usulü evlendik. Evlenmemiz için yaşımı büyüttüler. Zorla evlendirildim. Rüşvet vererek resmi nikâhımız da yapıldı. Ben güzel bir kadınıym. Güzel olduğum için küçük yaşta zengin bir adamla evlendirildim. Çok zulüm gördüm, acılar çektim. Olumsuz bir sürü sonucunu yaşadım küçükken evlenmenin. Cinsel

ilişki sırasında iç organlarım zarar gördü. Apandistim patladı. Ameliyat ettiler. Küçüktüm bir şey anlamıyordum. Karnım açık kaldı. Hastanede bir ay yatmak zorunda kaldım. Sekiz aylık hamileyken doğumum tehlikeli diye hastaneye yatırdılar yine. Yirmi sekiz gün yattım. Karnımda kist oluştu. Toplam üç ameliyat geçirdim” (G-20).

Görüştüğüm kadınlar arasında iki kadın on üç yaşında evlendirildiğini söyledi. Bunlardan biri olan G-23, sağlık sorunlarının devam etmekte olduğunu şöyle ifade etti:

“O yaşta evlenmek iyi bir şey değildir. Nasıl oldu anlamadım. Bana dediler ki evlendin. Küçüktüm. Kayınvalidemle on beş sene birlikte yaşadık. Zordu. Koca evinde ağlıyordum eşya için. Ben sanyordum ki evlenmek yiyip içmek, güzel giyinip gezmelere gitmektir. Öyle olmadı. Çocuklarım oldu. Kocamı hiç sevmedim. Uyuşturucu kullanıyor. Türkiye’de hapse girdi çıktı. Bana zulmetti. Yirmi bir yıldır çekiyorum onu. Rahmimden rahatsızım. Sekiz gün önce yine bir ameliyat geçirdim. İlk gebeliğimden sonra kistler oluştu. Sürekli tedavi oluyorum” (G-23).

On üç yaşında evlendirilen bir diğer görüşmeci G-44, yaşadığı fiziksel sorunlar, eşi ile aralarında büyük yaş farkı olması ve maruz kalmış olduğu şiddet nedeniyle psikolojik anlamda da zorlu bir süreç yaşadığını şu şekilde anlattı:

“On üç yaşında evlendirildim. Yirmi iki yaş benden büyüktü kocam. Fikrimiz farklıydı. Hiç anlayamadık. Amcamın oğlu oluyordu. Yaşım tutmuyordu ilk evlendiğimiz yıl. İki yıl sonra resmi nikâhımız yapıldı. İlkokula giderken beni okuldan aldılar, evlendirdiler. Zorla evlendirildim. Çocuk yaşında oyundan alınıp istemediğim bir şekilde evlendirildim. Kocam benim babam gibiydi. Ne desem kabul etmiyordu, onun istediği gibi oluyordu. Gerdek gecesi ağzımı kapattı. Beni dövdü. Bayıldım. Sonrasını hatırlamıyorum. Ondan çok korkmuştum. Zaten korktuğum için beni dövmüştü. Cinsel ilişkiye gitmeyi kabul edemiyordum. Kimse bana bir şey anlatmamıştı. Neyi nasıl yapacağımı bilmiyordum, küçüktüm. Daha adet olmadan evlenmişim. Evlendikten iki yıl sonra adet oldum. Üçüncü yıl doğum yaptım. En büyük oğlum 1996 yılında doğdu. Ben on altı yaşında çocuk doğurdum. İkinci çocuğumu 1997’de doğurdum. Psikolojim evlendiğim ilk gün bozuldu. Zordu benim için. Böyle bir hayat herkes için zordur. Beni bu hale akrabalarım getirdi. Babam adet olmadan evlendiğimi öğrenince kalp krizi geçirip öldü. Annemi hiçbir zaman affetmeyeceğim. Onunla konuşmuyorum. Beni bu hale annem sürükledi” (G-44).

Erken evliliklerde fiziksel ve psikolojik yıpranma en çok vurgulanan sonuçlar olarak ifade edildi. Çocuk yaşta evlendirilen kadınlardan biri olan G-17, olumsuz deneyimlerin kendisini güçlendirdiğini anlattı. Yıllar geçtikten sonra ne kadar zorlu bir dönem geçirdiğini anladığını vurguladı ve bundan büyük bir ders çıkardığının altını çizdi. Bu dersi, kendi kızını erken yaşta evlendirmeye engel olmasıyla şöyle ifade etti:

“Evlendiğimde on altı yaşındaydım. Görücü usulü evlendik. Zaten kuzendik. Amcaoğlumdur kendisi. Resmi nikâhımız var. Beni zorla aldı, ben istemiyordum. Sonra sevdim onu ama o beni sevmedi. Evlenmeden önce her şey süperdi. Babamın evinde çok rahattım. Evlendikten sonra kayınvalidem her şeye karışmaya başladı. Benim için çok zordu evlenmek.

İstemiyordum. Bedenim de zihnim de mahvoldu. Çocuklar doğurdum sonra. İlk bir şey anlamadım. Gelen giden oluyordu. Yıllar sonra anladım. Kızımı gelin edince anladım ne kadar erken evlendiğimi. (ağlamaya başladı). Bilmiyordum bana ne olmuştu. Nasıl evlenilir o zaman öğrendim. Kızımı yirmi yaşında evlendirdim. Onu erken evlendirmedim. Çocukken evlendiremezdim” (G-17).

Mülakat gerçekleştirdiğim kadınların bazıları çocuk yaşta gerçekleştirdikleri evlilikleri anlatırken yaşamış oldukları zorlukların büyüklüğünü sorduğum sorularla fark etmekteydiler. Erken evlilik yapmış olan kadınlar yıllar önce deneyimledikleri anları anlatırken duygusal anlar yaşadılar. Geçirdikleri riskli hamileliklerin ya da bebek düşürmelerinin fiziksel olarak hazır olmamanın bir sonucu olduğunu yüzlerindeki şaşkınlıkla gösterdiler. Bu anlamda yaptığım mülakatlar ufak da olsa kadınlar için erken evlilik konusunda farkındalık yaratmıştır. Suriye’de erken evlilik gibi bir ayırımın olmadığını, bu soruların Türkiye’de sorulmuş olmasının kendilerinde önemli derecede farkındalık oluşturduğunu ifade ettiler. Bu nedenle yaşadıklarına halen inanmakta güçlük çeken görüşmeciler oldu. Bir kısmı ise erken evliliği kaçınılmayacak bir kader olarak tabir etti. Erken evliliğe zorlanan kadınlar ciddi sağlık sorunları yaşadıklarını anlattı. Aynı zamanda kendilerinden dünyaya bir çocuk getirmelerinin beklendiğini ifade ettiler. Sadece ilk cinsel birleşimi değil, sonrasında devam eden riskli hamilelikler ve düşük yapmak verilen örnekler arasındaydı. Fizyolojik ve psikolojik kalıcı sorunlara neden olan bu durumlar çocuğa yönelik şiddet ve istismar boyutunun ciddiyetini gösterir niteliktedir.

Erken evlilik yapan bazı çocuklar üvey anne şiddeti nedeniyle evliliği bir kurtuluş olarak görmekte-dirler. Evlendikten sonra ise kayıncıvalide, görümce şiddetine dönüşen bu durum kadının hemcinsine yönelik cinsiyetçi tutumunu örneklemektedir. Evlenmeden önce olduğu gibi evlendikten sonra da kadının söz hakkının olmaması devam etmektedir. Bu nedenle erken evlilik büyük pişmanlıklara neden olmaktadır. Geniş aileye gelin gittikten sonra sadece kocanın değil evde yaşayan diğer kişilerin de isteklerini yerine getirmek zorundadırlar. Aynı zamanda evin diğer işlerini yapma sorumlulukları da artmaktadır.

Erken evliliklere eşlik eden yaş farkı, kadın erkek ilişkilerindeki eşitsizliği arttıran bir etken olarak durmaktadır. Yasalar ve uygulamalar arasındaki farklar nedeniyle de erken evlilikler dini nikâhlarla meşrulaştırılmaktadır. Bu da erken evliliklerin olağan karşılanmasına ortam hazırlamaktadır. Mülakat gerçekleştirdiğim

kadınların bir kısmı kendilerini evlendikleri erkeklerden küçük olması gerektiğine o kadar inandırmıştı ki bunu kadının erken yaşlanmasıyla bile açıkladılar. On üç yaşında başlayan bu evlilikler fiziksel, cinsel, psikolojik birçok şiddet türünü içermektedir. Görüşmecilerim, erken evliliklerin Suriye sınırları içinde kalmadığı, göç ettikleri Türkiye’de de devam ettiğini anlattılar. Şimdi göç eden kadınların Türkiye’deki erken evliliklerini tartışacağım.

3.4. Yasal Olmayan/Gizli Şekilde Devam Eden Çocuk Evlilikler

Suriye’de çocuk yaşta evlendirilen kadınlar erken evlilik deneyimlerini anlatırken artık yetişkin bireyler olarak konuşmaktaydılar. Bir kısmı yaşadıkları travmayı henüz atlatmış olamasa da genellikle yıllar önce geçirdikleri bu dönemin etkilerini aktardılar. Tüm görüşmeciler arasında G-1’in durumu farklıydı. Mülakat sırasında henüz on yedi yaşında olması ve iki evlilik deneyimlemesi G-1’i farklı kıldı. Çocuk yaşta evlendirilen başka kişilerle mülakat yapmamış olsam da görüşmeciler çevrelerinde çocuk yaşta yaptırılan evlilikler hakkında bilgi verdiler. Türkiye’de yasal olmaması nedeniyle gizli tutulan çocuk gelinlere sahada ulaşmak zor oldu. Aynı zamanda görüşmecilerin bir kısmı erken evliliklerle ilgili konuşmak istemedi. Dolayısıyla bu bölümde bir çocuk gelin görüşmecim G-1’in deneyimlerini, bir de bir kısım göçmen kadının çevrelerinden vermiş oldukları çocuk gelin örneklerini ele alacağım.

G-1, Suriye’de iken lise eğitimine devam ederken Türkiye’ye gelmesiyle birlikte eğitimini yarıda keserek on altı yaşında evlendirilmişti. Görüşmeci mülakat sırasında sekiz aylık hamileydi. İlk evliliğini on altı yaşında kendisinden on bir yaş büyük bir akrabası ile yapmak zorunda kalmıştı. Ailelerin kendi aralarında anlaşıp karar verdiğini, bu konuda herhangi bir söz hakkının olmadığını şu sözlerle anlattı:

“İlk evliliğim Türkiye’de oldu. On altı yaşındaydım. Suriye’den bir akrabamızın oğluydu. Evlendikten beş ay sonra boşandık. Evlenirken bir kâğıt imzalanmıştı aramızda. Bu kâğıt evlilik sözleşmesiydi. Resmi bir kâğıt değil, sonradan öğrendim. Kendi dilimizde ailemiz ve imam arasında imzalanmış bir kâğıttı. Boşanma durumunda bize ödenmesi gereken ücret yazıyordu. Evliliğimde sorunlar yaşadım. Kocam ve ailesi bana kötü davranıyordu. Boşanırken sözleşmede yazan parayı vermediler, taktıkları altınları almak istediler. Bir yüzük ve bir kolyeydi. Babama da başlık parası vermişler. Bu yüzden bir sürü sorun yaşadık. Babamın evine döndükten sonra kocam tehdit mesajları gönderdi. Sonra boşandık” (G-1).

Mülakat sırasında G-1'den aileler arasında imzalanmış olan kâğıdı göstermesini istedim. Gösterdiği kâğıt Arap alfabesiyle imzalanan bir evlilik sözleşmesiydi. Türkiye'de herhangi bir geçerliliği olmadığı konusunda G-1'i ve ailesini bilgilendirdim. Tercümanın çevirisine göre söz konusu sözleşmede evlenen tarafların boşanma durumunda ödemesi gereken miktar ve imam ile şahitlerin imzası vardı. Sözleşmede yazılan kurallara uyulmaması nedeniyle boşanma sürecinde zorluklar yaşamıştı. Bu sözleşmeye göre çocuğun para karşılığı verilip alınması söz konusuydu. Bununla birlikte G-1 şiddete maruz kalmıştı. İkinci evliliğini yaklaşık bir yıl sonra yani on yedi yaşında yeniden çocuk gelin olarak gerçekleştirmişti:

“Bir yıl sonra ikinci kez evlendim. Bu da akrabamızdı, Suriyeliydi yani. İyi bir aile dediler bana. İlk evliliğimden sonra üniversiteyi kazanmıştım, sosyoloji bölümünde okuyordum. Evlenince okulu bıraktım. İstanbul'a taşındım. Bu kez resmi evlilik olmasını istiyordum. Yaşım on yedi olduğu için ailemden muvafakatname aldık. İstanbul'da resmi nikâh yapılacağını söylediler ama yapmadılar. Evlendikten iki ay sonra hamile kaldım. Birkaç hafta sonra doğum yapacağım ama babası İstanbul'da ben burada. Resmi olarak evli değildik zaten. Şimdi bir çocuğum olacak. Ne yapacağımı bilmiyorum. Tek istediğim şey bir daha evlenmemek. Evlilik iyi olmadı. Her şey kötü oldu hayatımda. Evlenmeseydim okusaydım daha iyi olacaktı. Annem diyor ki iyi bir hayat yaşayayım diye evlendirmişler beni. Evlenince iyi bir hayatım olmadı ama. Şimdi eve geri döndüm. Büyük bir karanlığın içindeyim. İnanmak istemiyorum” (G-1).

İkinci evliliğini yaparken birinci evliliğinde olduğu gibi sadece dini bir nikâhla evlenmek istemiyordu ancak resmi nikâh için gerekli olan evrakları hazırlamasına rağmen eşi buna yanaşmamıştı. İki evlilik arasında eğitimine devam etmeye karar vermiş ancak ikinci evliliği de eğitimini sekteye uğratmıştı. G-1, ikinci boşanma deneyimiyle birlikte hamileliğinin bedensel ve ruhsal olarak zorlu bir süreç geçirmesine neden olduğunu dile getirdi. Zor bir hamilelik geçirdiğini şu sözlerle ifade etti:

“Hamileliğimin ilk ayları çok kötü geçti. Yataktan kalkamıyordum. Kilo verdim. Doktora gittiğimde iyi beslenmem gerektiğini söyledi. Yoksa bebek kötü olurmuş. Yemeğe çalışıyorum şimdi. Belim çok ağrıyor. Vücudum sanki benim değil gibi hissediyorum. Ellerim ayaklarım şişiyor. Bu yüzden dışarı pek çıkmıyorum. Bazen rüyamda yoğun bakımda olduğumu görüyorum. Meğer tüm yaşadıklarım gerçek değil rüyaymış gibi. Keşke bir hastanede gözlerimi açsaydım ve bana yaşadıklarımın gerçek olmadığını söyleselerdi. (ağladı) Boşandığım için arkamdan çok konuşuyorlar, dedikodumu yapıyorlar” (G-1).

Yaşadıklarına inanmak istemediğini belirtirken yaşadığı travma sonrası psikolojik zorlukları anlattı. Mülakatın bu sürecinde araştırma sürecine ufak bir mola vererek feminist yöntemin gerektirdiği biçimde görüşmemi devam ettirdim. Bu

sebeple öncelikle mesleğim gereği G-1'e psikolojik destek sağladım. Daha sonra sahip olduğu haklar ve koruma mekanizmaları konusunda bilgi verdim. Ayrıca başvurabileceği kurum ve kuruluşlara yönlendirme yapabileceğimi belirttim. Mülakatımıza evlenmiş olduğu iki erkekle de aralarındaki yaş farklarına ve bu farkların etkileriyle devam ettik:

“İlk eşimle on bir, ikincisiyle on yaş yaş fark vardı. Benden büyük olmaları sorundu. Kafa olarak anlayamıyorduk. Farklı insanlardık. Çok vesvese yapıyordu. Ben daha rahat biriyim. Bir de beni beğenen erkekler oluyordu. Çünkü ben daha gencim. Kocam yanımda yaşlı kalıyordu. İstanbul'da beni rahatsız edenler bile oldu. Ama kocam bunu kabul etmedi. Çünkü o kendisiyle beni yakıştıyordu. Bence biz yakışmıyorduk” (G-1).

Aradaki yaş farkı nedeniyle eşinin kendisini kıskandığını, kıskançlık krizleri sebebiyle de hayatını kısıtladığını anlattı. Evlilik sürecinde maruz kaldığı şiddet durumlarını şöyle anlattı:

“İki eşimden de şiddet gördüm. Zaten bu yüzden evden kaçtım. Beni bir yere bırakmıyordu (ikinci evliliğinden söz etti). Ben dışarı çıkmak istediğimde evde otur diyordu. Bir gün dinlemedim, beni dövdü hem de hamileyken. Ben de sığınma evinde kaldım. Sığınma evinde ve derneklerde kadın haklarıyla ilgili beni bilgilendirdiler. Şimdi biliyorum. Evlenmeden önce bilmiyordum. Sonra ailemin yanına geldim. Şimdi barışmak istiyor ama ben istemiyorum. İlk kocam de beni dövmüştü. O hem dövüyordu hem de sürekli bağırtıyordu bana” (G-1).

Evlendiği erkeklerin psikolojik, sözlü ve fiziksel şiddetine maruz kalması nedeniyle evi terk ettiğini, maruz kaldığı şiddetten sonra kadına yönelik şiddetle mücadele eden dernek ve kurumlara ulaşarak kadın ve çocuk hakları konusunda bilgilendiğini açıkladı. Başından geçmiş olan evliliklerle ilgili genel bir değerlendirme yapmasını istediğimde şunları söyledi:

“Evliliklerim hataydı. Erkek olsaydım bunlar başıma gelmezdi. O zaman da başka şeyler olurdu ama bir çocuk dünyaya getirmedim en azından. Okumayı çok istiyordum ama geçmem gereken sınavlar Türkçe olunca çok zorlandım. Ama sınavlara tekrar gireceğim. Beni koruyacak birilerinin olmasını istiyorum. Ailem benim için iyi kararlar almadı. Koruyacak birileri beni kontrol etsin istiyorum” (G-1).

Görüşmeci evlilik deneyimini kadının ve erkeğin aynı şartlarda gerçekleştirmediğini hamile kalmasıyla anlattı. G-1'in bu ifadesi evlilik deneyiminde kadının dezavantajlı bir konumda olduğunu gösterir niteliktedir. Başvurmuş olduğu kadın merkezlerinde edindiği bilgilerden yola çıkarak ailesinin yanında güvende olmadığını da ekledi. Türkiye'de erken evliliğin yasal olmaması ve sahip olduğu hakları konusunda da bilgileneceği bu süreçte kendisi için önemlidir. Bu sayede

maruz kaldığı şiddete son vererek evi terk etme kararı alabilmiştir. G-1, çocuk yaşta evlendirilen başka kişileri de tanıyordu:

“Küçük yaşta evlenenler var biliyorum. Haksızlığa uğradığını düşünüyorum. Adam çalışıyordu. Daha sonra çalışmadı. Kadına düğünde takılan altınlarını alıp boşandı kadından. Resmi nikâhı yoktu tabii. Genelde böyle şeyler duyuyoruz. Resmi evlilikler yapmıyorlar böyle olunca rahat boşuyorlar. Benim yaşadığım gibi” (G-1).

Türkiye’de erken evlilik yaşayan başka bir mülakat gerçekleştirmedim ancak görüştüğüm kadınlar çocuk yaşta evlilik yapan göçmen kadınlardan örnekler verdi. Yasal olmaması nedeniyle soruyu cevaplarırken tereddüt yaşayan birçok kadın oldu hatta soruyu cevaplamak istemeyenler de vardı. Cevaplayanların ise verdikleri örnekler daha çok Türk erkekleri ile evlenen çocuk gelinlerdi:

“Eltimin kızı on sekiz yaşından küçük daha. Tam yaşını bilmiyorum ama çocuk gibi. Bir Türk ile evlendirilecekti. Dediler kız da istiyormuş. Bence onun için bir kurtuluş. Ailesi çok fakirdir. Evlenirse kendini kurtarır. Evleneceği adamın ailesi çok zenginmiş. Çocuk daha ama vazgeçmez o da evlenir. Suriyeli biriyle evlense daha mı iyi olacak sanki. Onlar da kötü davranıyor. Kocasından şiddet gören Suriyeli çok kadın tanıyorum. Biz Suriyeliler böyleyiz. Erken evleniriz. Ben geç evlendim ama çalışıyordum anneme bakıyordum. Yoksa erken evlenirdim. Para ile ilgili bir şey değil. Biz böyleyiz. Normal olan budur” (G-2).

Suriyeli kadınların genellikle küçük yaşlarda evlendiğini ifade eden G-2, verdiği örnekte erken yaşta evlenecek olan çocuk için evlilikle hayatının daha iyi olacağını vurguladı. Türkiye’ye 2012 yılının başlarında göç etmiş olan G-6 ise bunun tam tersi düşüncüyü savunuyordu:

“Türkler Suriyeli kadınlarla resmi evlilik yapmıyorlar. Kadınlar eziyet görüyor. Erkekler çocuklarla evleniyorlar. Dövüyorlar. Böyle en az on kişi tanıyorum. Kız kardeşim bir örneği. Daha küçük yaşta kuma gitti. Suriyeli adamlar kızlarını satıyor. Kuaşöre gelin başı yaptırıyorlardı” (G-6).

Otuz yedi yaşındaki G-6, G-2’nin ifade ettiği gibi erken yaşta evlendirilen çocukların daha iyi hayatlar yaşadıklarını değil aksine çocuk evliliklerin olumsuz sonuçlarını vurguladı. On beş yaşında evlendirilen G-7, çocuk evliliklerin nedeni ile ilgili şu yorumu yaptı:

“Dört, beş kadın tanıyorum. Kuma gittiler. Küçük evlendiriyorlar genelde. Bu çok yanlıştır. Ben yaşadım biliyorum... Bir tane Türk komşum var, geçenlerde ağlıyordu. Kocam bir tane Suriyeli getirmiş diyordu. Suriyeli kadınlar istiyor ama. Para için evleniyorlar. Çaresizlikten oluyor. Bence mağdurlar. Çoğu çocukken evleniyor. Yaşı büyük olan kadınlar için hiç fark etmiyor” (G-7).

Ekonomik durumun çocuk evliliklerde önemli bir belirleyici olduğu başka mülakatlarda da ifade edildi:

“Kız çocuklarını küçük yaşta zengin erkeklere satan aileler var. Onları evlilik değil. Günah işliyorlar. Aileler sırf para almak için çocuklarını evlendiriyor. Çocuklar mağdur oluyor” (G-30).

Evliliklerin genellikle daha iyi koşullarda yaşamak için gerçekleştiğini ancak küçük yaşta evlendirilmenin iyi bir şey olmadığını günah, ayıp, suç olduğunu söylüyorlardı:

“İyi evlilikler yapanlar da var kötü örnekler de. Bazı babalar kızlarını satıyor küçük yaşta bu çok kötü mesela. Böyle şeyleri konuşmak günahdır. Duyduğum şeyler var ama söylemek istemiyorum. Günah onların boynuna olsun. Babaları ölen Suriyeli bir aile var. On dört kardeş gençler, her gün kavga ediyorlar. Para için kız kardeşlerini satıyorlarmış. Halep'ten tanıdığım bir aile var. İki kızı da Suriye'de evliydi. Kocaları orada kızlar burada. Anneleri kızlarını erkeklere satıyor. Kızlarına makyaj yaptırıp sokağa çıkarıyor. Ama bazıları da evleniyor, evlendikten sonra mutlu oluyor. Benim ara buluculuk yaptığım evlilikler oldu. Çok mutlular şimdi. Suriyeli kadınlar kocalarına düşkündürler. Erkeğine en lezzetli yemekleri yaparlar, kocalarının sözünü dinlerler, erkeklerini mutlu ederler. Türk kadınları kocalarına hiç iyi bakmıyor. Bu yüzden Türkler Suriyeli kadınlarla evleniyorlar. Erkekler kendilerine iyi bakacak kadınları isterler. Suriyeli kadınlar yüksek sesle konuşmazlar, kocalarının yanında susarlar. Burada kadınlar çok dırdir ediyor. Bir de Suriyeli kadınlar erkek çocuk doğururlar. Türk kadınları hep kız doğuruyor. Erkekler bu yüzden Suriyelilerle evlenmek istiyor. Bizde kadın böyledir. Şeriat kanunları vardır. Mirasta kadın bir alıyorsa erkek iki katını alır. Kadın erkek eşit değildir. Benim babam eşit dağıttı ben de erkek gibiydim. Bizde erkek konuşur kadın susar” (G-11).

On yıllık evli olan G-11 bir yandan çocuk evliliklerin ekonomik nedenlerle gerçekleştirildiğini ifade ederken diğer yandan cinsiyetçi söylemlerle Suriyeli kadınları övdü. G-11'e göre, kocalarına düşkün olmaları, lezzetli yemekler yapmaları, erkeğin sözünden dışarı çıkmamaları hatta konuşmamaları, erkek çocuk doğurabilmeleri Türk erkeklerinin Suriyeli kadınlarla evlenme nedenleriydi. Aynı zamanda tüm bu özelliklerin şeriat kanunlarıyla ilişkisinin altını çizdi. Ekonomik nedenlerle erken yaşta evlendirilen kız çocuklarına başka bir örnek de şu oldu:

“Çok var çevremde. Mesela biri arkadaşım. Mutlu bir evliliği var. Herkes onun gibi şanslı değil. Kuzenimi on üç yaşında evlendirdiler. Kocasını kırk küsur yaşındaydı. (Düğün fotoğraflarını cep telefonundan gösterdi). Babası kızını zengin bir aileye sattı. Karşılığında ev aldılar. Şuan oğlu üç yaşındadır. Kötü örnek çok verebilirim. Mardin merkezinde kadına kötü davranıyorlar. Ceylanpınar bir de Kızıltepe kadın için kötü ilçeler. Suriye'de Rasulayn gibi. Erken yaşta evlendiriyorlar bir sürü çocuk doğurtuyorlar bir de aynı evin içinde kuma var bir sürü. Resmi evlilik hiç yok. Bütün bu evlilikler zorla yaptırılıyor” (G-19).

Mülakatlarda ekonomik zorluklar yaşayan sadece göçmen kadınlar değil Türk erkekler için de geçerli bir neden olarak anlatıldı. Suriyeli kadınlarla ekonomik

zorluklar nedeniyle evlenildiğini vurgulayan görüşmeciler çoğunlukta idi. Suriyeli kadınlarla evlenmenin maddi olarak daha uygun olmasını yaklaşık beş yıldır Türkiye’de yaşayan G-36 şöyle ifade etti:

“İki yeğenim Türklere gelin gitti. İkisi de mutlu. Biraz erken evlendiler. Bir de ucuza tabii. Suriyelilerde başlık parası yok artık. Biz savaştan kaçtık, hayatımızı zor kurtardık. Kadınlar Suriye’de Deaş’tan kurtuldu. Burada yine zulüm gördüler. Türk erkekleri çocuk da olsa Suriyelileri ucuza alıyorlar. Yaş farkı çok oluyor. Yirmi yaşındaki kadını altmış yaşında erkekle evlendirdiler mesela. Benim bir akrabam vardı. Kızı on sekiz yaşında evlendirdiler. Nikâh kıymadılar. Doğum yaptıktan sonra erkek tarafı bebeği alıp gitti. Kadın çok kötü günler geçirdi, en sonunda burada duramadı, Suriye’ye geri döndü. Böyle şeyler insanlığa sığmıyor. Sadece Türk erkekleri değil, parası olan Suriyeli erkekler de kadınları kullandı. Kızlarını veren aileler diyor ki mecburen verdik, paramız yoktu, diyorlar” (G-36).

Çocuk yaşta evliliklerin yasal olmaması nedeniyle dini nikâh ile gerçekleştirildiğini, bu durumun erkekler için avantaj kadınlar için ise dezavantaja dönüştüğünü şu ifadelerle açıkladılar:

“Kız kardeşim Ankara’da yaşıyor. O bir şey anlatmıştı. Orada genç kızlarla imam nikâhi kıyıp evleniyorlarmış. Altınla kandırıp sonra da baba evine gönderiyorlarmış. Evlenmiş gibi yapıp kızları kullanıyorlarmış. Bu kızların aileleri sussunlar diye başlık parası veriyorlarmış bir de. Çok kötü” (G-40).

Türkiye’ye 2015 yılının başlarında göç etmiş olan G-40’a göre evliliklerin resmi bir biçimde gerçekleşmemesinden dolayı erkekler kadınları cinsel olarak istismar etmekteydi. Yaklaşık dört yıldır Türkiye’de yaşayan G-10, cinsel istismara şu örneği verdi:

“Evlenseler iyi evlenmiyorlar kandırıyorlar. Çok duydum. Kuma bile olsa daha iyi. Kullanıp sokağa atıyorlar kızları. Muhtara bunu da şikâyet ettim dedim ki Mardinli erkekler Suriyeli kadınları taciz ediyor. Aralarında küçük yaşta olanlar da var günahıdır, dedim. Bazı Suriyeli kadınlar da kocaları bile olsa başka erkeklerle yatıyor. Namusları yok günahından korkmuyorlar. Ayıp” (G-10).

G-10 bir yandan cinsel olarak kullanılan çocukları anlatırken diğer yandan kadınların günah işleyerek erkeklerle cinsel ilişkiye girdiğini anlattı. Kadının iyi evlilikler yapmasının erkeğin niyetine bağlayan kırk yaşındaki G-28, şunları söyledi:

“İyi evlilikler yapan da var, benim gibi kötü evlilikler yapan da. Midyat’ta yaşarken on beş yaşında Suriyeli bir kızı evlendirdiklerini gördüm. Evlendiği adam babası yaşındaydı. Kötü davranıyorlardı kıza. Bazen iyi evlilikler de oluyor. Yeter ki kimse kimseyi kandırmasın. Kıymet bilmek çok önemlidir. Kadın her zaman mağdur olabilir. Erkek iyi davranırsa kadın mağdur olmaz” (G-28).

Ekonomik ya da cinsel nedenlerle gerçekleşen erken evliliklerde mağdur olanın kız çocuğu olduğunu ifade eden G-31, erkeklerle kadınların yaşadıkları deneyimlere şöyle bir yorum yaptı:

“Mesela erkek küçük kızla evleniyor. Kız büyüdükçe fikirleri değişiyor. Bu yüzden sorunlar yaşanıyor. Erkek aynı kafadır, değişmez. Ama kadın değişiyor. Fikri değişir, bambaşka biri olur. Bu yüzden belirli bir olgunluğa gelmeden evlenmemeli kadınlar. Çocuk yaşta evlenen her kız çocuğu mağdurdur. Para çözüm değildir. Sevmek önemlidir” (G-31).

On beş yaşında evlendirilen G-39, her ne kadar erken evliliklerle ilgili olumsuz yorumlar yapmış olsa da kendi kızını çocuk yaşta evlendirme gerekçesini şu sözlerle açıkladı:

“Ben kızımı on yedi yaşında evlendirdim. Çünkü korktum. Ben de erken evlendim. Çok kötü sonuçları oldu ama evlenmeseydi daha kötü şeyler başına geçecekti. Onu kullanacaklardı. Türk erkekleri peşinden çok koşturdu ama resmi evlilik yapmayacaklardı. Kuaförde çalışıyordu, iş çıkışı onu takip edip rahatsız ediyorlardı. Suriyeliye verdim kızımı. En azından akrabamızdır” (G-39).

Savaş ve şiddet olaylarında kadın bedeninin savaş haline getirilerek cinsel şiddet ile yenilen tarafın zayıflığını ispatlama halini (Buz, 2006) ilk bölümde tartışmıştım. Bu iletişim biçimi, kadın bedeni üzerinden tanımlanan namusu koruma (Ergün, 2014) amacı ile erkeklerin birçok kadınla evlenmelerine neden olmaktadır. Bu durumu örnekleyen mülakatlarda çocukların evlendirilmesi örnek verildi. Erken yaşta evlendirilmenin savaş sonrası yaşanan korku ve endişelerle ilgili olduğunu ifade eden G-9 ise şunları söyledi:

“Akrabalarımız kızlarını çok küçük yaşta evlendirdiler. Savaştan sonra daha da arttı. Herkes korktu. Deaş'ın kızlarını kaçırmamasından korktukları için erken yaşta evlendirdiler. Evlenince ailenin sorumluluğu olmuyor çünkü. Kafaları rahat oluyor. Yoksa Deaş evli kadınları da alıyor. Aileler kızlarının sorumluluğundan kurtulmak için erkenden evlendiriyor” (G-9).

Mülakatlarda çocuk evliliklerin nedeni çoğunlukla ekonomik nedenlerle açıklandı. Erken yaşta evliliklere örnek veren kadınlar ise çoğunlukla Türk erkeklerinin yapmış oldukları evlilikleri aktardı. Mülakat esnasında hamile bir çocuk gelin olan G-1'in geçirmiş olduğu iki evlilik de Suriyeli akrabaları ile yaptırılmıştı. Erken evliliğine eğitiminin yarıda kesilmesi, şiddete maruz kalması, zor hamilelik süreci geçirmesi gibi durumlar eşlik etmişti. Erken evlilikler G-1'de olduğu gibi para ya da altın karşılığı yapılmakta, bu ücretler kıyılan dini nikâhta belirlenmekteydi. Resmi nikâhın yapılmaması erkek için avantaj sağlamaktaydı. Bu sayede erkek,

kadının ve doğacak çocuğun sorumluluğu almayabiliyordu. Aynı zamanda cinsel istismarın da yolunu açmış oluyordu. Kadınlar erken evlendirilen çocuklara yönelik cinsiyetçi söylemleri de görüşmeler esnasında ifade ettiler. Erken evliliklerde çiftler arasındaki yaş farkı da ön plana çıktı. Çocuk yaşta yapılan evlilikler görüşmeciler tarafından genellikle ayıp, günah, suç olarak açıklandı. Erken evliliklerde ekonomik nedenlerin hem erkek hem de kadın için en önemli belirleyici olduğu konusunda çoğu görüşmeci hemfikirdi.

Evliliğin on sekiz yaş altında yapılması bir kısım görüşmeci için olağan bir durum olarak görülmektedir. Çoğu için ise günah, ayıp, suç gibi ifadeler karşılık gelmektedir. Türkiye’de yasal olmayan ve gizli şekilde devam eden çocuk evliliklerde dini nikâh, polijini evlilikler ve çiftler arasındaki yaş farkı kadınların mağduriyetini arttıran durumlardır. Çocuk olması nedeniyle okula gitmesi gerekirken eğitim hakkının elinden alınması, evlilikte söz hakkının olmaması, şiddete maruz kalması ve cinsel birleşme/hamilelik gibi durumlarda ciddi sağlık sorunları yaşaması çocuk evliliklerinin istismar boyutunu ortaya koymaktadır. Çocuk yaşta maruz kalınan şiddet ve istismar, psikolojik travmaya hatta çocuk doğurmak gibi geri dönüşü mümkün olmayan durumlara da sebebiyet vermektedir. Resmi evliliğin yapılmaması dinen kabul görmesi nedeniyle cinsel istismarı meşrulaştırmaktadır. Ailelerin para karşılığı kızlarını Türk erkekleri ile evlendirmesi resmi evlilik olmadığı için boşanma durumunda maddi ve manevi zarar görmelerine, mağdur olmalarına neden olmaktadır. Türk erkekleri ise başlık parası, altın gibi geleneksel evlilik uygulamalarında daha ucuz olması nedeniyle Suriyeli çocuk gelinleri tercih edilmekte, dini nikâh ile istedikleri zaman boşanabilmektedir. Erken yaşta evlilikler her durumda kız çocuğunun mağduriyeti söz konusu olduğu bir evlenme biçimidir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ve kadın merkezleri söz konusu mağduriyetlerin yaşanmaması, çocuk evliliklerin önlenmesi ve olumsuz sonuçlarla baş etme mekanizmalarının geliştirilebilmesinde önemli rol oynamaktadır.

3.5. Suriye’de Polijini Evlilikler/Kumalıklar

Çok eşli olma durumu, polijini evlilik olarak erkeğin birden fazla kadınla evli olmasıdır (Kaya, 2017: 60). İlk bölümde tartıştığım üzere çok eşli evlilikler tıpkı

çocuk evlilikler gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten ve büyüten bir evlilik biçimidir. Bu evlilik biçimini deneyimleyen görüşmeciler deneyimledikleri cinsiyet eşitsizliklerini mülakatlarında aktardılar. Çocuk evlilikte olduğu gibi çok eşli evliliğin bir parçası olan kadınlar hakkında konuşmak istemeyen görüşmeciler oldu. Görüştüğüm kadınların on ikisi eşlerinin çok eşli evlilikler yaptığını ifade etti. Bunların üç tanesi erken yaşta evlenmiş kadınlardı. Dördü ise eşlerinden boşanmıştı. Mülakatlarında, bu gibi evliliklerde karşılıklı bir memnuniyetin olduğunu, erkeğin evli olduğu kadınlara eşit davrandığı müddetçe herhangi bir sıkıntının olmayacağını ifade eden dört kadınla karşılaştım. Mülakat yaptığım kadınların on dördü ise eşinin çok eşli evlilik yapmak istemesi durumunda kabul etmekten başka çaresi olmadığını söyledi. Aynı zamanda bu görüşmeciler kumalığı çocukları için kabul edebileceklerini de ekledi. Kumalığı bu şekilde değerlendiren kadınların dışında kabul etmemesine rağmen kuması olan iki kadınla görüşme yaptım. Kumalığı asla kabul etmeyeceğini ifade eden yirmi yedi kadın ise erkeğin çok eşli evliliğinde kadının mağdur olduğunu ifade ederek çoğunluğu oluşturdu. Kumalık durumunda bazı kadınlar evliliği bitirme yolunu seçtiklerini, bazıları ise ekonomik özgürlükleri olması nedeniyle kuma kabul etmeyip bu konuda eşlerine karşı bir duruş sergileyebildiklerini belirttiler. Kuması olan kadınların bir kısmı evlendikten sonra kocalarının başka kadınlarla evlenerek üzerlerine kuma getirdiklerini anlatırken bir kısmı ise ilişkiye sonradan dâhil olduğunu yani kuma gittiğini aktardı.

Kadınların hamile kalamadığı hatta bazı durumlarda erkek çocuğunun olmadığı hallerde erkeğin kuma getirebilmesinin meşruluğunu savunan görüşmeciler oldu. Bazıları ise kumaları olmasa da kocalarının sürekli olarak başka bir kadınla evleneceğini tehdit ya da şaka yolu ile ifade ettiğini anlattı. Erkek kadının farklı şehirlerde yaşamak zorunda olduğu durumlarda dinen erkeğin başka bir kadınla evlenmesi gerektiği haller de çok eşliliğin bir diğer gerekçesi olarak anlatıldı. Görüşmecilerin bir kısmı kocalarının kuma getirememesini parasız, yaşlı ya da engelli olmalarıyla açıkladılar. Suriyeli erkekler resmi olarak dört kadınla evlenilebilmelerine rağmen bazıları evlendikleri ikinci kadınlarla resmi evlilikler gerçekleştirmemişler, sadece dini nikâhı yeterli bulmuşlardı. Görüşmeciler Suriye'nin bazı bölgelerinde kumalığın daha yaygın olduğunu; sosyo-ekonomik

olarak daha gelişmiş yerlerde ise kumalığa pek fazla rastlanılmadığını vurguladılar. Bazıları ise etnik kökene bağlı olarak kumalıkla karşılaşılabilceğinden söz etti.

Mülakatlar sırasında kadının doğurganlığı ile kumalık arasındaki ilişki birçok görüşmeci vurgulandı. Bir önceki bölümde Türkiye’de gizli şekillerde devam eden çocuk evliliklerin nedenlerini tartışırken Suriyeli kadınların erkek çocuk doğurmasına yönelik ifadeler yer vermiştim. Evlilikle birlikte kadına yüklenen doğurganlık yeteneği kadının kocasının tohumunu güvence altına alabilmesiyle değerli kılınır (Delaney, 2009: 61). Bu değer soyun devamını sağlayacak olan erkek çocukla karşılık bulmaktadır. Kadınlar erkek çocuk doğurarak sadece erkeği değil kendi konumlarını ve ekonomik güvencelerini de korurlar (White, 1994: 64-65). Bu nedenle çocuk doğuramayan ya da dünyaya erkek çocuk getiremeyen kadınların kumasının olması kaçınılmaz bir durumdur. Çocukları olmuyor diye ya da erkek çocukları olmadıkları için kocalarının kuma getirdiklerini şöyle anlattılar:

“Ben kuma gittim. Bir karısı vardı zaten evlendiğimizde. Kocam erkek çocuk istiyordu. Benimle bu yüzden evlendi. Dört ay birlikte yaşadık. Sonra karısı beyin kanaması geçirdi, öldü. Karısı ölünce çocuklarına da ben baktım” (G-12).

On yedi yaşında ikinci eş olan G-12 erkek çocuk doğurmak için evlendiğini anlattı. Ardından eşi ile aralarında yirmi iki yaş fark olmasını da vurgulayarak tüp bebek yöntemiyle hamile kaldığını, bir kız ve bir erkek olmak üzere ikiz çocuklarını dünyaya getirdiğini açıkladı. Otuz üç yaşında olan G-38 ise bebeğin cinsiyetini erkek cinsinin belirlediği konusundaki bilgisini paylaşırken kız çocuğu doğurmasının sorumlusunun kendisinin olmadığını şu cümlelerle aktardı:

“Babamın iki eşi var. Eşimin ailesinde de birkaç örnek var. Tam olarak neyi olduğunu bilmiyorum. İlk eşim başka bir kadınla nişanlanmıştı. Çünkü erkek çocuk istiyordu. Dört tane kızım vardı. Çocuklarımızın kız olması benimle ilgili bir şey değildi. Kocam erkek çocuk doğurtamamıştı. Bana suç yükliyordu, erkek doğuramadın, diyordu. Benim babam okumuş adamdır. O diyordu çocuğun cinsiyeti kadından değil erkekten gelir, diye. Üzerime kuma getireceği sıralar savaş başlamıştı. Zaten bir sürü kadın kuma gidiyordu o zamanlar. Ben istemiyordum. Çok üzülüyordum üzerime kuma gelecek diye. Daha evlenmeden öldü kocam. Sonra beni zorla kocamın kardeşiyle evlendirdiler. O da kuma getireceğini söylüyor. Çünkü artık çocuğum olmuyor hastalığım yüzünden. Epilepsi olduğum için bir iğne yapılması gerekiyor. Türkiye’de bu iğneyi yapmadıkları için doğum sırasında ikiz bebeklerim öldü. Ben de istiyorum onun da çocukları olsun, hakkıdır. Başkasıyla evlensin istiyorum” (G-38).

Yenge ile kayınbiraderin evlendirilmesi levirat evliliğidir (Poyraz-Tacoğlu, 2011: 126). Eşi vefat ettikten sonra kayınbiraderi ile levirat evlilik gerçekleştiren G-

38, kendisinden çocuk doğurmasını beklediklerini ancak sağlık sorunları nedeniyle doğum yapamadığını üzümlere anlattı. Bir kısım görüşmeci için kumalığın bir nedene ihtiyacı yoktu çünkü evlilikler zaten erkekler için çok eşli yapılırdı:

“Kocamın ailesinde de bizim ailede de çok örnek var. Kayınbiraderimin iki tane karısı var. Babamın da üç karısı var. Erkekler kendini çok seviyor bizde. Çok rahatlar. Arkadaşlarımın üzerine de kuma çok geldi. Kocam hiç istemedi. Beni çok seviyor, yapmaz. Eğer yapsaydı çocuklarım için kabul ederdim. Normaldir isteyebilir. Annem de aynı şeyi yaşadı, gördüm” (G-36).

Eşinden on bir yaş küçük olan G-36'nın kuması yoktu ancak olabilmeye ihtimali her zaman var, şeklinde konuştu çünkü ona göre erkeğin böyle bir hakkı vardı. Kocasının üçüncü eşi olan G-24, kumalıktan şöyle söz etti:

“Babamın üç tane karısı var. Eşimin de üç karısı var. Suriye’de yaygındır, normaldir. Ben evlenirken iki karısı zaten vardı. Ben kuma gittim. Diğer iki karısıyla halen birlikteler. Ben onu sevdim. Başka eşlerinin olması önemli değildi. Suriye’de bir sorunumuz yoktu zaten. Türkiye’de başladı sıkıntılarımız. Şimdi boşanmak istiyorum. Onlar Antalya’da yaşıyorlar. Ben babamın evine geri döndüm. Babam bana destek oluyor” (G-24).

Yirmi dokuz yaşında olan G-24, annesi gibi kendisini de kumasının olduğunu anlatırken bu durumun Suriye’de yaygın oluşunu vurguladı. Eşi ile boşanma sürecinde olmasıyla çok eşli evlilik yapmasının bir ilişkisi olup olmadığını sorduğumda boşanmasının bu durumla bir alakasının olmadığını söyledi. Kocasını evliyken kuma gitmişti ve kocasının başka kadınlarla evli olmasının eşi ile olan sevgi ilişkisini etkilemediğinin özellikle altını çizdi. Bazı görüşmeciler ise kumalığı ekonomik nedenlerle açıkladılar:

“Erkek kardeşimin iki tane karısı var. Eşimin amcası da iki eşlidir. Uzaktan akrabalarımızda çok var kumalık. Bazen şakayla söylüyor kocam, üzerime kuma getireceğini. Sonra gülüyor anlıyorum şaka yaptığını. İyi ki paramız yok. Olsa belki kuma getirirdi. Durumumuz iyi olursa belki kuma getirir. Getirirse ne yapayım, kabul ederim mecburen. Kocam o benim” (G-16).

Kumasının olmamasını ekonomik durumlarının yeterli olmamasıyla açıklayan yirmi altı yaşındaki G-16, eşinin başka bir evlilik yapması durumunda kabul etmekten başka bir çaresinin olmadığını ifade etti. Kumalığın nedenini ekonomik koşullara bağlayan ve kuması olması durumunda yaşamında pek bir şeyin değişmeyeceğini düşünen otuz altı yaşındaki G-23’ün sözleri şöyleydi:

“Babamın üç tane karısı vardı. Kocamın ailesinde de kumalık var. Bana diyor ki kuma getireceğim sana. Ben de istiyorsan git getir, diyorum. Parası olsa getirir bence. Getirirse bir

şey yapamam. Kayınvalidem kumam gibiydi yıllarca aynı evde yaşadık. Bir şey fark etmez benim için, istiyorsa getirsin” (G-23).

On üç yaşında evlendirilen G-23, ailesinde kumalığın olağan kabul edildiğini vurguladı. Kayınvalidesi ile olan ilişkisini ise eşini paylaşmak gibi ifade ederek kumalığa benzetti.

Bazı görüşmeciler kumalığa eskiden olduğu gibi sıkça rastlanılmadığının altını çizdi. Yeni nesilde alışıldık olunmasa da nadiren karşılaşıldığını kırk yaşındaki G-45 şöyle ifade etti:

“Amcamın dört karısı vardı. Dayımın da iki karısı var. Kayınbiraderimin iki karısı vardı. Bizden büyüklerin var. Bizim neslimizde tek tük var. Kumam olmadı. Kocam bir keresinde kuma getireceğini söyledi. Benim kimliğim olmadığı için çocuklarımız kayıtsız görünüyordu. Bu yüzden başka bir kadınla evlenmek istedi. Bir Arap kadın gördü, onu sevdiğini, evlenmek istediğini söyledi. Sonra çok fazla başlık parası istediler. Kocam veremedi o kadar parayı. Bu yüzden evlenemedi. Evlenseydi istemezdim” (G-45).

Kadınların kumalıkla ilgili ifadelerinde etnik kökene vurgu yapılmasını sık gözlemledim. Kürt olduğunu ifade eden G-45, Arap kadınlarının genellikle ikinci eş olarak kuma geldiğini kastetmekteydi. Arap olduğunu söyleyen G-26 ise Kürtlerin yoğun yaşadıkları Kamışlı bölgesinde kumalığa Arap bölgesi olarak belirttiği Rakka’dan daha az karşılaşıldığını aktardı:

“Benim büyüdüğüm yerde Kamışlı’da kumalık pek yok. Akrabalarım da hiç yok. Bizde olmaz. Evlendikten sonra Rakka’ya taşındık. Orada çok vardı kumalık. Kocamın ailesinde uzaktan akrabalarında var. Kocam anca beni çocukları doyurabiliyor. Getirirse bırakırım giderim. Terk ederim onu” (G-26).

Kürt olduğunu ifade eden G-39 da benzer ifadelerde bulundu. Suriye’de yaşayan Kürtlerde kumalığın hoş karşılanmadığını otuz sekiz yaşındaki G-39 şu sözlerle anlattı:

“Benim ailemde kumalık yoktur. Kocamın ailesinde babası iki eşli, kendisi de kuma getirdi bana zaten. Biz Kürt olduğumuz için bizde kumalık olmaz, ayıptır. Araplarda kuma çok getirilir. Biz evlendikten beş yıl sonra üzerime kuma getirdi. Dört tane çocuğum vardı. Çok kahroldum. Uzun süredir kumamla birlikte yaşıyoruz. İkimiz de hastayız. Onun böbrek yetmezliği var. Ben meme kanseriyim. Biz birbirimize kardeş olduk kumamla. İkimizden birine bir şey olsa gider yine kuma getirir. Kadını kahır öldürüyor” (G-39).

Eşinin Arap olması nedeniyle kuma getirdiğini anlatan G-39 aynı zamanda kumasıyla hem aynı kocanın karısı olmakla hem de yaşadıkları sağlık sorunları nedeniyle kader arkadaşı olduğunu ifade etti. Mülakatlar sırasında kadınlar

ifadelerinde etnik köken gibi yaşanılan bölgeye göre kumalığın değiştiğini anlattılar. Suriye'nin Kamışlı bölgesinden göç eden G-22, Halep bölgesinde yaşayan kadınların özelliklerini şöyle anlattı:

“Benim ailemde yok ama kocamın ailesinde kumalık çok var. İki kumam Suriye’de yaşamaya devam ediyor. Ben Türkiye’ye geldikten sonra kocam bir kadın daha getirdi. O benden yedi yaş küçük. Son gelen kumamla hiç anlaşamıyoruz. Bu yüzden bana ayrı ev aldı. Kumam yaman bir kadındır. Haleplidir. Halepliler yaman olur. Serttir, fenadır. Onu sevmiyorum. Bu yüzden evleri ayırdık. Halepli kadınlar fenalıklarıyla meşhurdur. Dansözdürler. Gelin çeyizlerinde dansöz kıyafeti olur. Her Perşembe akşamı evlerinden müzik sesleri gelir. Kocalarına dans ederler. Türkiye’de Gaziantep gibidir. Gaziantepli kadınlar Haleplilere çok benzerler. Sadece kadınları değil yemek içmeleri de benziyor. Kumamı kocamı kışkırdığım için değil oğlumı dövdüğü için sevmiyorum. Onun da hakkıdır, kocamı sevecek o da. Suriye’deki kumalarımınla çok iyi anlaşıyorduk. Onların bir sürü çocuğu vardı. Hepsini seviyorum. Kocam yaşlıdır ama sağlamdır. On beş tane çocuğu var. İlk karısının beş erkek altı kız, ikinci karısının bir erkek iki kız çocuğu vardı. Benim bir oğlum var” (G-22).

Kendisinin Kürt olduğunu söyleyen G-22, eşinin ve kumasının ise Arap olduğunu ifade etti. Mülakat sırasında özellikle Halep bölgesindeki kadınların kumalıklarını ön plana çıkararak etnik köken ve kültürel anlamda Türkiye’de Gaziantep ili ile Halep’in benzerliklerine vurgu yaptı. Araplarda kumalığın yaygın olduğu ile ilgili görüşün aksine Arap nüfusunun yüksek olduğu Şam’da kumalığa az rastlandığının özellikle altını çizen otuz beş yaşındaki G-4, eşinin kuma getirmesini şöyle anlattı:

“Şam’da kumalık pek yoktur. Babamın ilk eşi yani annem öldükten sonra babam evlenmiş. Çocuklarıyla kardeş gibi büyüdük. Böyle evlilikler oluyor ama aynı anda evlenilmiyor bizim orada. Şimdi bir kumam var. Suriye’de yoktu. Kumam oldu. Çok şey değişti hayatımda. Kışkanılacak bir hayatım vardı. Şimdi kumamla birlikte yaşıyorum. Evliliğimizin onuncu yılından sonra kocam Lübnan’a gitti iş için. Savaştan dolayı uzun bir süre görüşemedik. Sonra Türkiye’de birbirimize kavuştuk ama yanında yeni karısını da getirmişti. Lübnan’da Suriyeli bir kadınla evlenmiş meğerse. Lübnan’da erkeği tek kabul etmezlermiş, günah, erkek haram oluyor. İki yıl yaşadı Lübnan’da. Az değil. Bu yüzden evlenmek zorunda kaldı. Çok acı çektim. Kocamı çok seviyorum halen inanamıyorum bunu nasıl yaptı? Şimdi aynı evde yaşıyoruz” (G-4).

Bu görüşmede Şam’da kumalığın yaygın olmamasıyla birlikte dikkati çeken bir diğer nokta İslam dinine göre kuma getirmenin bir gerekçesi olarak erkeğin kadınsız haram kabul görmesiydi. G-4’ün ifadesine göre eşinin Lübnan’da başka bir Suriyeli kadınla ikinci evliliğini yapması dini kurallar gereği gerçekleşmişti. Yabancı bir ülkede geçici olarak bulunan erkekler dinen evlenebilmektedirler (Koçak, 2017: 248). Bu durumu erkeğin haram olması ile açıklayan G-4, eşinin cinsel ihtiyaçlarını giderebilmesi için evlilik yaptığını anlattı. Kadınların savaş sonunda kazanılan

ganimet olarak görülmesi de çok eşliliği arttırmaktadır (Koçak, 2017: 253). Evlendiği kadının Suriyeli olması ve bu evliliğin savaş sırasında gerçekleşmesi dinen çok eşli evliliğin nedenlerini güçlendirmektedir.

Suriye'nin başkenti olan Şam'da kumalığın yaygın olmamasıyla birlikte burada yaşayan görüşmeciler, gündelik yaşam analizinde tartıştığı gibi diğer bölgelerle kıyaslandığında daha özgür ve rahat yaşadıklarını aktardılar:

“Aslen Deyrilzorluyum fakat Şam'da yaşıyordum. Şam Deyrilzor'a göre daha rahat bir yer. Şam'da yaşadığım için çok rahattım, özgürdüm. Deyrilzor'da kadın olmak zordur. Her şeye karışırlar. Özgür değil orada kadınlar” (G-37).

Deyrilzor'dan Şam'a taşınan G-37 iki şehir arasında kadın olarak yaşamının büyük farkı vurguladı. Otuz üç yaşındaki G-38 ise Şam'dan Deyrilzor'a taşınmak zorunda kalmıştı. Yaşadığı zorlukları şöyle anlattı:

“Şam rahat bir şehirdir bir kadın için. Özgürdüm, hürdüm. Kocam savaşta ölünce çocuklarımı alıp Deyrilzor'a gittim, kayınvalidemin yanında yaşamaya başladık. Oraya yerleştikten sonra artık özgür bir kadın değildim. Kocam ölmüştü, Deyrilzor gibi tutucu bir memleketteydim. Her şey laf söz oluyordu. Bu yüzden dikkat etmem gerekiyordu her şeyim” (G-38).

Deyrilzor ile Şam kıyaslamasını yapan bu görüşmeciler kadın olarak özgür yaşadıkları bölgede kumalığın az rastlandığını, rahat ve özgür olmadıkları yerlerde ise kumalığın yaygın olduğunu anlattılar:

“Deyrilzor'da kumalık çok yaygın. Belki Suriye'de en çok Deyrilzor'da vardır. Erkekler bir tane şehirli kadınla evlenirler, ikinci üçüncü eşleri Deyrilzorlu olur. Benim ailemde de eşimin ailesinde de hemen herkesin ikinci eşi var. Ben doğru bulmuyorum. Eşim bir kere istedi, yap dedim ama istemediğimi biliyordu. Maaşım olduğu için yapmadı. Biliyordu gideceğimi” (G-15).

Deyrilzor'da kumalığa sık rastlandığını anlatan G-15, kendisinin kumasının olmadığını söyledi. Kumasının olmamasını ise ekonomik kazancının olması ile açıkladı. Ekonomik gücün kadınlarda kuma kabul etmemeleriyle doğru orantılı olduğu başka bir görüşmede şöyle ifade edildi:

“İlk evliliğimde iki aylık hamileyken kocam trafik kazası geçirdi öldü. Sonra çocuğum engelli doğdu. Tekrar evlenmek zorunda kaldım. Çocuğum babasız büyümesin diye ailem baskı kurdu. Kendi paramı kazanabiliyordum para için evlenmedim. Kırk yaşlarındaydı kocam. Yani on altı yaş büyük benden. Evlendikten altı ay sonra üzerime kuma getirdi. Ben de kabul etmeyip onu terk ettim. Kamışlı'da oturuyorduk, Şam'a yerleştim. Bir mesleğim vardı elimde. Şam'da kuaför olmaya devam ettim. Sonra kuma getirdiği karısıyla boşandılar, zaten imam nikâhı yapmışlardı, resmi evli değillerdi. Kocam Şam'a yanıma geldi. Çocuğum babasız

kalmasın, dedi. Ailem tekrar baskı kurdu barışalım diye. Ben güçlüydüm, Şam'da rahattım. Yine de barıştık. Kuma istemiyorum dedim, o da kabul etti. Kumalık bizde var ama. Mesela benim babamın iki karısı var” (G-6).

Ekonomik özgürlüğünün olması, eşine karşı kuma kabul etmeme konusunda kararlı durmasını sağlamış ve bunun sonucu olarak da G-6 kocasına bu isteğini kabul ettirmişti. Eşi zihinsel engelli olan G-11 çok eşliliği normal karşıladığını ancak eşi engelli olduğu için kuma getiremeyeceğini şöyle anlattı:

“Suriye’de kumalık çok var. Tüm ailelerde var. Halep’te iki, üç, dört karısı olan erkekler var. Çok normal. Benim kocam zaten yapamaz. Ona kızdım mı gelir elimi öper özür diler benden. Kocama söz geçirebiliyorum. Ne desem yapar. Bir çikolata ile istediğimi yapar” (güldü) (G-11).

Kadınlar, kocalarının engelli olması gibi yaşlı olmalarını da başka bir kadınla evlenmeleri için engel oluşturabileceğini anlattılar:

“Suriye’de çok fazla örnek var akrabalarımızda kuma olan. Her ailede vardır. Her zaman üzerime kuma getireceğini söyledi ama getirmedi. Zaten yaşlıydı. Artık kimse onunla evlenmek istemezdi” (G-44).

Kocaları engelli, yaşlı ya da hasta bile olsa kuma getirme mevzusu evlilik ilişkilerinde sürekli konuşulan bir konuydu. Otuz beş yaşındaki G-43, eşinin kuma getirme konusundaki şakalarını şöyle anlattı:

“Suriye’de çok var tabii. Akrabalarımızda da kumalık çok var. Benim dayım, kocamın amcası ve kocamın kuzenleri çok eşliler. Bazısı iki, bazısı üç tane getirdi. Kocam istemedi. Bazen şaka yapıyor, kuma getiririm, diyor. Zaten Türkiye’de yasaktır. İyi ki öyledir. Evlenirse çocuklarım için katlanırım” (G-43).

Erkekler kuma getirme konusunu şaka yollu ifade ettikleri gibi kadınlara karşı tehdit olarak kullanabilmekteydiler:

“Benim ailemde yok ama Suriye’de kumalık çok fazla var. Eşim Türk vatandaşı zaten. Beni şuan tehdit ediyor kuma getirmekle. Eskiden şaka yapıyordu, şimdi ciddi söylüyor kuma getireceğini” (G-46).

Türk vatandaşı ile evli olan G-46’nın kocası Suriyeli başka bir kadınla evlenme konusunda kendisini tehdit ediyordu. Kumalığı kabul etmeyen kadınlar için evleri ayırmak ve boşanmak çözüm olabiliyordu:

“Benim ailemde kumalık yaygın değildir. Kocamın ailesinde kayınbabamın iki tane karısı vardı. Kocam evliliğimizin on birinci yılında ikinci evliliğini yaptı. Resmi nikâhı yok onunla. Dört yıldır kumam var. İki çocukları oldu. Aynı evde yaşamıyoruz. Kocam onunla yaşıyor, arada bize geliyor. İlk zamanlar çok kötü olmuştum. Sonra ondan kurtulduğumu düşünmeye

başladım. Beni çok dövüyordu. Arada geliyor bizi görmeye. İnsan gibi gelip çocuklarını görüp gidiyor şimdi” (G-30).

Çok eşli evlilik yapan eşinin on bir yıl sonra başka bir kadınla evliliğini on iki yıllık evli G-30 kabul edememişti. Geçen zamanla birlikte evleri ayırarak eşinin şiddetinden kurtulduğunu anlattı. Eşinden boşanan G-9 ise şunları söyledi:

“Dedemin iki karısı vardı. Dayımın da. Benim de kumam oldu ama aynı evde hiç yaşamadık. Yirmi beş yaşında Suriyeli bir kadınla evlendi. Ben kabul etmedim. Türkiye’ye geldikten sonra boşandık zaten” (G-9).

Suriyeli kadınlarla evlenmenin ekonomik olması erkeklerin çok eşli evliliklerinde önemli bir belirleyicidir. Görüşmecilere göre erkek ne kadar zenginse, o kadar çok kadınla evlenebilir. Bu, eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmekle ilgili olduğu gibi erkeğin para ile kadın üzerinde kurduğu tahakküm ilişkisiyle de açıklanabilir. Mülakat yaptığım ekonomik gelirleri olan kadınlar kocalarına karşı ancak kuma kabul etmemeleri konusunda direnç sağlayabildiklerini ifade ettiler. Diğer yandan ekonomik kazancı olan kadınların çok eşli evlilikler yapabilmelerinin mümkün olmaması cinsiyet eşitsizliğini göstermektedir. Suriye Arap Cumhuriyeti’nin dini referanslara dayanarak erkeklerin dört kadına kadar evlenebilmesine yasal dayanak oluşturması söz konusu eşitsizlikleri kanıtlar niteliktedir (İpek-Akçadağ & Vural, 2018). Bu nedenle kumalık, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikte üzerinde durulması gereken çok önemli bir konu olarak belirginleşmektedir.

Kadının dünyaya çocuk getirememesi ile artan kumalık, doğurduğu çocuğun cinsiyetiyle bile belirginlik kazanmaktadır. Erkek çocuğu olmayan kocalar başka bir kadınla daha evlenme hakkını kendinde görmektedir. Mülakatlarda kadınlar yaşadıkları sağlık sorunlarına rağmen doğum yapmaya çalışmakta ve doğuramadığı için kocasının başka bir kadınla evlenmesini kabul etmekte hatta kendisini yetersiz gördüğü için kocasından başka bir kadınla evlenmesini isteyebilecek bir noktaya gelmektedir. Görüşmecilerin bir kısmı ise kuma getirmek için erkeklerin bir nedene ihtiyacı olmadığını vurguladı. Bazı kadınlar kumaları ile kader arkadaşı olduklarını ve kumalarıyla birlikte kocalarının yaptıkları haksızlıklara karşı bir duruş sergilediklerini ifade etti. Bazıları için ise kayınvalideleriyle yaşamak ile kumayla yaşamak arasında bir fark yoktu. Etnik köken ve yaşadıkları bölgelere göre kumalığa

rastlama sıklığının altını çizen görüşmeciler Arap kültüründe kumalığın daha yaygın olduğu konusunda hemfikirlendi. Ülkenin başkenti Şam'da ise gelişmişlik düzeyiyle paralel olarak Şam'da kadın haklarının diğer şehirlere göre daha iyileşmiş olduğunu aktardılar. Bu durum kumalığı etnik köken ile açıklamaktansa sosyo-ekonomik düzeyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Görüşmeciler İslam'ın şartlarına göre erkeğin çok eşli olma hakkı olduğu gibi karısından mekânsal olarak uzak yerde yaşayan erkeklerin evlenmesi gerektiğini anlattılar. Dinin gerektirdiği gibi yaşayan Suriyelilerin hemen hepsi kumalığı İslamiyet çerçevesinde aktardı. Dolayısıyla dini kurallar, kumalığa dair birçok neden sunmaktadır. Erkeğin engelli, yaşlı ya da parasız olması gibi durumlarda kuma getirmesi olumlu karşılanmayabilmekte ancak söz konusu durumlarda bile erkek kuma getirme konusunda şaka yaparak hatta kadını “*üzerine kuma getiririm*” diyerek tehdit bile edebilmektedir. Kumalığa karşı olan kadınlar için evleri ayırmak çare olabilirken boşanmak ise kesin çözüm olarak ön plana çıkmaktadır.

3.6. Zorunlu Göçle Artan Kumalık

Suriye'de başlayan savaş ve şiddet olaylarından sonra yaşanan zorunlu göçün beraberinde getirmiş olduğu bir diğer sorun da erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesinin artmış olmasıdır. Görüşmeciler bu durumun kadınları namus adına korumak için yapıldığını ifade etti. Dolayısıyla bir kısım görüşmeci için bu, anlaşılabilir bir durum anlamına gelmektedir. Kadınlar kuma olduktan sonra dışarıdaki hayatın kötülüklerinden kurtulup evinin kadını olmaktadır. Bu durum karşılıklı bir memnuniyetin olması bakımından ataerkil pazarlık (Kandiyoti, 2015) kavramı ile açıklanabilir. Göçmen kadınlar ekonomik zorluk yaşarken evlenerek hayatlarını kolaylaştırabilmektedir. Erkekler için de durum pek farklı değildir. Suriyeli erkekler Suriyeli kadınlarla maddi olarak zorlanmadan evlenebilmektedirler ancak Türkiye'de göçmen kadınlarla sadece Suriyeli erkekler evlenmektedirler. Mülakat yaptığım kadınların büyük bir çoğunluğu Türk erkekleriyle evlenerek kuma giden kadınlar hakkında bilgi verdiler. Bunların arasında kuması Türk olan kadınlar da vardı.

Türk erkekleri için Suriyeli kadınlarla evlenmenin en dikkat çekici tarafı ekonomik nedenlerdir. Görüşmeciler, Suriyeli kadınlarla evlenmenin Türk kadınlarla evlenmekten daha ucuz olduğu iddia ettiler. Bir başka neden ise çocuğu olmayan ya da erkek çocuğu olmayan erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenmeyi tercih etmesi oldu. Türkiye’de çok eşliliğin yasal olamaması nedeniyle çocuk evliliklerde olduğu gibi dini nikâhla evlenmenin tercih edildiği, bu sayede Müslüman erkeklerin günah işlemediği ifade edildi. Bu durum, İslam dininde nikâhsız cinsel ilişkiye girmenin günah olmasıyla açıklandı. Çok eşli ve çocuk evliliklerde imam nikâhı ile evlenmek nikâh görüntüsü altında kadına yönelik istismarı arttıran bir durumdur (Türkay, 2016). Cinsel istismara yol açabilen imam nikâhı her türlü kadının mağduriyetine neden olmaktadır. Kadınlar bu evliliklerde beklentilerinin karşılanmadığını, erkekler tarafından kandırıldıklarını anlattı. Dini nikâhla evlenen kadınlara kocaları tarafından altın almak, başka bir kadınla evlilik yapmamak gibi vaatlerde bulunulduğu, evlendikten sonra ise buldukları vaatleri ve verdikleri sözleri tutmadıkları görüşmeciler tarafından aktarılan bir başka bilgiydi. Bazı kadınlar resmi olmayan evliliklerinin resmi olmayan boşanmalar ile sonuçlanmasıyla büyük mağduriyetler yaşamaktaydı.

Görüşmeciler Suriyeli erkekler gibi Türk erkeklerinin de çocuk doğurmaları için ikinci eş olarak evlendiklerini söylediler. Dört seneden beri Türkiye’de yaşayan G-41, komşularından örnek verdi:

“Çocuğu olmuyor diye Suriyeli kadınlarla evlenen Türk erkekler var. Resmi nikâh yapmıyorlar. İki komşum var bu durumda olan. Yaşları küçük değil ama kadınları mağdur ediyorlar” (G-41).

Göçmen kadınlar için çocuk doğurmak amacıyla kuma gitmek Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de olağan bir durumdu:

“Türkiye’de evlenen Suriyeli tanıdıklarım var. Genellikle ikinci eş olarak evlendiler. Tek eş olan da var. Onlar küçük yaşta evlendirilenler. Yaşı büyükse kuma gidiyor kuma gitmiyorsa küçük kızları evlendiriyorlar. Benim kızımı da istediler, vermedim. Kızımı yerde bulmadım ben. Zulüm edeceklerini biliyordum. Mesela çocuk için evlenilir. Yani eğer çocuğu olmuyorsa ikinci kadın getirilir. Sırf keyif için kuma getirilmez. Keyif için iki kadın alırsa evde sürekli kavga olur” (G-15).

Çocuğu olmayan çiftlerin bebek sahibi olabilmelerinin yolu erkeğin kuma getirmesinden geçmesi göçmen kadınlar için olağan karşılanmaktaydı. Türkiye'ye iki yıl kadar önce göç etmiş olan G-38 çevresinden şöyle örnekler verdi:

“Türk erkeklerinin Suriyeli kadınlarla evlendiklerini duydum. Mesela teyzemin kızı bir Türk'le evlendi. Üçüncü eşi oldu. Resmi nikâhı yok. Kocasının yaşı kendisinden büyükmüş. Kaç yaş büyük bilmiyorum. Erkek üç karısına da eşit davranabilirse bence sorun yok. Böyle evlilikler çok yapılıyor. Bazıları evlenince iyi oluyor. Kadın mecbur kalıyorsa zorla evlendiriliyorsa kötüdür” (G-38).

Erkeklerin evlendiği kadınlara adaletli davranması durumunda sorun yaşamayacağını söyleyen G-38, kuma gidecek olan kadının rızasının alınması gerektiğinin de altını çizdi. Türkiye'ye iki yıl kadar önce göç eden G-28 için zor olan şey dilini bilmediği bir aileye dâhil olma:

“Türkiye'de evlendiğimde dördüncü eştim. Benden önce üç karısı daha vardı. Ben kuma gittim. İsteyerek oldu. Zorlukları var. Benim için zor olması Suriyeli olduğum içindi. İki karısı Türk'tü. Bir şey anlamıyordum dillerinden. Diğeri Suriyeliydi. Onunla da anlaşamadık” (G-28).

Zorlukların sadece kumalıklarda değil tüm ilişkilerde yaşanabileceğini vurgulayan G-24, söz konusu evliliklerde karşılıklı bir memnuniyetin olduğunu belirtti:

“Suriyeli kadınlar fenadır. Tehlikeli olabilir Türk erkekleri için. Onları kandırıp evleniyorlardır. Kadınlar sorun yaşıyorsa gitsinler şikâyet etsinler erkekleri. Bence karşılıklı memnunlar” (G-24).

Suriye'de erkeklerin zengin olmasıyla kuma getirmesi arasındaki ilişkiyi bir önceki başlıkta tartışmıştım. Türkiye'de de buna benzer bir bağlantı olduğuyla ilgili G-31 şunları söyledi:

“Türkiye'de zengin erkekler ya genç kızlarla evleniyor ya da birkaç tane kadınla evleniyor. Parası var diye yapma hakkı oluyor. Suriye'de de böyledir. Zenginsen hakkın var. Bu evliliklerin çoğu para yüzünden oluyor. Hepsi bir değil tabii ki. Bazıları birbirini sevip evleniyor. İyi erkekler çıkıyor arada. Genelleme yapamam. Fikirle ilgili bir şeydir bu. Fikri kötüyse iyi evlilik olamaz” (G-31).

Ekonominin belirleyici olması otuz bir yaşındaki G-29 tarafından daha farklı bir boyutta değerlendirildi. Yaklaşık üç yıldır Türkiye'de yaşayan G-29'a göre Suriyeli kadınlarla evlenmenin daha az maliyetli olması erkekler için tercih sebebi olabilmekteydi:

“Çok var burada kuma olarak evlilik yapan Suriyeli kadın. Türkler evleniyor çünkü Suriyeli kadınlar ucuza evleniyorlar. Türk kadınlarıyla evlenecek olsalar bir sürü altın almaları gerekiyor. Suriyeliler canlarını kurtarmak için evleniyorlar” (G-29).

Gerek ucuz olması gerekse kadınların göçmen olması Türk erkekleri için öncelikli olabiliyordu. Suriyeli kadınlarla evlenmenin Türk erkekleri için daha az maliyetli olmasını kırk üç yaşındaki G-17 şu sözlerle ifade etti:

“Çok var tanıdığım. Hepsi komşularımızdır. Genelde kuma gitmediler benim tanıdıklarım. Suriyeli kadınlar ucuz tabii evlenirler. Kızıltepe’de çok fazla başlık parası istiyorlar. Bazı erkekler nikâh kıymıyor onlar cinsel olarak kadını kullanıyorlar. Kimse kimseyle zorla cinsel ilişkiye giremez ama imam nikâhı kıyıp giriyorlar sonra boşuyorlar. Kadın Suriyeli diye hakkını yiyorlar. Kadın için kötü oluyor tabii. Kimse onunla evlenmiyor artık” (G-17).

Türkiye’ye dört yıl kadar göç eden G-17, Suriyeli kadınların kuma olarak evlenmesini maliyetli olmaması dışında iki tarafın da dini nikâh ile evlenmeyi kabul etmesiyle açıkladı. Ataerkil pazarlık, önceki kısımlarda tartıştığım gibi toplumsal zorunluluklara uyum sağlamakla açıklanan bir kavramdır (Kandiyoti, 2015). Suriyeli kadınlar ve Türk erkekleri ekonomik koşulların belirlediği ataerkil bir pazarlık çerçevesinde imam nikâhı adı altında evlenmektedir. Bu evlilikler her ne kadar kadının rıza gösterdiği bir durum olarak görülse de kadının mağduriyetini engelleyememektedir. Dinin gerektirdiklerini anlatan yirmi bir yaşındaki G-20 şunları söyledi:

“Dinde nikâhsız kadınla cinsel ilişkiye girmek günahdır. Erkekler bu yüzden imam nikâhı ile evlenirler. Müslüman olmayan erkekler evlenmek zorunda kalmadan kadınlarla cinsel ilişkiye giriyorlar. Müslüman erkekler günahından korktukları için nikâh kıyıp eve getiriyor kadını. Boşanmak da ayıp olduğu için kumalık çok var. Türkiye’de kadınları sokağa atanları da duydum. Kullanıp sekiz-dokuz ay sonra yüz üstü bırakanlar varmış. Bazı kadınlar da kötüler. Kuaförde öyle kadınlar gördüm ki Suriyeli olduğum için utandım. Onlardan uzak duruyorum. Para karşılığı cinsel ilişkiye giriyorlar. Bana da yavaşan oluyor ben durduruyorum” (G-20).

Bir yıl kadar önce Türkiye’ye göç etmiş olan G-20, imam nikâhı ile evlilik yapan göçmen kadınların bir yandan dini nikâh adı altında para karşılığı cinsel ilişki yaşadıklarını, diğer yandan kadınların evlenerek yaşadıkları mağduriyetleri anlattı. Göçmen kadınların dini nikâh adı altında kuma olmaları ve erkekler tarafından verilen vaatlerin yerine getirilmemesini yirmi dört yaşındaki G-35 şöyle ifade etti:

“Türk erkekleri Suriyeli kadınlarla resmi nikâh yapmıyorlar. Beni de isteyenler oldu. Kuma götürmek istediler, kabul etmedim. Çocuğumu istemeyenler oldu. Çocuklarım olmadan asla bir yere gitmem. Önce yalan söylüyorlar, sana ev alacağım, deyip kandırıyormuş” (G-35).

Suriyeli göçmen kadınların Türk erkekleri ile evlenip kuma giderek mağdur olmalarına bir diğer örnek bebeklerinin ellerinden alınması oldu. Suriyeli kadınlar resmi evlilikler yapmadıkları için boşanma sürecini de legal olmayan biçimlerde gerçekleştirmektedir. Resmi nikâhın yapılmaması, hukuki haklardan yararlanılamamasıyla birlikte kadının erkek karşısındaki konumunu da olumsuz etkileyerek kadınların birçok açıdan istismar edilmesini kolaylaştırmaktadır (Özgür–Baklacioğlu & Kıvılcım, 2015: 95). Dolayısıyla kadınlar maddi ve manevi kayıplar yaşamaktadırlar:

“Bir akrabamızın kızı evlendi. Bebeği iki aylıkken sokağa attılar kızı. Bebeğin daha kırkı çıkmamıştı. Kızcağızı mahvettiler. Daha on dokuz yaşındaydı. Resmi nikâhı yoktu. Başka bir akrabamızın kızı da evlendi. Bebeği sekiz aylıkken elinden aldılar. Üstelik düğünde takılan altınlarını da elinden aldılar” (G-45).

Kadının her durumda mağdur olduğunu söyleyen aynı zamanda on beş yaşında kendisinden on bir yaş büyük biriyle evlendirilen G-39, ne yaşanırsa yaşansın sonunda kadının zarar gördüğünü şu sözlerle ifade etti:

“Kuma giden çok var. Evlenip hizmetçi gibi kullanıyorlar Suriyeli kadınları. Bir tanıdığım kadına düğünde takılan altınları aldılar mesela. Bazı kadınlar para karşılığı ilişkiye gidiyor artık. Evli kadınlar bile var. Çok kötü durumdadalar. Onları bu hale erkekler getirdi. Erkek para vermese kadın bunu yapmaz. Hatta bazı kadınlara tecavüz ettiklerini duydum. Para karşılığı yapınca en azından karnını doyurur. Zaten savaştan kaçıp gelmiş, kocası, babası savaşta ölmüş. Bir de bunlar yaşıyor. Olan yine kadına oluyor” (G-39).

Eşinin çok eşli evlilik gerçekleştirdiğini söyleyen G-39, göçmen kadınların imam nikâhıyla kuma olarak evlenmesinin ya da para karşılığı cinsel ilişkiye girmesinin erkeğin talebiyle ilişkili olduğunu ifade etti. Bir diğer yandan G-39’a göre kadınların göç etme nedeninin savaş olması, mağduriyetlerini attırıyordu. On iki yıllık dini nikâhlı eşinin resmi nikâhı olan ilk eşiyile Avrupa’ya gitmesini G-3 şöyle anlattı:

“Çevremizde çok fazla vardı kumalık. İdlip’te çok yaygındır. Benim kız kardeşim ve ablamın kumaları var. Kız kardeşim kuma gitti. Zorla kuma gitti. Ben de kuma gittim zaten ama benimle resmi nikâh yapmadı kocam. İlk karısıyla birlikte zaten şimdi Almanya’dalar. Zor. Her gün kahroluyorum. Bazen komşularıma anlatıyorum tekrar tekrar ağlıyorum. Kabul edemiyorum bizi terk etmesini. Oğlumla tek başıma kaldım bilmediğim bir ülkede. Oğlum soruyor anne, babam niye o kadınla gitti, diyor. Onu seçti bizi bıraktı, diyorum. Türkiye’de bir sene aynı evde birlikte yaşadık. Almanya’ya gitmesi için bir karısından vazgeçmesi gerekiyordu. Benimle zaten aile defteri yoktu ki. Onu seçti. Bizi bıraktı” (ağladı) (G-3).

Avrupa'ya göçmen olarak iki eşli kabul edilememesi nedeniyle G-3'ün kocası bir karısını tercih etmişti. Resmi nikâhı olmaması nedeniyle G-3 ve çocuğu Avrupa'ya gidememiş, Türkiye'de kalmıştı. Kumalığı savaş öncesi ve sonrası yorumlayan G-47 yaşadıklarını şöyle değerlendirdi:

“Türk erkekleri Suriyeli kadınlarla evleniyorlar, duyuyorum. İlk karısı olanlar da var, kuma gidenler de duydum. Evlendikten iki, üç ay sonra kadınları sokağa attıklarını duydum. Birebir tanıdığım yok, anlatılanlardan öğrendim. Resmi nikâh yapan yok zaten. Ayrıntıları bilmiyorum ama kadın her zaman mağdurdur. Bir akrabam da var, sekiz yıldır evli, bir sorunu yok. Böyle örnekler de var. Ama savaştan önce evlenmişti. O zamanlar Suriyeli kadınlar bu hale düşmemişti” (G-47).

Otuz beş yaşındaki G-47 Suriye'de yaşanan savaş sonrası kadınların artan mağduriyetine dikkat çekti. Suriye'de yaşanan savaş ve şiddet olaylarından önce Türkiye'de gerçekleşen evlilikleri ilk bölümde tartışmıştım. Söz konusu evlilikler savaştan önce evlilik göçü adı altında gerçekleşmekteydi. Din, dil, etnik köken gibi ortaklıklar çerçevesinde Suriye'den gelen ya da kaçırılan kadınlarla yapılan evlilikler savaş öncesi evliliklere örnektir (Bulut, 2011: 74). Zorunlu göç ile birlikte evliliklerde kadınların mağdur olduğunu G-47'nin ifadelerinde görülmektedir. Savaştan önce gerçekleşen evlilikler sorunsuz bir şekilde sürerken savaş durumu ile birlikte resmi olmayan evlilikler bir süre sonra resmi olmayan şekillerde kadını terk ederek bitmektedir. Kuma giden bazı göçmen kadınların evlilikleri sorunsuz olurken büyük bir kısmı için resmi olmayan evlilikler problemlili şekillerde sona ermektedir.

“Benim ailemde kumalık yok. Kocamın ailesinde uzaktan bir akrabasının iki karısı var. Kocamın talebi oldu. Savaş bittikten sonra kocası ölen kadınlardan biriyle evlenmek istediğini söylüyordu. Eskiden şaka yapardı ama artık ciddiydi. Onun dediği gibi evlenen çok erkek oldu. Savaşta çok fazla erkek öldü. Kadınlar kaldı, benim gibi. Kadınlar kocasız kaldıkça kumalık arttı. Ya kuma gittiler ya da benim gibi kocasının ailesi ile yaşadılar. Halep'ten tanıdığım çok aile bunu yaptı. Akrabalarımız bu şekilde evlendirildi. Kadınlara hiç sormadılar. Kocam kuma getirseydi ben de bir şey diyemeyecektim. Getirmeden öldü” (G-40).

Kumalığın kadını korumaya yönelik bir evlenme biçimi olduğunu vurgulayan otuz dokuz yaşındaki G-40, bu şekilde yapılan evliliklerde kararı erkeğin verdiğini, evlenen diğer kadınların söz hakkı olmadığını anlattı. Kendisinden yirmi iki yaş büyük olan eşinin ölümünden sonra hasta ve engelli çocuklarıyla dul kalan G-44 için ise kuma olmak kadını gündelik yaşantısında karşılaşılabileceği tacizlerden koruyordu:

“Kuma gidenleri biliyorum. Hatay’da da çok Suriyeli kadın vardı bu şekilde evlenen. Bence evlenince iyi oluyor. Evli olan kadını rahatsız edemiyorlar. Benim kocam olsaydı Adıyamanlı adam cesaret edip bana dokunmaya çalışmazdı” (Adıyamanlı adam olarak belirttiği kişi kendisini daha önce taciz eden biridir) (G-44).

Kumalığı bir korunma yöntemi olarak ifade eden kadınlar gibi bu evlilik biçimini doğru bulmayanlar da vardı:

“Türkiye’de kuma giden çok var Suriyeli kadınlarda. Direk şahit olmadım ama komşulardan duydum. Kumalık iki kadın için de günahdır. Doğru bulmuyorum. Tanıdığım kadınlar mağdur oldular” (G-14).

Kumalığı doğru bulmadığı gibi Türkiye’de yasal olmaması sebebiyle kocasının kuma getiremeyeceğini ifade eden yirmi bir yaşındaki G-25 şunları söyledi:

“Bizde kumalık yok. Eşimin ailesinde varsa da bilmiyorum. Ailesini tanımıyorum. Herhalde yoktur. Bazen şakayla söylüyor ama yapamaz. Suriye’de olsa dört taneye kadar getirebilir ama burada yapamaz” (G-25).

Eşinin kuma getirişini kabul etmeyen otuz bir yaşındaki G-20 Türkiye’ye geldikten sonra resmi evliliğini sonlandırmıştı. Türkiye’de boşanan G-20’nin ifadeleri de şöyleydi:

“Benim ailemde kumalık yok. Kayınbiraderimin iki karısı var. Türkiye’ye gelmeden önce kocam üzerine kuma getirdi. Kumamın yaşı küçüktü. Zaten sonra ben Türkiye’ye geldim. Aynı evde pek yaşamadık. Kuma getirmeden önce telefonlaşıyorlardı. Sonra resmi nikâh kıydılar. Bana söylüyordu zaten kuma getireceğini. Boşanmayı istediğim için üzülüyordum. Ondan kurtulmak istiyordum. İki oğlum Suriye’de babalarıyla kalmak istediler. En küçük oğlumu yanıma alıp evden ayrıldım. Bir daha geri dönmedim” (G-20).

Türkiye’de erkeklerin Suriyeli göçmen kadınlarla gerçekleştirdiği polijini evliliklerde ekonomik nedenler ön plana çıktı. Görüşmeciler erkeğin zengin olması durumunda çok eşli evliliği kendisinde bir hak olarak gördüğünü, fakir olduğunda ise Suriyeli kadının kuma olmasının kolay olduğunu ifade etti. Kısacası maddi imkânlarının iyi olması kuma getirebilmesi için olumlu bir neden olurken, Suriyeli kadınlarla evlenmenin maliyetinin düşük olması Türk erkekleri için tercih sebebi olmaktadır. Çok eşli evliliklerin bir diğer nedeni ise çocuktur. Çiftlerin çocuk sahibi olamaması ya da erkek çocuklarının olmaması gibi hallerde kuma meşru sayılabilmekte hatta göçmen kadınlar eşlerinin bir başka kadınla evlenmesini olması gereken bir durum olarak karşılamaktadır.

Suriyeli kadınlar ve kız çocukları Türkiye’de şiddete maruz kalma, rızaları dışında ve zorla yerel hanelere ikinci, üçüncü eş olarak evlendirilme, seks ticaretine zorlanma tehdidi ile karşı karşıyadırlar (TTB, 2014: 62-63). Göçmen kadınların maliyeti düşük olan bu evlilikleri kabul etmeleri yoksulluk nedeniyle sık rastlanan bir evlilik biçimidir. Bu evliliklerin resmi yollar yerine dini biçimde sahte yollarla yapılması kadının yasal haklardan yararlanmasına engel olur. Sahte evlilik yolu ile göçmen kadınlar cinsel şiddet ve istismara maruz kalmasına neden olmaktadır (Özgür–Baklacioğlu & Kıvılcım, 2015: 96). Mülakatlar sırasında dini nikâh adı altında erkeklerle para karşılığı cinsel ilişki yaşayan kadınlar verilen örnekler arasındadır. Bu durum görüşmeciler tarafından erkeğin talebi ile ilişkili olarak açıklandı. Müslüman erkekler için imam nikâhı ile birliktelik yaşamının günah sayılmaması, dini evliliklerin yaygın olarak görüşmesini açıklayan bir neden oldu. Dini nikâh aynı zamanda kadınların birçok açıdan istismar edilmesini kolaylaştıran bir evlilik biçimidir (Özgür–Baklacioğlu & Kıvılcım, 2015: 95). Dolayısıyla kadınlar çok eşli ve dini yollarla yapılan evliliklerle maddi ve manevi kayıplar yaşamaktadırlar. Kadının çok eşli evliliğe zorlanması ya da kuma olarak evlenmeye mecbur kalması kadının mağduriyeti ile sonuçlanmaktadır.

Göçmen kadınların Türk erkekleri ile yaşadıkları bir diğer sorun ise Türkçe bilmemeleri ile ilgilidir. Söz haklarının olmaması ve dil sorunu dışında kadınlar en ciddi sorunu kendilerini koruma amacıyla yapılan bu evlilikler nedeniyle yaşamaktadırlar. Savaşla birlikte göç eden kadınları korumaya yönelik amaçla gerçekleşen bu evliliklerde kadının mağduriyeti daha çok artmaktadır. Resmi olmayan evliliklerde yaşanan sorunlarla birlikte boşanmalar da resmi olmayan şekillerde gerçekleşir. Bu evlilikler düğünde hediye edilen takılardan doğan bebeğe kadar kadının elinden alınmasıyla sonuçlanabilmektedir. Kadına vaat edilenlerin gerçekleştirilmesinin yanı sıra maddi ve manevi yaşadığı kayıplarla neticelendiği görülür. Resmi nikâhı olmadığı için Suriyeli eşi ile Avrupa’ya aile birleşimi kapsamında gidememesi olumsuz bir örnektir. Çok eşli evliliği doğru bulmayan kadınlar Türkiye’de yasal olamaması nedeniyle kocalarının kuma getiremeyeceğini pozitif anlamlarda ifade ettiler. Erkeğin kuma getirmesinin Türkiye’de yasak olması kadınlar için olumlu bir gelişme olarak aktarıldı. Bazı kadınlar ise boşanarak

yaşadıkları sorunu çözmektedirler. Bir sonraki başlıkta Türkiye’de gerçekleşen söz konusu boşanmaları ele alacağım.

3.7. Evliliğin Sonlanması: Boşanabilmek

Boşanmak, yani evliliğin sonlandırılması bireysel, toplumsal, ekonomik boyutlu ve birçok sosyal değişikliğe karşılık gelir (Acar, 2017: 12). Kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik zorluklar yaşadığı boşanma, evliliğin sonlanması ile yaşanan sıkıntıların da sona ermesini sağlar (Kavas, 2010: 250). Mülakat yaptığım kadınların otuz yedisi evli, dördü dul, biri bekâr, beşi ise boşanmıştı. Evli olan kadınların biri boşanma sürecindeydi. Boşanan kadınların tümü ise evliliklerini Türkiye’de sonlandırmışlardı. Söz konusu boşanmaların iki tanesi resmi bir biçimde gerçekleşirken geri kalanı dini nikâh ile evlenmeleri sebebiyle resmi olmayan boşanmalardı. Görüşmecilerden ikisi henüz evliliklerini sonlandırmamakla birlikte boşanma sürecindeydi. Boşanma konusunu göç öncesi boyutta ele alamamamın nedeni Suriye’de gerçekleşen boşanma deneyimi ile karşılaşmamam oldu. Dolayısıyla boşanma konusunu bu başlık altında değerlendirmemin son kısmı olarak ele alacağım.

Suriye’de boşanma, toplumsal, hukuksal gibi nedenlerden dolayı kadının tek başına karar alamadığı bir durumdur. Dolayısıyla kadına neredeyse söz hakkı tanınmaması nedeniyle hukuki olarak cinsiyet eşitsizliğine neden olan bir süreçtir (İpek-Akçadağ & Vural, 2018: 344). Bu süreç göçmen kadınlar için yasal düzenlemelerle birlikte Türkiye’de yaşayan tüm kadınlarla eşit haklara sahip bir biçimde daha dengeli bir biçimde yaşanır (Barın, 2015: 51). Suriye’deki kadın hakları ile kıyaslandığında Türkiye’de göçmen kadınlar şiddet ve boşanma gibi süreçlerde pozitif farklılıklar yaşarlar.

Türkiye’de gerçekleşmiş olan boşanmaların birini çocuk gelin örneğinde tartışmıştım. On altı yaşında birinci, on yedi yaşında ise ikinci boşanmasını gerçekleştiren G-1, ikisini de resmi olmayan şekillerde yapmıştı. Şiddet gördüğü eşini terk eden G-1, imam nikâhı ile gerçekleştirilen evliliklerde boşanmanın dinen gerektirdiği bazı usul ve esaslarından söz etti ancak evliliği bu usullere uygun bir biçimde bitmemişti:

“Suriye’de haklarım Türkiye’deki kadar değildi ya da bilmiyordum. Oradayken küçüktüm. Burada büyüdüm. Başıma gelen şeylerden sonra öğrendim. Beni dövdüğü için suç işlemişti. Ben de evi terk ettim. Onun beni boşamasını beklemeden ondan ayrıldım” (G-1).

On yedi yaşındaki G-1, imam nikâhıyla evlenen kadının boşanmaya kendisinin karar veremediğinin, dinen şiddet uygulayan erkeğin ise suç işlemiş olmadığını altını çizdi. Türkiye’de hakları konusunda bilgi edindikten sonra evi terk etmiş olduğunu da vurguladı. Şiddete maruz kaldıktan sonra daha önce kendisini kadın hakları konusunda bilgilendiren bir dernek ile iletişime geçmişti. Bu dernek kendisini bir sığınma evine yerleştirerek koruma altına alınmasını sağlamıştı. Daha sonra ailesinin yanına yani Mardin’e göndermek üzere yol ücretini karşılamıştı. Yardım derneğinin ve kadın sığınma evinin kendisini hakları konusunda bilgilendirmesi, zaten resmi olmayan evliliğini sonlandırmasının da resmi olmayan bir şekilde gerçekleşeceğini, kocasının kendisini boşamasını beklemesinin gerekmediğini açıklamıştı. G-1 böylece Türkiye’de resmi olmasa da eşinden ayrılmıştı.

Suriye’de boşanmanın kadına ait bir karar olmadığını, yine Türkiye’de boşanmış olan G-9 şöyle ifade etti:

“Kadın olmak bilmiyorum ama evlenmek çok şeyi engelledi. Boşanamamak ise daha kötüydü. Suriye’de kötü giden bir evliliğim vardı ama boşanamıyordum. Bir kadının boşanması çok zordur. Ailem kabul etmedi. Türkiye’de boşanabildim. Bu benim için çocuklarım için çok iyi bir şeydi. Beni burada dövdü. Suriye’deki gibi sandı, bir şey olmaz sandı ama ben polise gittim, hastaneden darp raporu aldım, evden uzaklaştırma cezası aldı. Resmi olarak boşanma davası açtım. Uzun sürdü ama sonunda boşandım. Sonra çalışmaya para kazanmaya başladım. Burada daha rahatım özgürüm artık” (G-9).

Beş yıl kadar önce Türkiye’ye göç etmiş olan G-9 da tıpkı çocuk gelin gibi şiddete maruz kalmıştı. Suriye’de de kötü giden bir evliliği vardı ve boşanmak istiyordu ancak boşanamıyordu. Türkiye’de, Suriye’de olduğu gibi boşanmaması gerektiğiyle ilgili ailesinden ve akrabalarından toplumsal bir baskı yaşamıyordu. Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarını da kullanarak boşanmak için adım atmış ve sonunda kazanmıştı. Boşanma birçok sosyal değişiklik yaşanan bir durumdur (Acar, 2017: 12). G-9 bu sosyal değişimi boşandıktan sonra çalışma hayatına girerek yaşamıştı.

Suriye’de Haseki bölgesinde ikamet eden G-18 ülkesinde kadınların boşanma sürecinde yaşadıkları haksızlığı şöyle anlattı:

“Bizim orada kadın diye bir şey yoktu. Haseki’de yaşıyorduk. Hakkımız yoktu. Mesela erkek boşandığı zaman kadına para altın isterse verir istemezse vermez. Karısını dövse şikâyet edeceği bir yer yoktur orada. Haseki’de kadın olmak zordur” (G-18).

Türkiye’ye üç yıl kadar önce göç etmiş olan G-18, kadının şiddete maruz kalması ya da boşanması durumunda erkek ile kıyaslandığında daha az hakka sahip olduğunu yukarıda örnekte olduğu gibi açıkladı. Evliliği boyunca şiddete maruz kalan ve Türkiye’de boşanabilmiş G-20 evlilik ve boşanma sürecini şu sözlerle ifade etti:

“Beni çok döverdi. O döverdi ben babamın evine giderdim sonra barıştırdılar sonra tekrar döverdi ben yine babamın evine giderdim hep aynı şey olurdu. Gittim geldim defalarca küstüm. Halep’te boşanılmaz. Boşanamıyordum. Hakkımı arayamıyordum. Dövmekle kalmıyordu hakaret ediyordu sürekli. Hakaret etmesi daha kötüydü. Şimdi kocamdan kurtuldum. Boşanabildim. On beş yıl evliydik, bir ay önce boşandım kocamdan. O Suriye’de ben buradayım. Boşandıktan sonra bir ay dışarı çıkamadım. Bizde böyledir. Kocan ölürse, boşanırsan bir süre dışarı çıkamazsın ayıptır. Eğer hamile kalırsan boşanma sayılmaz. Halep’te boşanmak ayıptır. Orada yapamadığımı burada yapabildim. Benim bir ayım doldu. Artık özgürüm. Burada ailemle yaşıyorum. İlk başlarda çok karışıyorlardı bana ama şimdi alıştılar. Etraftan ayıp günah diyen yok artık. Zorluklar da var. Tabii ki. Gencim güzelim, evlilik teklifleri geliyor. Suriyeliyim biraz dikkati çekiyorum diye elime kâğıt tutuşturup numarasını veren erkekler oluyor. Gel yemek yiyelim diyorlar, ev araba vereceğim sana, deyip kandırmaya çalışıyorlar. Bunlar Türkiyeliler. Suriyelinin yemeğe parası yok zaten. Boşandığım için artık daha çok korkuyorum. Herkes bana bakıyor sanki. Çalışıyorum, dışarıda çok zaman geçiriyorum. Mecburum, çalışmazsam yemek yok. Az para veriyorlar ama mecburum. Kadın başıma kötü şeyler gelecek diye korkuyorum” (G-20).

Suriye’de evliliğini bitirmek istemesine ailelerin karşı çıkarak arabuluculuk yapması, yaşadığı şiddeti arttırarak sürdürmüştü. Suriye’de boşanamamakta, şiddete maruz kalmakta ve yaşadığı zorluklarla mücadele etmeye çalışırken çevresinden sosyal destek görememekteydi. Eşi Suriye’de olmasına rağmen avukata vekâlet vererek Suriye’deki resmi evliliğini sonlandırmıştı. Boşandıktan sonra dini kurallar gereği bir süre dışarı çıkma yasağı kadını yine eve bağlayan bir durum olarak karşısına çıktı. Otuz bir yaşındaki G-20, Türkiye’ye göç etmesiyle boşanabildiğinin ve özgür olduğunun altını çizdi. Boşanma muhafazakâr söylemlere ve politikalara karşı kadını güçlendiren bir eylemdir (Yıldırım, 2017: 16). Boşanarak özgürleşen G-20, aynı zamanda bir güçlenme örneği idi. G-20 aynı zamanda boşanmış olmanın Türkiye’de zor tarafını da belirtti. Boşanmış kadın olması sebebiyle erkekler tarafından tacize uğradığını da vurguladı.

Çocuk yaşta evlendirilen G-1 ve Suriye’deki resmi evliliklerini Türkiye’de sonlandırmış G-9 ile G-20 dışında dini nikâhlı eşi tarafından terkedilen G-3 de

boşandığını ifade etti ancak onun durumu diğerlerinden farklıydı. Eşinin Avrupa'ya göç ederken resmi nikâhı olmadığı için boşadığı G-3, dini nikâh mağduruydu:

“Kocam daha önce evlenip boşanmış biriydi. Resmi olarak daha boşanmadığı için benimle resmi nikâh yapmadı. Sonra yapacaktı ama yapmadı... Evlenince Şam'a taşındık. Önceki evliliğinden kalma eşyaları kullandık evlenince. Yeni gelin gibi değildim. Sanki kuma gitmişim o eve. Öyle de oldu sonra. Boşandığı karısıyla barıştılar sonra beni oğlumla bırakıp Almanya'ya gittiler” (G-3).

Daha önce polijini evlilikler başlığı altında tartıştığım G-3, resmi olmayan evliliğinin terkedilerek bittiğini, kendisine boşanmak isteyip istemediğinin dahi sorulmadığını ifade etti. Türkiye'de boşanan bir görüşmeci daha vardı. Türkiye'ye 2012 yılında göç etmiş olan G-28, Türk vatandaşı bir erkekle gerçekleştirdiği imam nikâhı evliliğini resmi olmayan bir şekilde ne gibi zorluklar yaşayarak sonlandırdığını şöyle anlattı:

“Suriye'de bir kez nişanlandım sonra ilişkimiz bozuldu, evlenmedik. Kısmet olmadı. İlk defa burada evlendim. Üvey kardeşim Midyat'ta yaşıyor. Onun iş arkadaşıydı. Araları iyiydi. Evlenmek istediğini söylemiş, bizi tanıştırdılar. Türk vatandaşıydı. Resmi nikâh yapmadı. Yapacağım dedi ama yapmadı. Altın alacağını söyledi, almadı. Evde eşyamız çok azdı. Alacağını söyledi ama almadı. Beni kandırdı. Artık evli değiliz. Kötü şeyler yaşadık. Evlenmek için beni zorlayan olmadı. Kendim istedim, evlendim. İmam nikâhı kıydık. Sekiz, dokuz ay Midyat'ta yaşadık. Resmi nikâhı olan karısı ayrı bir evde yaşıyordu, çocukları vardı. Ben Suriyeli kumamla birlikteydim. Bir diğer karısını sonradan öğrendim. O da Türk vatandaşıymış. Bunları kendisi söylemedi, bana hep yalan söyledi. Ben öğrendim diğer evliliklerini. İstanbul'a gittiğini söylüyordu. Ona güvenmiyordum artık. Bir de korkuyordum ondan. Şimdi boşandım Midyat'tan ayrıldım Kızıltepe'ye geldim. Beni bulacak diye korkuyorum. Daha önce buldu. Evlenince her şey daha iyi olacak sandım ama olmadı. Benimle zorla cinsel ilişkiye girdi. İlk başta seviyor diye yaptığını sanmıştım. Boşandıktan sonra da beni buldu, zorla ilişkiye girdi. Her şeyim değişti. Orada özgürdüm, mutluydum. Evlendikten sonra psikolojim bozuldu. Şimdi depresyon ilaçları kullanıyorum. Kalp ve tansiyon hastası oldum. Boşandım ama toparlanamıyorum. Beni kullandı. Evlenmek mahvetti beni. Çok zarar gördüm. Güvenimi kaybettim erkeklere karşı. Anneme bakıyorum şimdi, onun için iyi oldu. Maddi olarak çok kötü durumdayız. Çalışmayı çok istiyorum ama iş bulamıyorum. Dışarıdaki hayat tehlikelidir. Burada bana zarar vereceklerinden korkuyorum” (G-28).

Kırk yaşındaki G-28, büyük beklentilerle gerçekleştirmiş olduğu evliliğinin boşanma ile sonuçlanmasıyla ruhsal sorunlar yaşamaya başlamıştı. Dini nikâhla evlendiği erkek tarafından verilen vaatlerin yerine getirilmediğini, bununla birlikte cinsel şiddete maruz kaldığını, sonuç olarak mağdur edildiğini anlattı. Bu bakımdan G-28, resmi şekillerde gerçekleşmeyen evliliklerin bir diğer mağduriyet örneği idi.

Boşanan kadınların yanı sıra boşanma sürecinde olan iki görüşmeci daha oldu. İkisi de göç ettikten sonra boşanma kararı almıştı. Yirmi dokuz yaşındaki G-24, şöyle aktardı:

“Kocamla iş yerinde tanıştık. Fabrikada çalışıyordum. Çalıştığım fabrikanın şoförüydü. Severek evlendim. Ben üçüncü karısıyım. Resmi nikâhımız var. Evlendikten sonra bir şey anlayamadım. Savaş başladı çünkü. Yaşadığımız ülkeyi değiştirdince her şey değişti. Kötü oldu. Beş yıldır evliyiz, iki çocuğum var. Şimdi boşanmaya karar verdim. Kocam akrabalarıyla yaşayalım dedi. Kalabalık yaşadık. Çok zor oldu. Kimse akrabam değildi. Alışamıyordum. Kadın olarak rahatım şuan. Suriye’de olsa boşanamazdım kocamdan” (G-24).

Evliliklerinin Suriye’de gerçekleşmiş olduğunu ifade eden G-24, kocasından on sekiz yaş küçük olarak kuma gittiğini anlattı. Resmi evlilikleri Suriye’de yapılmıştı ancak boşanmanın Türkiye’den yapılması süreci uzatmaktaydı. Bu nedenle resmi olarak boşanamamış olsa da ayrı yaşamaya karar vermişti. Suriye ile kıyasladığında Türkiye’de boşanmanın mümkün olabilmesinden duyduğu memnuniyetin de altını çizdi.

Üç yıl kadar önce bir Türk vatandaşıyla resmi olarak evlenip mülakat sırasında boşanma sürecinde olan G-46 ise şöyle anlattı:

“Türkiye’ye geldikten iki yıl sonra evlendim. Kendi isteğimle evlendim. Akrabamız olması sayesinde tanıştık. Kendisi Türk vatandaşıdır. Burada resmi nikâh yaptık. Suriye’de resmi nikâhım yok. Evlenirken bir sorunumuz yoktu. Şuan boşanmak üzereyiz ama kocam boşanmak istemiyor benden. Ben istiyorum çünkü kocam iyi bir insan değil. Yavrum iki yaşındadır. Babası bana göstermiyor. Zalimliktir bu. Kocam benden on beş yaş büyük. Fikirlerimiz, düşüncelerimiz çok farklı birbirinden. Yaş çok önemli değil aslında. Fikirler uyuşmuş olsaydı yaş önemli olmazdı. Bizim akıllarımız farklı çalışıyor. Aynı olsaydı aramızdaki yaş farkı sorun olmazdı. Mesela bana hep karışıyordu. Yediğime, giydiğime müdahale ediyordu. Bana çok fazla şiddet uyguladı. Annesinin yanında hatta arabada bile dövdi beni. Kötü söz çok söyledi. Aşağıladı. Aynı evin içinde beni hücredeymişim gibi yaşatırdı. Ceza verirdi. Odaya kitlerdi beni. Bu ona göre küsme oluyordu. Küsünce beni odaya kitlerdi. Türkiye’de evlendim. Evlenince hayatım kötü yönde değişti. Kocam bana şiddet uyguladı. Şuanda benden boşanmayarak eziyet ediyor bana... Suriyeli kadın olduğum için kötü bir evliliğim oldu. Kocam benden boşanmıyor çünkü ona muhtaç olduğumu biliyor. Suriyeli olmasaydım bunlar olmazdı. Suriyeli kadınlar muhtaçtır. Bu yüzden başlarına kötü şeyler geliyor. Türkiye’de kadın haklarını biliyorum. Boşanmak için öğrendim hepsini. Boşanırsam ve bir iş bulursam hayatım iyi olacak. Bir de çocuğuma kavuşursam” (G-46).

Yaklaşık iki buçuk yıldır evli olan G-46 bir çocuğunun olduğunu, boşanma sürecinde kocasının bebeğini elinden alarak kendisine göstermediğini ağlayarak anlattı. Evliliği süresince eşinden şiddet görmüştü. Eşi ile aralarındaki yaş farkına dikkat çekerek yapmış olduğu evlilikten pişmanlığın dile getirdi. Türkiye’de sahip olduğu yasal haklara dayanarak evliliğini bitirmeye karar vermişti.

Suriyeli göçmen kadınların boşanma sürecinde en dikkat çekici nokta dini nikâhlar oldu. İmam nikâhının usullerine uygun olarak gerçekleşmesi durumunda kadının boşanmaya karar verme hakkının olmaması Suriye’de evliliğini sonlandırmak isteyen kadınlar için boşanmaya büyük bir engel oluşturur. Türkiye’de kadın hakları ve boşanma konusunda göçmenlere bilgilendirme yapan dernekler ve kadın merkezleri boşanmak isteyen kadınlar için önemli kurumlardır. Söz konusu dernek ve merkezler bilgilendirme yapmanın dışında şiddete maruz kalan kadınları da koruma altına alabilmektedir. Bu sayede zaten resmi olmayan boşanmalar resmi olmayan şekillerde, erkeğin kararına ihtiyaç duyulmadan kadının iradesi ile gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda evlilikler daha hızlı ve kolay bir şekilde sonlanabilmektedir. Suriye’de gerçekleşen resmi evlilikler de Türkiye’de sonlanabilmekte ancak bu süreç resmi olmayan evlilikler kadar hızlı ilerleyememektedir. Avukata vekâlet vererek boşanan iki görüşmeci boşanmalarının uzun bir zamana yayıldığını anlattı. Görüşmeciler boşanma sürecinin uzamasından şikâyetçi değillerdi çünkü Suriye ile kıyaslandığında değil uzamak, boşanabilmek pek mümkün değildi. Ülkelerinde gerek hukuksal gerekse toplumsal nedenlerle evliliğini sonlandıramayan göçmen kadınlar, Türkiye’de boşanabilmekten dolayı memnuniyet duymaktadırlar. Suriye’de boşanma durumunda ise kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik, verilen hukuki kararlarla görüşmeciler tarafından örneklenmektedir. İmam nikâhının sonlanması ise erkeğin ağzından çıkacak bir çift söze bağlıdır.

Suriye’de kadınların yasal haklarının Türkiye’deki kadar gelişmediğini görüşmecilerin birçoğu ifade etti. Boşanan kadınlar özgürleştiklerini, yıllardır süren problemleri sonlandırdıklarını ve rahatladıklarını ifade ettiler ancak boşanmış kadın olmaları nedeniyle erkekler tarafından rahatsız edildiklerini hatta taciz edildiklerini anlattı. Boşanma sürecinde olan kadınlar ise boşanan diğer kadınlarda olduğu gibi şiddete maruz kaldıklarını, maddi ve manevi sıkıntılar yaşadıklarını hatta çocuklarının elinden alındığını söylediler. Diğer yandan bu süreci kocalarından ayrı geçirebilmelerinden duydukları memnuniyetin altını çizdiler. Ayrıca yine bu süreçte sahip oldukları haklar konusunda bilgilendiklerini, bu hakların kendilerini güçlendirdiğini aktardılar.

Boşanma sürecine eşlik eden şiddete maruz kalma durumu kadının mağduriyetini arttırmaktadır. Yine boşanan kadınlarda da çocuk gelin olmak, çok eşli evliliklerin bir parçası olmak ya da kocaları ile aralarındaki yaş farkı maruz kaldıkları şiddeti olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de resmi olmayan şekilde gerçekleşen dini evliliklerle erkekler tarafından verilen vaatlerin yerine getirilmemesi, kadınların cinsel istismara maruz kalması, ruhsal sorunlar, korkular ve endişeler yaşaması yaşanan olumsuz durumlara eşlik etmektedir.

SONUÇ

Göç, gerçekleştiği zamana, göçmenlerin amacına ya da yaşanan coğrafi, ekonomik, politik sosyal değişim ve düzenlemelere bağlı olarak tanımlanabilmektedir. Geçmişten günümüze gerçekleşen göçler nedenleri, koşulları ve mekânları bakımından kendine özgü süreçler barındırır. Aynı zamanda göç hem öznel hem de nesnel süreçleri barındırır. Göçe ilişkin özgün yapılar göçün kendisi gibi göçmen özelinde de değişir. Bugün ise dünya genelinde milyonlarca insan göç etmek durumundadır. Yaşamış olduğumuz çağın göç bakımından hareketli ve çeşitli olması günümüzde bu alanda yapılan çalışmaları da arttırmaktadır. Bu çalışmalar ulusal ve uluslararası sınırlarda; geçici ya da kalıcı, bireysel ya da kitlesel, gönüllü ya da zorunlu gibi durumlarda gerçekleşmesine bağlı olarak yapılabilmektedir. Bu tez çalışmasında ise dünyanın en büyük göçmen grubunu oluşturan Suriyelileri ele aldım. Suriye’de çıkan savaş nedeniyle ülkesini terk eden 6,4 milyonu aşkın Suriyelinin yarısından fazlası sınır komşusu olan Türkiye’ye göç etmiştir (Erdoğan, 2017: 4). Böylece Suriyeli göçmenler Türkiye’yi en fazla göçmen barındıran ülke konumuna getirmiştir.

Türkiye jeopolitik konumu gereği yaşanan göçleri gözlemleyebilmek ve anlayabilmek için önemli bir coğrafyadır. Bugüne kadar göç ve göçmen özelinde geçici, kalıcı, zorunlu ya da gönüllü yapılan birçok göçe tanıklık etmiştir. Bu nedenle göçlerle birlikte yeni göç politikaları geliştirmeye devam etmektedir. Ulusal mevzuatta “Geçici Koruma” Suriyeli göçmenlere sağlanan en yeni hukuki düzenlemedir. Uluslararası zorunlu göç örneği olan Suriyelilerin geçici koruma kapsamında sağlık, eğitim, çalışma gibi hizmetlere erişimi sağlanmaya çalışılmaktadır. Hukuki düzenlemelerdeki karşılığının yanı sıra iki ülke arasında geçmişten beri süren ilişkiler bu göçü anlamamız için önemlidir. Coğrafi yakınlıkla birlikte Cumhuriyet dönemi öncesine kadar iki ülkenin aynı imparatorluk altında yaşamış olması ortak bir hafızayı, tarihsel ve kültürel yakınlığı işaret etmektedir. Çizilen sınıra rağmen devam eden akrabalık ilişkileri, evlilikler ve gidiş gelişler iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Bu bakımdan dil, din, etnik köken, benzer gelenek, görenekler ve değerler iki ülke arasında toplumsal ağlar oluşturmaktadır. Bu

ağlar göçü sosyal ve kültürel boyutta ele alan “İlişkiler Ağı (Network) Kuramı”nı destekler niteliktedir. Bu kurama göre göçmenler sosyal ağlar ile kişiler arası bağlar kurarlar. Göç sürecinde itici ve çekici nedenlere dikkat çeken “İtme-Çekme Kuramı” da ilişkiler ağı kuramı gibi göç edilen yerle birlikte bireysel unsurları ele alır. Göçün yapısal unsurlarına dikkat çeken göç kuramlarının yanı sıra yaşanan göçü göçmenlerin kurmuş olduğu ilişkiler, bağlar ve toplumsal ağlar birlikte ele almak bu tez çalışması için önemlidir.

Bu çalışmanın gerçekleştiği il olan Mardin, Suriye ile ortak dil, din, etnik köken, gelenek ve göreneklerle birlikte tarihsel ve kültürel bir yakınlığa sahiptir. Mardin, Türkiye'nin en yoğun Suriyeli göçmen nüfusuna sahip illerinden biridir. Bu yoğunluk sadece sınır il olması ile ilgili değil aynı zamanda dil, din, etnik köken gibi ortaklıklar ile açıklanabilir. Mardin, Suriye gibi Arapların, Kürtlerin, Hıristiyanların, Müslümanların yaşadığı bir coğrafyadır. İki coğrafya arasında resmi sınır çizilmeden önce var olan akrabalık ilişkileri sınırdan sonra günümüze kadar sürmüştür. Suriye'de yaşanan savaş ve şiddet olaylarının öncesine kadar evlilik göçü ile Türkiye'ye yerleşen kadınlar zorunlu göçle birlikte günümüzde erken yaşta ve çok eşli evliliklerin bir parçası olmuştur. Türkiye'de yasal olmayan bu evliliklerin dini nikâh ile kısılmasıyla birlikte artan mağduriyetler, göç alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliği tartışmalarını beraberinde getirmektedir.

Göç ve kadın alanında yapılan çalışmalar evlilik göçü çerçevesinde kadını aile içi konumu ile ilişkili olarak ele almaktadır. Kadınlar evlilik göçüyle beraber erkeğe eklenmektedir. Çalışma alanında ucuz emek gücü olarak aynı zamanda temizlikçi, çocuk bakıcılığı gibi cinsiyet rollerine uygun işlerde çalıştırılarak aleyhlerine durumlarla karşılaşır. Kadının işgücüne katılımıyla “işgücünün feminizasyonu” artarken, bu durum geleneksel erkek kimliğinin sarsılması ve kadın erkek pozisyonlarının göçle birlikte yeniden tanımlanması şeklinde yorumlanabilir. Kadın göçü ile ilgili çalışmalarda öne çıkan bu tartışmalar Suriye'den zorunlu şekilde göç etmiş olan kadınlar özelinde ise daha çok kadının ucuz iş gücü olarak çalıştırılmasıyla birlikte cinsiyetçi iş bölümüne maruz kalması kadının dezavantajlı bir konumda olduğunu gösterir. Dini nikâhlarla gerçekleşen çocuk evlilikleri ve erken evliliklerle birlikte çocuk istismarı ve cinsel şiddet gibi durumlar insan hakkı

ihlali tartışmalarını açmaktadır. Kadınların göçü erkeklerden farklı deneyimlemesinin yanı sıra yaşadıkları mağduriyetler toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri gündeme getirir. Bu eşitsizliklerin ulusal ve uluslararası hukuk sisteminde göçmen kadınlar için ne kadar toplumsal cinsiyete duyarlı düzenlendiği ise üzerinde durulması gereken önemli bir başka noktadır.

Toplumsal cinsiyet, kadına ve erkeğe atfedilen roller ve cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerine dikkat çeken bir kavramdır. Türk Dil Kurumu tanımına göre kadın, cinsel öykü ya da medeni durum ile açıklanan aynı zamanda annelik ve ev ile ilişkilendirilen bir kelimedir. Ataerkil toplumlarda evlilik öncesi yüceltilen bakireliğin korunması, kadın bedeni üzerinden tanımlanan namus kavramına karşılık gelmektedir. Kadın için çoğu zaman kişisel bir karar olmayan evlilik ise toplumsal alanda kadının görünür olmasını sağlarken bu görünürlük ancak evin kapalı dünyasında yürütülen toplumsal faaliyetlerle sağlanabilmektedir. Evlendikten sonra kadının doğurganlığı ise annelik ile anlam bulmaktadır. “Ev” üzerinden üretilen “ev kadınlığı” toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttıran bir tanımlamadır. Evliliğin sonlanması ise bireysel ve toplumsal değişimler yaşanan aynı zamanda evlilikle birlikte artan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltan bir olay olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda kadına atfedilen cinsiyet rolleri ataerkil toplumlarda evlilikle karşılık bularak eşitsizliklere neden olmaktadır. Feminist yaklaşımlar ise ataerkil sistemden beslenen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı bu eşitsizliklerin neden olduğu zorlukları görünür kılmayı ve sonrasında da ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Kadını “bilen özne” olarak kabul eden feminist araştırmacılar, bilginin kaynağını kadın deneyimi olarak görmektedir. Feminist araştırmalar, araştırma alanında kadın deneyimiyle ortak bilgi üretmeyi, farkındalık yaratmayı, değişmeyi, güçlenmeyi ve özgürleşmeyi amaçlayarak sosyal bilimlerdeki diğer yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Göçün kadın yaşantısında eğitim almak, çalışma hayatına girmek, evlenmek, annelik ve boşanmak gibi belirli dönüm noktalarından biri olması bakımından kadınların göçü nasıl deneyimlediklerini araştırdığım bu çalışmada kadını bilen özne olarak kabul ettim. Uluslararası zorunlu göç örneği olarak Suriyeli kadınların göç deneyimini feminist bir yöntemle çalıştım. Mardin’e yerleşmiş olan

kırk yedi Suriyeli kadınla, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde kadın bir tercüman eşliğinde yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirdim. Çalışmamın öznesi olan Suriyeli kadınlarla yaptığım mülakatlar ve edindiğim gözlemlerle, Suriyeli kadınların Suriye'deki ve Türkiye'deki kadınlık deneyimleri, bu deneyimlerin değişip değişmediği, değişiyor ise ne şekilde değiştiği sorusuna kadınların anlatımları ile cevap bulmaya çalıştım. Bu çalışmada göçün kadınlık halleri üzerine etkileri göçmen kadınların anlatılarında gündelik yaşam ve evlilik deneyimlerine karşılık geldi.

Kadınlar, göç öncesi gündelik yaşam deneyimlerini, ev işlerinden sorumlu olmak, çocukların ve eşin ihtiyaçlarını karşılamak üzere “ev kadınlığı” ile açıkladılar. Çalışan kadınlar da ev işlerinden sorumlu olmakla birlikte kadın kuaförü, kadın terzisi gibi cinsiyet rollerine uygun mesleklerini yine evinin bir bölümünde ya da çocuk bakıcılığı, ev temizliği gibi başka evlerde çalıştıklarını anlattılar. Evlerinin dışında geçirdikleri zaman ise ev gezmesi gibi yine ev ortamında gerçekleşen sosyal aktivitelere karşılık gelmektedir. Kadının erkek olmadan ya da tek başına dışarı çıkmasının hoş karşılanmaması, ev dışı yaşantılarında eş ve toplum kontrolü altında olması ev dışı hayata yabancı olmalarına neden olmaktadır. Kadının korunması gereken bir cinsiyet olduğuna yönelik “çelişik duygulu cinsiyetçilik” yaklaşımı erkeklerde olduğu kadar kadınlarda da hâkimdir. Ev kadınlığı üzerinden görünmeyen kadın emeği, evin bir kadınlık normu oluşu, cinsiyet rolleriyle belirlenen çalışma hayatı ve cinsiyetçi ifadelerle anlatılan gündelik yaşam deneyimleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten durumlardır.

Göç sonrası gündelik yaşamlarını anlatan kadınlar için ev mekânında devam eden hayatları göçmen kadınlar için değişen çok fazla bir şey olmadığını gösterir. Ev işlerinin kadınların ortak deneyimi olması göç sonrası yaşantılarında da devam etmektedir. Kadınların temel rolleri ev içinde tanımlanır. Gündelik yaşamlarında evin bir kadınlık normu oluşu göç sonrası değişmemektedir. Bazı kadınlar için bu durum dışarıdaki hayata yabancı olmakla ilişkiliyken bazıları için ise güven duymamakla ilgilidir. Bu durumda kadının dışardaki işlerden eşlerini sorumlu tutarak kendisinin ise ev işleri ile ilgilenmesinin hayatını kolaylaştırması cinsiyetçi tutumlarla ifade edilebilmektedir. Eşlerin kıskançlık gibi duygularla kadını dışardaki yaşama dâhil

etmemesi de söz konusudur. Bu gibi durumlar göç sonrası kadınların yerleştikleri yeni coğrafyaya adapte olmalarını engelleyerek yalnızlaşmalarına zorunlu göç sürecinden olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır. Ülkelerinde vasıflı işlerde çalışma imkânı olan görüşmeciler, göç sonrası ucuz emek gücü olarak çalıştırılmakta, hatta iş bulamamaktadırlar. Çalışan kadınlar ise Suriye’de kuaför, terzi gibi icra ettikleri mesleklere devam etmekte ya da gündelik temizlikçi, bebek bakıcılığı gibi işler yapmaktadır. Sigortalı işte çalışmaları mümkün görülmezken aynı zamanda aldıkları ücretler de ucuz iş gücü olarak çalıştırıldıklarını gösterir. Göçten sonra yaşadığı zorluklarla baş ederek güçlenen, tek başına dışarı çıkabilen, kendine güveni artan kadınlar da gündelik yaşamdaki olumlu değişime nadir verilen örneklerdir.

Göçmen kadınların gündelik hayatlarında yaşadıkları cinsiyet eşitsizlikleri evlilik deneyimleri ile artarak devam etmektedir. Çocuk yaşta yaptırılan evlilikler, erkeklerin çok eşli evliliklerine dâhil olmak cinsiyet eşitsizliklerini üreten ilişki biçimleridir. Ataerkil toplumun bir parçası olan Suriyeli kadınların evlilikleri kişisel bir tercih değildir. Ailelerin uygun görmesi ve onayı ile gerçekleşen evlilik organizasyonları kadını korumaya ve kapatmaya hizmet eder. Cinsiyete atfedilen roller kadın ve erkek arasında eşitsiz güç ilişkilerine neden olmaktadır. Bu rollerle birlikte ataerkil toplumlarda bekâret, namus gibi kavramlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini arttırmaktadır. Evlenmeden önce bekârete yüklenen anlam evlilikle birlikte doğurganlığa yüklenir. Evliliğin sonlanması boşanma ise evlilikle birlikte üretilmeye devam eden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı bir duruş olarak gerçekleştirilir.

Suriye’de gerçekleşen erken evlilik deneyimi sahibi kadınlardan edindiğim bilgiler on sekiz yaş altı evliliklerin yaygın olduğunu göstermektedir. Ağrılı cinsel birleşme, zor hamilelik süreci, düşük yapma gibi sağlık sorunlarının eşlik ettiği çocuk evlilikler aynı zamanda ruhsal problemlere de neden olmaktadır. Evlendirilen kız çocuklarının eşleri ile aralarında on ve daha fazla yaş farkının olması, eşinden ve eşinin ailesinden şiddet görmesi erken evliliklere eşlik eden durumlardır. Aynı zamanda kadınların evlendirilirken bilgilendirilmemeleri, cinselliğin konuşulmasının ayıp karşılanması ile ilgilidir. Bazı görüşmeciler evliliklerini, evlenmeden önce

ailelerinden görmüş olduğu şiddetten kaçış, evliliğin ise daha iyi bir yaşam getireceğine olan inançla açıklamaktadır. Evlilikle birlikte aile içinde haksızlığa, şiddete maruz kalmak, ciddi sağlık sorunları yaşamak, bedensel ve ruhsal zarar görmek, öz güvenini kaybetmek gibi olumsuz sonuçlar görülür.

Türkiye’de yasal olmayan şekillerde devam eden çocuk evliliklere verilen cevapların işaret ettiği, bu evliliklerin çoğunlukla Türk erkekleri ile gerçekleştirildiğidir. Çocukların evlendirilerek daha iyi bir hayat yaşayacaklarına olan inanç ekonomik temellidir. Resmi şekilde gerçekleşemiyor olması dini nikâh ile yapılmasına neden olmakta, bu nikâh biçimi de çocuk istismarını ve cinsel şiddeti arttırmaktadır. Ailelerin kız çocuklarını para karşılığı Türk erkekleri ile evlendirmesi, erkeklerin Suriyelilerle daha “uygun” ekonomik koşullarda evlenebilmesi ve Suriyeli kadınların erkek çocuk doğurabileceğine olan inanç, yaşanan istismarı ve suçu daha da arttırmaktadır. Suriyelilerin savaş sonrası korku ve endişe ile kız çocuklarının namusunu korumak adına gerçekleştirdikleri bu evlilikler ailelerin kızlarının bakireliğini koruma sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple imam nikâhı ile gerçekleşen çocuk evlilikleri sadece istismar ve şiddet durumu olarak değil, insan hakkı ihlali olarak ele alınmalıdır.

Suriye Arap Cumhuriyeti, dini referanslara dayanarak erkeklere dört kadına kadar evlenmesini yasal görmektedir. Yasal olması sebebiyle hayli yaygın olan çok eşli / polijini evlilikler kadının doğurganlığı ile de ilişkilendirilmektedir. Çocuk doğuramayan ya da soyun devamını sağlayacak erkek çocuğu dünyaya getiremeyen kadınlar eşlerinin bir başka kadınla evlenmesini uygun görmektedir. Erkeğin hakkı olarak yorumlanan çok eşlilik görüşmecilerin bazıları içinse eski bir uygulamadır. Yeni nesilde ekonomik zorluklarla birlikte azalmaya başlayan çok eşlilikler bölgeye ve etnik kökene göre de değişiklik göstermektedir. Suriye Araplarında daha yaygın ve kabul görülen çok eşlilik pratiklerine, başkent gibi sosyo-ekonomik olarak gelişmiş şehir ve bölgelerde ise daha az rastlanmaktadır. Ekonomik özgürlüğü olan ve eşi engelli, yaşlı, hasta ya da yoksul olan kadınlar ise çok eşli evliliklere karşı durabilmektedir. Bazen bu durumlarda bile çok eşli evlilikler yaşanabilmekte ya da çok eşli evlilik yapmasa bile eşleri “kuma getiririm” gibi söylemlerle şaka yoluyla tehdit edebilmektedir.

Suriye’de olduğu gibi Türkiye’de de devam eden çok eşli evliliklerin nedenleri doğurgenlik ve ekonomik nedenlerle ilişkilidir. Karşılıklı memnuniyet “ataerkil pazarlık” kavramı ile açıklanabilir. Ekonomik ve toplumsal zorluklara ayak uydurabilmek için Suriyeli kadınlar çok eşli evlilikleri kabul etmektedirler. Erkekler, Türk kadınlarıyla evlenmekten daha ekonomik olması sebebiyle Suriyeli kadınlarla evlenmeyi tercih etmektedirler. Bu birlikteliklerin dini nikâh ile gerçekleşebilmesi ise Suriyeli kadınlarla evlenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu sayede kadının hukuki hak iddia edememesi göçmen kadınları her türlü istismara açık bir hale getirmektedir. Çocuk evliliklerde olduğu gibi çok eşlilikler de savaşla birlikte yaşanılan endişe ve korkuyla kadını koruma amacıyla artmıştır. Cinsel olarak kötüye kullanımın yanı sıra evlilikle birlikte verilen vaatlerin yerine getirilmemesi hatta kadınların bu birlikteliklerden doğan çocuklarının elinden alınmasına kadar kadınlar haksızlığa uğramakta ve suiistimal edilmektedir. Çok eşliliği kabul etmeyerek boşanan kadınlar ise maruz kaldıkları eşsitsizliklere karşı bir duruş sergilemektedirler.

Suriyeli kadınların Mardin’de deneyimlemiş oldukları evliliklerin yasal olmamasına rağmen erken ve çok eşli biçimlerde gerçekleşmesi bunu besleyen sosyo-kültürel bir yapıya sahip olduğunu da ön plana çıkarmaktadır. Ortak bir geçmişe sahip olmaktan yola çıkarak Mardin özelinde erken evliliklerin ve kumalıkların yaygın olması bu bakımdan önemlidir. Türkiye’de çocuk evlilik ve çok eşlilikler imam nikâhıyla gerçekleşmektedir. Türkiye’de kırsal kesimlerde imam nikâhıyla evlilik oranı %21,3 iken bu oran ülkenin doğusunda %36,6’ya çıkmaktadır (Arıkan, 1988: 12). Zorunlu göçten önce de bu bölgede çocukların erken yaşta evlendirilmesi ve erkeklerin çok eşli evlilikler gerçekleştirmeleri göçmen kadınların yasal olmayan biçimde gerçekleşen evliliklerine zemin hazırlamaktadır.

Boşanabilmek görüşmecilerim için Suriye’de gerçekleştirmeleri zor olan bir olaydır. Suriye’de evliliğini sonlandıramayan kadınların Türkiye’de boşanabilmesi kadın hakları ile ilgili olduğu kadar kadının Suriye’de görmüş olduğu sosyal baskıdan kurtulabilmesi ile ilgidir. Aile ve akrabalardan gelen toplumsal baskının Suriye’deki kadar olmaması aynı zamanda Türkiye’deki hukuki hakların varlığı kadınların boşanabilmesindeki engelleri kaldırabilmektedir. Boşanma ile birlikte göçmen kadınlar kendilerini daha özgür ve rahat hissederken aynı zamanda boşanmış

kadın olmanın getirdiği zorlukları tacize uğrayarak yaşamaktadırlar. Dini şekilde gerçekleşen evliliklerde ise boşanma bir yandan daha hızlı bir süreç olur iken diğer yandan kadının daha fazla haksızlığa uğramasına ve resmi olarak hak iddia edememesine maddi ve manevi zarar görmesine neden olmaktadır.

Göç etmek gibi kadınların göç pratikleri de tarih boyunca yaşanmaya devam etmiştir. Süregelen göç hareketlerinin bir çeşidi olan uluslararası zorunlu göç örneği Suriyeli kadınlar bu çalışmanın öznesidir. Göç ve feminist literatürden beslendiğim bu tez araştırması görece öznel yorumlara dayanması nedeniyle, çalışmayı yapacak bir başka araştırmacı için farklı sonuçlar verecektir. Bu çalışmada ben ve bana yardımcı olan Suriyeli kadınlar saha araştırmamızda feminist metodoloji yaklaşımını uygulayarak göçmen kadın konusunda farkındalık yaratmaya ve güçlenmeye çalıştık. Erken evliliğe mecbur bırakılan kız çocuklarını yönlendirme mekanizmalarını kullanarak koruma altına alınabileceği konusunda bilgilendirmeler yaptım. Mülakatlar sırasında kadınlar bir süre sonra özel sorunlarını paylaşmaya başladılar. Bunda en önemli etken ben ve tercümanımın kadın olmamızdı. Hikâyelerini dinlemeye hazır yabancılar olmamız anlatmalarını teşvik etti. Kadınlarla aynı tarafta olduğumu hissettiğim kadar hissettirmeye de çalıştım. Diğer yandan göçmen kadınların bir kısmının duruma en uygun cevap ne ise onu verme aynı zamanda beklenen cevapları verme eğiliminde olması araştırma için önemli derecede kısıtlılık yarattı. Aynı zamanda çocuk evliliklerin ve çok eşliliğin Türkiye’de yasal olmaması nedeniyle görüşmecilerin bir kısmı bu konularla ilgili konuşmaktan çekindi.

Yapılan ulusal / uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelere eklenen protokoller toplumsal cinsiyete duyarlı bir değerlendirmeyle ele alınmaya çalışılsa da pratikte uygulanamamaktadır. Uluslararası zorunlu göç deneyimini kadın, erkek ve LGBTIQ+ bireyler aynı şartlarda sürdürememektedir. Dolayısıyla göç cinsiyetlendirilmiş bir olgu olarak yorumlanabilir. Kadın göçmenlerin haklarını düzenleyen uluslararası anlaşmalar iç hukuk karşısında üstün sayılsa da sınırlar uluslararası hukukun askıya alınabildiği mekânlar olması sebebiyle toplumsal cinsiyet ve sınıfsal eşitsizliğin aynı zamanda yapısal şiddetin derinleştiği yerler konumundadır (Özgür-Baklacioğlu, 2017: 89). Bu nedenle uluslararası düzenlemelerde eşitsizliğe karşı yöntemler geliştirilse de geliştirilen bu yöntemler

tam olarak uygulanıyor anlamına gelmez. Göç hareketleri üzerinde devletin rolü sınır kontrolü, güvenlik, göçmenlerin var olan toplumsal yapıya dâhil edilmeleri, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının ele alınması gibi alanlarda etkin olmalıdır (Çatır, 2016: 217). Devlet politikalarının zorunlu göç ile birlikte artan cinsiyet eşitsizliklerine karşı etkin rol alması gerekir. Ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri de göç alanda rol alması gereken kuruluşlardır. Göçmenlere yönelik psikolojik, sosyal ve hukuksal desteğin toplumsal cinsiyet bakış açısı ile verilmesinin gerekliliği eşitsizliğe karşı mücadelede önemlidir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı ulusal ve uluslararası korumada aynı zamanda sivil toplum kuruluşları çatısı altında toplumsal cinsiyete daha duyarlı bir şekilde yorumlanmalıdır. Ulusal ve uluslararası yardım kurumları, sivil toplum kuruluşları göçmen kadınları ayrıcalıklı bir konumda değerlendirmeli, böylece göçmen kadınların yaşadıkları ya da yaşayabilecekleri sorunlara çözüm odaklı bir bakış açısıyla yaklaşmalıdırlar. Göçmenlerin maruz kaldığı eşitsizlikleri anlayabilmemiz ve bu eşitsizliklere çözüm üretebilmemiz için toplumsal cinsiyet perspektifi ile yaklaşmamız önemli bir başlangıç noktasıdır.

Son olarak göçmen kadınlarla ilgili yapılacak çalışmalar için bazı önerilerde bulunmak istiyorum. Bu çalışma Suriyeli kadınların Suriye ve Mardin ili sınırları içindeki deneyimleri üzerinedir. Dolayısıyla bu tez çalışmasının göçmen kadınları temsil etmesi belirli bir göçmen grubuyla çalışmış olmam nedeniyle bu araştırmanın sınırlarını aşar. Türkiye’de ikamet eden Suriye dışındaki ülkelerden gelen göçmen kadın gruplarının deneyimlerine de bakmak, bu tezde sorduğum göçmenlik ve kadın deneyimleri arasındaki ilişkinin Türkiye bağlamındaki farklılıkları anlamamıza yardımcı olabilir. Göçün günümüz dünyasındaki giderek artan hacmine baktığımızda, göçmen kadınların başka ülke ve şehirlerdeki deneyimlerinin incelenmesi, göç sürecini ve bu sürecin aktörler üzerindeki etkisini anlamamızı kolaylaştıracaktır. Toplumsal cinsiyet konusunun göç edilen coğrafyada yaşayan diğer kadınlarla birlikte araştırılması, göçmen kadınlarla karşılaştırma alanı yaratarak kadınlık hallerini anlamak ve açıklamak için önemli bir diğer noktadır. Kadınların erkeklerden farklı deneyimlere sahip olmasından yola çıkarak kadınlarla yaptığım mülakatlar, erkek deneyimlerinin de incelenmesiyle desteklenebilir. Göçmenlere

toplumsal cinsiyet eşitliği gözeterek hizmet vermek, cinsiyet eşitsizliğine karşı bir mücadele sağlar. Dolayısıyla göçmenlere hizmet veren kurum ve kuruluşlarla toplumsal cinsiyete duyarlı yapılacak çalışmalar, göçmen sorunlarını anlamak ve bu sorunlara çözüm üretebilmek için mühimdir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2015). Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü. *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. Editörlü Kitap: M.M. Erdoğan, A. Kaya.
- Acar, C. (2017). *İstanbul'da Alt Sosyo-Ekonomik Statüye Mensup Boşanmış Kadınların Boşanma Sonrası Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Niteliksel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ahmed, S. (2009). Bu Öteki ve Başka Ötekiler. *Cogito: Feminizm*. 58, 173-192.
- Akbaş, E. (2016). Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu. *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbaş, Z., Babahanoğlu, V. & Yelman, E. (2016). Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*. 13-14-15 Ekim 2016, Elazığ. 96-108.
- Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 6 (1), 201-237.
- Akgökçe, N. & Çakır, S. (1995). *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akis, Y., Özakın, Ü. & Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi. *Cogito: Feminizm*. 58, 245-258.
- Akis, Y. (2016). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arıkan, G. (1988). Kırsal Kesimde Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (2). 1-16.

- Atasoy, A., Geçen, R. & Korkmaz, H. (2012). *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay) – Suriye Sınırı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VII. Coğrafya Sempozyumu, 18-19.
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları.
- Aziz, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 10-56.
- Beauvoir, S. (1971). *Kadın: Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. (2011). *The Second Sex*. Newyork: Vintage Books.
- Becker, S. H. (2015). *Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?* Ankara: Heretik Yayınları. II. Baskı.
- Belenky, M.F., Clinchy, B.M., Goldberger, N.R. & Tarule, J.M. (1986). *Women’s Ways of Knowing: The Development of Self, Voice and Mind*. Newyork: Basic Books.
- Berktaş, F. (2011). Feminist Teoride Açılımlar. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Birkalan-Gedik, H. (2009). Türkiye’de Feminizmi ve Antropolojiyi Yeniden Düşünmek: Feminist Antropoloji Üzerine Eleştirel Bir Deneme. *Cogito: Feminizm*. 58, 285-338.
- Blank, H. (2014). *Bekâretin ‘El Değmemiş’ Tarihi*. Çeviren: E. Ergün. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2018). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası. Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çeviren: B. Ertür. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bulut, M. (2011). Mardin’de Evlilikler. *Folklor/Edebiyat*. 17 (66). 66-80.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

- Can, İ. (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını. *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları. Editörlü Kitap: M. Aydın.
- Castles, S. & Miller, M.J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Londra: Macmillan.
- Civelek, H. Y. (2013). Kırmızı Kuşağın Kuramsallığı: Ataerkil Söylem ve Anadolu Kırsalında Kadın. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 16 (64), 87-121.
- Collins, P. H. (1995). Siyah Feminist Düşüncenin Toplumsal Yapısı. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: A. Atalay. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Connell R.W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çeviren: C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, E. (2014). Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti. *Çalışma ve Toplum*. 42 (3). 185-206.
- Coyner, S. (1995). Akademik Bir Disiplin Olarak Kadın Araştırmaları. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: B. Kümbetoğlu. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17. 67-91.
- Çatır, G. (2016). Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kitleli Göçün Analizi. *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.
- Delaney, C. (2009). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deniz, A. & Özgür, E.M. (2013). Antalya’daki Rus Gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe. *Sosyoloji Dergisi*. 3 (27). 151-175.
- Demirler, D. (2008). İnsan Hakları ve Egemenlik Sarkacında Türkiye’de Yerinden Edilme ve Toplumsal Cinsiyet. *Feminist Yaklaşımlar Dergisi* (Özel Sayı). İstanbul: Feminist Yaklaşımlar.
- Dinç, S. K. & Çifter, S. (2016). *Konan Göçen Kadınlar: Göç Öyküleri*. İzmir: Kadın Yazarlar Yayınevi.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori: Entelektüel Gelenekler*. Çeviren: A. Bora, M. Ağduk-Gevrek & F. Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Eagleton, T. (2011). *Kültür Yorumları*. Çeviren: Ö. Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). Göç. *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Erder, S. (2011). Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi. *Birkaç Arpa Boyu*. 21, 181-208.
- Erdoğan, M.M. (2017). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergün, E. (2014). Önsöz: Türkiye’de Bekâretin ‘El Değmemiş’ Tarihi. *Bekâretin ‘El Değmemiş Tarihi’*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkan, E. (2016). Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği. *İlahiyat Akademik Araştırmalar Dergisi*. 3 (4). 1-35.
- Ertürk, Y. (2015). *Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. Çeviren: A. Z. Gündoğan & C. Nacar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gökbayrak, S. (2006). Uluslararası Göçler ve Kadın Emeği. *Çalışma Ortamı Dergisi*. 86, 22-25.
- Güçlü, S. (2012). Feminist Metodoloji Tartışmaları. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. 2 (1), 107-120.
- Güllüpnar, F. (2013). Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları. *İnsan ve Toplum*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Harding, S. (1995). Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı? *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: Z. Ayman. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998). Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. *Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

- İpek-Akçadağ, Ç. & Vural, F. (2018). Suriyeli Mülteci Kadınların Kuma Dramı: Kilis İli Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8, (14). 341-382.
- İstif, S. (2011). *Türk Basınında Türkiye Suriye İlişkileri: Beşar Esad Dönemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Jay, M. (2012). *Deneyim Şarkıları: Evrensel Bir Tema Üzerine Modern Çeşitlemeler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kar, Y. (2010). *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karpat, K. (2015). Önsöz. *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. Editörlü Kitap: M.M. Erdoğan, A. Kaya.
- Kavas, S. (2010). *Post Divorce Experience of Higly Educated and Professional Women*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Kaya, A. & Kıraç, A. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Hayata Destek Derneği.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Kaylı, D. (2015). Feminizm Savaşa Nasıl Bakar? *Feminist Düşün Edebiyat Kültür Sanat*. 9. 15-16.
- Kirişçi, K. (1999). Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço: 1923-1998. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış. *Tarih Vakfı Yayını*. 1. 111-121.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin 'Suriyeli Sığınmacılar' Sınavı*. Çeviren: S. Karaca. Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları.
- Kirişçi, K. & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları. *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. Editörlü Kitap: M.M. Erdoğan, A. Kaya.

- Koçak, Z.C. (2017). İslam Öncesi Arap Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4, (2). 237-271.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lazreg, M. (1995). Feminizm ve Farklılık: Kadın Olarak Cezayir'deki Kadınlar Üzerine Yazmanın Hassas Sorunları. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: A. İlyasoğlu. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mansfeld, C. (1995). Bir Kadına, Bir Koltuğa, Bir Bardak Biraya Sahip Olmak. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: N. Akgökçe. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). Göç. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çeviren: O. Akınhay ve D. Kömürücü. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Maynard, M. (1994). Methods, Practice and Epistemology: The Debate about Feminism and Research. *Researching Women's Life from a Feminist Perspective*. Londra: Routledge.
- Mediatore, S.H. (2000). Chandra Mohanty and the Revaluing of Experience. *Decentering The Centre: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial and Feminist World*. Bloomington: India University Press.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Ankara: Nobel Yayınları.
- MHM. (2017). *Avukatlar İçin Mülteci Hukuku El Kitabı*. İstanbul: Mülteci Hakları Merkezi.
- Mies, M. (1995). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. Çeviren: B. Kümbetoğlu. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2010a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I*. İstanbul: Yayın Odası Yayınları. (IV. Baskı).
- Neuman, W. L. (2010b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri II*. İstanbul: Yayın Odası Yayınları. (IV. Baskı).
- Oakley, A. (1981). Interviewing Women: a contradiction in terms. *Doing Feminist Research*. Londra: Routledge and Kegan Paul.
- Öner, N.A.Ş. (2016). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özdemir, H. (2013). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Değerlendirilmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (1), 45-63.
- Özgür-Baklacioğlu, N. (2017). *Uluslararası Sınırların Ötesinde Mülteci Kadınlar*. İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi.
- Özgür-Baklacioğlu, N. & Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve Queer Kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öztan, E. (2016). Feminist Araştırmalar ve Yöntem. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, V. 23, No: 3, Jun 1958, pp, 256-266.
- Poyraz-Tacoğlu, T. (2011). Türkiye'de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Türenin Etkisi. *Odü Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2 (4). 114-143.
- Purkis, S. (2008). Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Son Göçlerde Kadın İşgücünün Göçmenlik Halleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 6 (23), 8-37.
- Saitkorkmaz, M. (2015). *Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-1960)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Türkiye.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygular Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*. 11 (21), 1-11.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar – Ailede Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarı, E. (2009). Mardin'de Kültürlerarası İletişim ve Kültürel Kimliğin / Farkın İnşası. *Alternatif Politika*. 1 (2), 227-259.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sert, D.Ş. (2016). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sever, H. (2012). Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Yasadışı Göç ve Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 32, 51-66.

- Somay, B. (2012). Bozuk Aile. *Cinsellik Muamması: Türkiye 'de Queer Kültür ve Muhalefet*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şenol-Cantek, F. (2001). Fakir/haneler: Yoksulluğun Ev Hali. *Toplum ve Bilim*. 89, 102-131.
- Şenol, D. & Dinç, A. (2017). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri. *Uluslararası Göç ve Çocuklar*. Londra: Transnational Press. Editörlü Kitap: A. Süleymanov, P. Sönmez, F. Demirbaş-Ünver, S.M. Akbaba.
- Şentürk, B. (2016). Mahalle Kahvesinde "Abla" Kabul Günlerinde "Hanım". Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gecekonuda Kadın Araştırmacı Olmak. *Etnografik Hikayeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve 'İnsan Güvenliği': Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim*. 140, 11-26.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*. 3 (5). 163-175.
- Toksöz, G. & Ünlütürk, U. (2011). Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış. *Birkaç Arpa Boyu*. 21, 157-179.
- TTB. (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*. 2 (2). 29-63.
- Türkay, M. (2016). Çocukların Sorunları. *Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. 71-75.
- Uluç, A.V. (2016). Suriye Kürtleri: Türkiye Kürtleri'nin Devamı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 19 (1), 191-223.
- White, J. B. (1994). *Para İle Akriba: Kentsel Türkiye 'de Kadın Emegi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wittig, M. (2009). Kadın Doğulmaz. *Cogito: Feminizm*. 58, 193-201.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yaldız, F. (2014). Uluslararası Göç ve Diaspora İle İlişkili Kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3 (2), 382-403.
- Yıldırım, M. E. (2017). *Yeni Bir Hayat Kurmak. Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BMMYK. (2018). *BMMYK'nin Yetki Alanında Mülteci Statüsü Belirleme İçin Prosedürel Standartlar*. Erişim Tarihi: 26.06.2018 Web: <http://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67ee4>
- GİGM. (2017). *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İstisare Toplantısı*. Erişim Tarihi: 26.06.2018 Web: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gocidaresi-genel-mudurlugu-istisare-toplant%C4%B1s%C4%B1_350_359_10676_icerik
- GİGM. (2018). *Genel Müdürlük*. Erişim Tarihi: 21.08.2018 Web: http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-mudurluk_273_274_275
- GOC. (2018). *Geçici Koruma*. Erişim Tarihi: 26.06.2018 Web: <http://www.goc.gov.tr/files/files/Gi%C3%A7ici%20Koruma%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Finin%20Getirdikleri.pdf>
- GK. (2018). *Geçici Koruma*. Erişim Tarihi: 30.06.2018 Web: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- GKY. (2018). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Erişim Tarihi: 21.08.2018 Web: <http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf>
- TDKa. (2018). *Kadın*. Erişim Tarihi: 31.05.2018 Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KADIN
- TDKb. (2018). *Kadın Olmak*. Erişim Tarihi: 31.05.2018 Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=kad%C4%B1n%20olmak&cesit=2&guid=TDK.GTS.530a7f97eab709.75687680
- TDKc. (2018). *Erkek*. Erişim Tarihi: 31.05.2018 Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ERKEK
- TDKd. (2018). *Erkek Olmak*. Erişim Tarihi: 31.05.2018 Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=erkek%20olmak&cesit=4&guid=TDK.GTS.51bde028363c76.86123444
- TÜİK. (2014). *Çocuk Gelinlere İlişkin Kamuoyu Duyurusu*. Erişim Tarihi: 12.08.2018 Web: http://www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_1591.pdf?utm_source...utm

- TÜİK. (2018). *Türkiye Suriyeli Gelinler*. Erişim Tarihi: 12.08.2018 Web: <https://sptnkne.ws/gXfe>
- UNHCR. (2011). *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2017. Web: <http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/indekiler.pdf>
- UNHCR. (2018a). *BM Mülteci Yüksek Komiseri Flippo Grandi'nin Dünya Mülteciler Günü'ne İlişkin Açıklaması*. Erişim Tarihi: 10.08.2018 Web: <http://www.unhcr.org/tr/19731-statement-un-high-commissioner-refugees-filippo-grandi.html>
- UNHCR. (2018b). *Mülteci Kadınlar*. Erişim Tarihi: 30.05.2018 Web: <http://www.unhcr.org/tr/kadinlar>
- YUKK, (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Erişim Tarihi: 21.05.2018 Web: http://www.goc.gov.tr/icerik6/yukk_327_328_329_icerik

Tablo 1. Göç Öncesi Sosyo-Demografik Bilgiler

	Doğum Yeri	Yaşı	Yaşadığı İl/İlçe/Köy	Eğitim Düzeyi	Medeni Durumu	Çalışma Durumu	Çocuk Sayısı
1	Şam	17	Şam/ Merkez	Lise Devam	Bekâr	Öğrenci	Yok
2	Şam	33	Haseki/ Merkez	Lise Terk	Evli	Ev Hanımı	2
3	Haseki	37	İdlip/Kefer Kate Köyü	İlkokul Terk	Evli	Ev Hanımı	1
4	Şam	35	Şam/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	4
5	Haseki	33	Halep/ Carablus	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	1
6	Haseki	37	Şam/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Kuaför	2
7	Haseki	36	Haseki/ Til Temir	İlkokul Mezunu	Evli	Terzi	1
8	Haseki	30	Haseki/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Kuaför	2
9	Haseki	30	Haseki/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	2
10	Haseki	32	Haseki/ Rasulayn	İlkokul Terk	Evli	Ev Hanımı	4
11	Halep	37	Halep/ Merkez	İlkokul Terk	Evli	Ev Hanımı	2
12	Dara	30	Şam/ Merkez	İlkokul Terk	Evli	Ev Hanımı	2
13	Haseki	45	Haseki/ Merkez	İlkokul Terk	Evli	Ev Hanımı	4
14	Kamışlı	28	Şam/ Merkez	Ön Lisans Mezunu	Evli	Ev Hanımı	Yok
15	Haseki	46	Deyrilzor/ Merkez	Ortaokul Mezunu	Evli	Anasınıfı Öğretmeni	4
16	Til Temir	26	Haseki/ Merkez	Okula hiç gitmemiş	Evli	Ev Hanımı	5

17	Haseki	43	Haseki/ Merkez	Ortaokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	5
18	Haseki	27	Haseki/ Merkez	Okula hiç gitmemiş	Evli	Ev Hanımı	3
19	Rasulayn	26	Şam/ Merkez	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	2
20	Halep	31	İdlip/ Merkez	Ortaokul Mezunu	Evli	Kuaför	3
21	Rasulayn	20	Rasulayn/ Merkez	Ortaokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	1
22	Kamışlı	36	Şam/ Merkez	Okula hiç gitmemiş	Evli	Ev Hanımı	1
23	Haseki	36	Şam/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Temizlikçi	4
24	Şam	29	Şam/ Adra	İlkokul Terk	Evli	İşçi	2
25	Haseki	21	Haseki/ Gunderi	İlkokul Mezunu	Bekâr	Çiftçi	Yok
26	Kamışlı	28	Haseki/ Rakka	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	2
27	Halep	31	Rasulayn/ Merkez	Lise Terk	Evli	Ev Hanımı	2
28	Kamışlı	40	Halep/ Merkez	İlkokul Mezunu	Bekâr	İşçi	Yok
29	Haseki	31	Haseki/ Amude	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	3
30	Deyrilzor	33	Deyrilzor/ Merkez	Ortaokul Terk	Evli	Terzi	3
31	Deyrilzor	31	Deyrilzor/ Merkez	Ön Lisans Mezunu	Bekâr	Ev Hanımı	Yok
32	Deyrilzor	29	Deyrilzor/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	1
33	Kamışlı	23	Kamışlı/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	Yok

34	Deyrilzor	40	Deyrilzor/ Merkez	Okula hiç gitmemiş	Evli	Ev Hanımı	4
35	Deyrilzor	24	Deyrilzor/ Merkez	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	2
36	Haseki	32	Haseki/ Amude	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	2
37	Deyrilzor	21	Şam/ Merkez	Üniversite Mezunu	Bekâr	Tercüman	Yok
38	Deyrilzor	33	Şam/ Merkez	Lise Terk	Evli	Kuaför	4
39	Kamışlı	38	Şam/ Merkez	Lise Mezunu	Evli	Öğretmen	5
40	Halep	39	Halep/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	5
41	Halep	38	Halep/ Merkez	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	5
42	Halep	25	Halep/ Merkez	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	2
43	Halep	35	Halep/ Merkez	İlkokul Mezunu	Evli	Ev Hanımı	3
44	İdlip	38	İdlip/ Merkez	İlkokul Mezunu	Dul	Terzi	4
45	Haseki	40	Haseki/ Til Temir	Ortaokul Terk	Evli	Ev Hanımı	4
46	Şam	22	Şam/ Merkez	İlkokul Mezunu	Bekâr	Ev Hanımı	Yok
47	Derbesiye	35	Haseki/ Amude	Ön Lisans Mezunu	Evli	Ev Hanımı	4

Tablo 2. Göç Sonrası Sosyo-Demografik Bilgiler

	Türkiye'ye Geldiği Yıl	İkamet Ettiği İlçe/Köy	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Ortalama Aylık Geliri	Medeni Durumu	Çalışma Durumu	Çocuk Sayısı
1	2014	Artuklu	5	1200 tl	Boşanmış	Ev Hanımı	Hamile
2	2012	Artuklu	5	900 tl	Evli	Ev Hanımı	3
3	2013	Artuklu	2	600 tl	Boşanmış	Temizlikçi	1
4	2016	Artuklu	10	1100 tl	Evli	Ev Hanımı	5
5	2016	Artuklu	5	600 tl	Evli	Ev Hanımı	1+Hamile
6	2012	Kızıltepe	5	1200 tl	Evli	Kuaför	3
7	2013	Kızıltepe	3	600 tl	Evli	Terzi	1
8	2013	Artuklu	8	700 tl	Evli	Temizlikçi	2
9	2012	Artuklu	6	1000 tl	Boşanmış	Aşçı	2
10	2013	Artuklu	6	2000 tl	Evli	Ev Hanımı	4
11	2011	Artuklu	4	1000 tl	Evli	Kapıcı	2
12	2013	Artuklu	6	1200 tl	Evli	Ev Hanımı	2
13	2016	Artuklu	6	750 tl	Evli	Ev Hanımı	4
14	2012	Artuklu	5	750 tl	Evli	Ev Hanımı	Yok
15	2015	Artuklu	13	1200 tl	Evli	Ev Hanımı	4
16	2013	Artuklu	7	700 tl	Evli	Temizlikçi	5
17	2013	Kızıltepe	6	1000 tl	Evli	Terzi	5
18	2015	Artuklu	6	600 tl	Evli	Ev Hanımı	3
19	2013	Artuklu	5	1500 tl	Evli	Ev Hanımı	2
20	2016	Artuklu	11	1500 tl	Boşanmış	Kuaför	3
21	2013	Artuklu	5	1600 tl	Evli	Ev Hanımı	2
22	2012	Artuklu	7	1000 tl	Evli	Ev Hanımı	1
23	2011	Artuklu	8	1200 tl	Evli	Temizlikçi	5
24	2014	Artuklu	3	700 tl	Evli	Ev Hanımı	2
25	2012	Artuklu	4	900 tl	Evli	Ev Hanımı	2
26	2012	Artuklu	4	900 tl	Evli	Ev Hanımı	2
27	2012	Artuklu	4	1000 tl	Evli	Ev Hanımı	2
28	2012	Kızıltepe	11	750 tl	Boşanmış	Ev Hanımı	Yok
29	2014	Kızıltepe	6	900 tl	Evli	Ev Hanımı	4
30	2016	Artuklu	5	1200 tl	Evli	Bakıcılık	3
31	2015	Artuklu	3	900 tl	Evli	Ev Hanımı	Hamile

32	2015	Artuklu	4	600 tl	Evli	Ev Hanımı	2
33	2015	Artuklu	3	700 tl	Evli	Ev Hanımı	2
34	2015	Artuklu	7	600 tl	Evli	Ev Hanımı	5
35	2016	Artuklu	13	600 tl	Dul	Ev Hanımı	2
36	2012	Artuklu	6	900 tl	Evli	Ev Hanımı	3
37	2015	Artuklu	4	700 tl	Bekâr	Temizlikçi	Yok
38	2015	Artuklu	6	900 tl	Evli	Ev Hanımı	4
39	2012	Kızıltepe	13	1500 tl	Evli	Ev Hanımı	5
40	2015	Artuklu	13	1500 tl	Dul	Ev Hanımı	5
41	2013	Kızıltepe	6	1300 tl	Evli	Ev Hanımı	5
42	2014	Artuklu	7	1500 tl	Evli	Ev Hanımı	2
43	2014	Artuklu	6	1500 tl	Evli	Ev Hanımı	4
44	2015	Artuklu	5	480 tl	Dul	Temizlikçi	4
45	2013	Artuklu	6	360 tl	Dul	Ev Hanımı	4
46	2013	Artuklu	7	900 tl	Evli	Ev Hanımı	1
47	2015	Kızıltepe	5	600 tl	Evli	Ev Hanımı	4

EKLER

Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Görüşme Tarihi:

Adı-Soyadı:

Doğum Yeri/Tarihi:

Son Yaşadığı Ülke/Şehir/Köy:

Türkiye'ye Geliş Tarihi:

Türkiye'de yaşadığı İlçe/Köy:

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı:

Aylık Ortalama Geliri:

Eğitim Durumu (Ülkesinde/Türkiye'de) :

Çalışma Durumu (Ülkesinde/Türkiye'de) :

Medeni Durumu (Ülkesinde/Türkiye'de) :

Evli ise;

Evlilik Tarihi:

Çocuk Sayısı:

Çocuk Yaş ve Cinsiyetleri:

Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Ülkenizde savaş öncesi hayatınızdan bahsedebilir misiniz? Günlük yaşantınızda neler yapardınız?
2. Ülkenizde kadın olmak size neler sağlar ya da neleri engellerdi? Bize örnekler vererek açıklayabilir misiniz?
Evli iseniz;
3. Eşinizle nasıl tanıştınız ve evlendiniz? (görücü usulü/severek/imam nikâhlı/resmi nikâh vb.) Evlilikle birlikte hayatınızda neler değişti?
4. Evlendiğinizde kaç yaşındaydınız? (18 yaş altı evlilik yapmış ise erken evliliğin fiziksel/bedensel olumsuz sonuçları hakkında sorular sorulacak)
5. Eşinizle aranızda yaş farkı var mı? Varsa eğer kaç yaş fark var? Bu yaş farkından dolayı yaşamış olduğunuz zorluklar var mı? Varsa eğer bahsedebilir misiniz?
6. Eşinizin ailesinde veya sizin ailenizde kumalık yaygın mıdır? Varsa örnek verebilir misiniz?
7. Kumanız var mı? Varsa yaşadığınız zorluklardan bahsedebilir misiniz?
Kumanız yoksa eşinizin böyle bir talebi oldu mu ya da olması durumunda nasıl bir tepki verirsiniz?
8. Eşinizden hiç şiddet gördünüz mü? (şiddet türleri açıklanacak) Gördüyseniz hangi şiddet türüne girmektedir?
9. Türkiye'ye gelmenizle birlikte hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu? Bu değişiklikleri cinsiyetiniz üzerinden değerlendirebilir misiniz? Kadın olmanız size ne gibi yarar sağladı ya da ne gibi zorluklar yaşadınız?
10. Bir gün içerisinde neler yaparsınız?
11. Evden dışarıya ne sıklıkla çıkıyorsunuz?
12. Yerel halk ile iletişim kurmada sıkıntı yaşıyor musunuz?
13. Türkiye'de kadın ve göçmen olmanız sebebiyle hiç ayrımcılığa, dışlanmaya maruz kaldığınız tutum ve davranışlarla karşılaştınız mı? Varsa eğer anlatır mısınız?
14. Türkiye'de erken yaşta evlendirilen ya da kuma olarak evlenen Suriyeli kadınlar tanıyor musunuz? Tanıyorsanız eğer bize bu ilişkilerden bahsedebilir

misiniz? (Tanımadığınız ancak duyduklarınız üzerinden örnekler verebilirsiniz)

15. Türkiye'deki haklarınız (mülteci ve kadın hakları) konusunda bilgi sahibi misiniz?
16. Ülkenizde ve Türkiye'deki haklarınızı göz önünde bulundurduğunuzda nasıl bir kıyaslama yapabilirsiniz? Hangi ülkede kendinizi daha güvende, rahat hissediyorsunuz?
17. Hayatınızın daha iyi olabilmesi için ne gibi beklentileriniz, önerileriniz var?
18. Eklemek istediğiniz başka bir konu var mı?

Katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. 2009 yılında Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. 2009-2013 yılları arasında engelli bireylere hizmet veren bir kurumda psikolog olarak görev yaptı. 2013 yılında Batman Üniversitesi Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak iki yıl çalıştı. Daha sonra bir kadın merkezinde psikolog olarak çalışmaya devam etti. 2015 yılında bir sivil toplum kuruluşu çatısı altında mültecileri korumaya yönelik projede iki yıl psikolog ve merkez sorumlusu olarak çalıştı. 2015 yılından beri Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Yüksek Lisans yapmaya devam etmektedir.

İNTİHAL RAPORU FORMU

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmalarında Feminist Bir Metodoloji: Mardin’de Suriyeli Kadınların Deneyimleri

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 155 sayfalık kısmına ilişkin 02.10.2018 tarihinde tez danışmanım tarafından “Turnitin” adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı alıntılar dahil % 03’tur.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

Açıklamalar:

Mardin Artuklu Üniversitesi “Turnitin” adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Seda GÜNEL YILMAZ

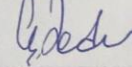
Öğrenci No: 15761005

Programı : Sosyoloji

Statüsü : Tezli Yüksek Lisans

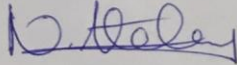
Tarih ve İmza

02.10.2018

Danışman Onayı

Zehra Nurdan ATALAY

Anabilim Dalı Başkanı Onayı

Zalküf KARA

